

Ammattimaalarin töiden lisäksi Toimi Tasanen pensseli kirjoi somerolaisten huonekaluja ja mielikuvitusta. Tasanen asui Somerolla vuodesta 1936 kuolemaansa (1953) asti. Tapio Horilan ja Aila Talosen aloitteesta Somero-Seura järjesti näyttelyn Aholaan heinäkuussa.

sat pois. Näin olisi pitänyt tehdä kesälläkin.

Näin älykäs mies ei joudu koskaan pulaan.

Evakkokaskuja

Talvisodan aikana eräältä vanhalta mummolta katosi ainoa lehmä sodan jalkoihin. Hän kaipasi monen monta kertaa, mihin miu Helunain hävisi, kun en saa enää lypsää niinkuin ennen kotona. Hän suri kovasti Helunaa. Kirkossakin hän itki aivan ääneensä kirkonmenojen aikana.

Pastoria ihmetytti, mitä tuo vanhus itkee. Hän rohkeni niin paljon, että viimein meni jumalanpalveluksen jälkeen mummon luo ja kysyi, mitä tämä itki. Mummo vastasi: "Mie ko kuulen pasturin messuuvan, niin miul tulloo mieleeni se Helunain ääni. Sen tähän mie itken, kun kuulen Helunain äänen."

Eräässä pitäjässä kysyi isäntä evakkokoululta: "Osaatko oikein suomeakin? Tunsitteko Molotovia?" Evakkokoukko vastasi: "Mei tuvan penkil jäi Molotov istumaa, ko mie sottaa karkuu läksin."

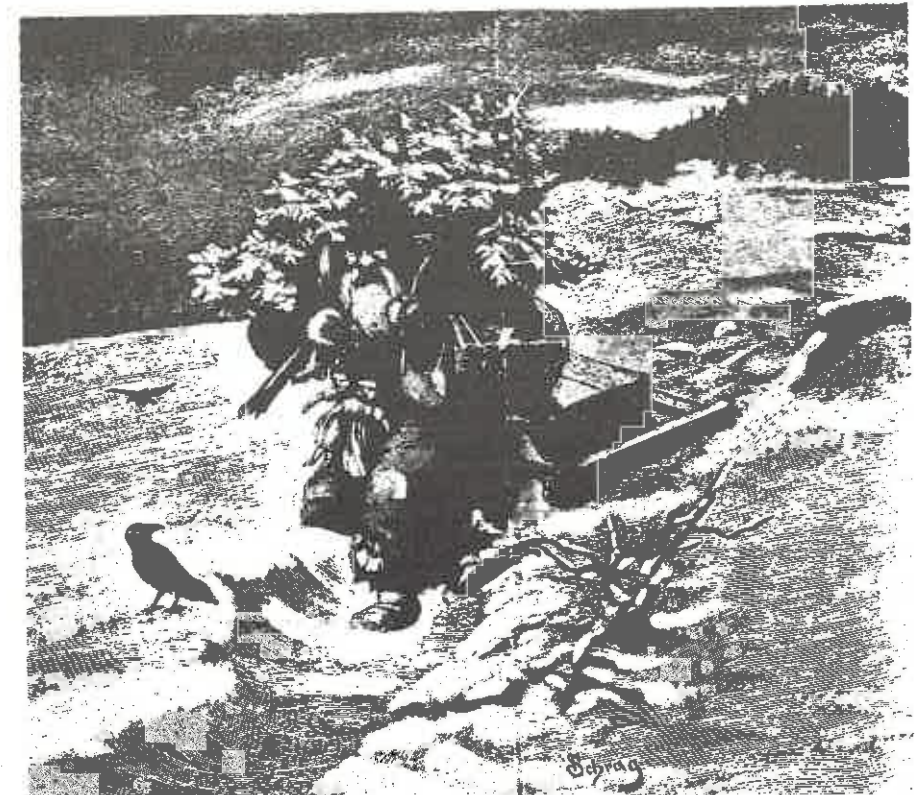
Vanha karjalainen mies oli Helsingissä ja kulki virastoissa. Lopulta hän tapasi valtioneuvoston käytävällä tasavallan presidentin. Tervehtiessään presidenttiä hän kohteliaasti kumartelee ja sanoo: "Kaikkii muita mie oon tääl sinutelt, mut sinnuu herra presitenti sanon työks."

Jossain sijoitustalossa isäntä kysyy kansakoulua käyvältä evakkopojalta: "Oot sää koskaan porannu?" Poika vastasi: "Oonha mie höyläntkii."

Kulje jouluun kepeästi,
älä jännitä!
Hoputa ei sua kukaan.
Kaikkeen kyllä ehdit mukaan
ilman kiirettä.

Avuksi saat rinnallesi
tontun ketterän.
Touhukkaasti tonttu hääää,
askeltesi tahdin määrää.
Ehdit enemmän.

Valmiina on kaikki, joutuu
aatto vihdoinkin.
Taskussa on avain sulla.
Avaa ovi joulun tulla
ilmeil iloisiin.

Kun Somero-Seura 1953 perustettiin, haluttiin seuran johtokuntaan saada edustava karjalainen kotiseutumies, koska paikkakunnalla oli runsaasti siirtoväkeä. Emil Toukkari tuli valituksi. Hän hoiti tehtäväänsä uskollisesti 20 vuotta, sillä hän erosi johtokunnastamme vasta 1973. Tunnustuksena aktiivisesta osallistumisesta yhdistyksen toimintaan erityisesti karjalaisuuden edustajana Toukkarille luovutettiin 1967 Somero-Seuran kunniakirja.

Karjalaista kansanperinnettä Toukkari merkitsi jatkuvasti muistiin ja lähetti sitä eri yhteisöjen keruihin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kunniakirjan ja arvokkaita kirjapalkintoja hän sai tarinakokoelmastaan 1957. Lisäksi hän osallistui mm. Åbo Akademin ja Turun yliopiston kansanperinteen laitoksen keruihin. Hilkka Toukkari kertoo, että Emilin jäämistössä on muistiin merkittynä mm. kokoelma Muolaan sananparsia, joita ei ole lähetetty mihinkään yleiskeruuseen.

Somero-Seura järjesti kaskujen keruukilpailun 1965. Emil Toukkari osallistui siihen 23 kannakselaiskaskulla ja sai kokoelmastaan 3. palkinnon. Näitä kaskuja emme ole aiemmin julkaisseet, koska ne eivät soveltuneet pelkästään somerolaisjuttuja sisältäneisiin kaskukirjoihinkaan. Haluamme nyt kunnioittaa ansioituneen kotiseutumiehen ja hyvän työtoverimme muistoa julkaisemalla seuraavassa näytteitä hänen kaskuistaan. Hän on ne pukeutanut kirjakieliseen asuun. Mutta niiden takaa olen kuulevinani edelleen hänen elävän kertojanaanensä, hänen rikkaana hersyvän Muolaan murteensa.

Tosi tarina

Antrean seurakunnan kirkkoa rakennettiin siihen aikaan kun vitsa-

nuora oli käytännössä. Kirkko oli jo niin valmis, että kellot olisi pitänyt saada nostetuksi kellotorniin. Yritys epäonnistui: vitsanuora ei pitänyt, vaan katkesi heti. Yrittivät monta kertaa, mutta aina kävi samalla tavalla.

Kirkon lähellä oli kyläryhmä ja siinä asui käsistään aikaan saapia ihmisiä. Kun eräs isäntä sai kuulla, etteivät vitsanuoret kestäneet kellojen nostoa, vaan aina katkesivat, isäntä sanoi kirkon rakennusmestarille: ”Uskot sie mestari, jos mie oljista punon nuoran, niin se kestää nostaa kellot paikoilleen.” Rakennusmestari ei uskonut, että olkinuora kestää enemmän kuin vitsanuora. Mutta kun ei ollut parempaa ratkaisua, niin mestari suostui isännän olkinuoratarjoukseen. Mestari antoi määrän, kuinka monta syltä tuli tehdä.

Isäntä kotiin päästyään alkoi tehdä nuoraa koko perheen voimalla. Ei mennyt montakaan päivää, kun nuorat oli käyttökunnossa. Isäntä vei ne mestarille. Pienempää kelloa varten oli punottu hienompaa ja isompaa kelloa varten paksumpaa nuoraa. Isäntä jäi katsomaan kuinka käypi, kestävätkö nuorat vai ei.

Niinhän kävi, että kellot nousivat kellotorniin omiin paikkoihinsa. Isäntä sanoi mestarille: ”Joha mie sanoin, että olkinuora kestää enemmän kuin vitsanuora.” Isännältä mestari kysyi, paljonko nuorat maksavat. Isäntä sanoi: ”Enhä mie niist mittää ota, koha saatiin kirkkomme kellot paikoilleen.” Mestari sanoi: ”Kun et mitää rahassa taho, niin mie korvaan työsi toisella tavalla. Teil ko ei oo viel sukunimme, niin olkoon tästä lähtien **Olkinuora** sukunimenne. Isäntä luki kiitoksia mestarille siitä, kun mestari antoi hänelle ja perheelle sukunimen. Siitä lähtien Antreassa on Olkinuora-sukunimeä käyttäneet tunnetut urheilijat sekä hevosmiehet.

Älykäs mies ei koskaan joudu pulaan

Vanhaan aikaan oli kylässä suutari, joka kävi taloissa tekemässä jalkineita sekä korjasi vanhoja kenkiä. Sääntö oli sellainen, että suutari oli vietävä seuraavaan taloon taikka seuraavaan kylään.

Oli kesä, talosta loppuivat työt ja isännän olisi ollut lähdettävä viemään suutaria seuraavaan kylään. Kun oli kiire, niin isäntä ei joutanut lähtemään, vaan sanoi valjastavansa hevosen kärrien eteen. Näin suutari voipi itse viedä työkalunsa taloon, johon oli mentävä töihin.

Suutari lähti matkaan. Kylien välillä oli suurenpuoleinen mäki. Suutari istuu lestipussin päällä kärrissä ja hevonen astelee mäkeä ylös. Juuri, kun oli melkein mäen päällä, niin hevonen alkaa laskea takaisin mäkeä alas. Suutari yritti uudestaan. Tulos oli sama: Taasen tultiin alas mäen alle. Suutari karsi korviaan ja ihmetteli, mitä nyt tehdä, noloa on mennä takaisin. Sitten tuumasi suutari: ”Kun kerran noin hyvin työnnät kärrit mäestä alaspäin, niin varmaan yhtä hyvin voit työntää ylöspäinkin.” Suutari käänsi hevosen ympäri ja alkoi ohjata sitä kärrit edellä. Niinpä kävi, että kärrit edellä pääsi suutari ja hevonen mäen päälle. Täällä hevonen taas ympäri ja näin matka jatkui määränpäähän.

Suutari kun tuli takaisin sinne josta lähti, niin hän ihmetteli isännälle: ”Kyllä teillä on kummallinen hevonen, kun kärrit edellä tulee mennä mäestä ylös.” Isäntä sanoi: ”Kyllä se vetää isommankin kuorman mäestä ylös. En muistanut lähtiesäsi sanoa, että sitä olisi pitänyt kopahuttaa kavioihin mäen alla, niin se olisi mennyt yhtämittaa mäestä ylös.” Hevonen näet oli talvella opetettu, mäen alla oli kopahutettu til-

Monipuolisesti somerolaisuutta kartoittava Somero-Seura keräsi kesällä näyttelyn Toimi Tasasen töistä Aholaan. Esillä oli Valolan kullisien lisäksi kodeista löytyneitä seinätauluja ja kansanomaiset arkkut.

Perinteisesti suomalaiseen kansantaiteeseen ei ole kuulunut seinälle ripustettavien kuvien tekeminen, värit ja ornamentit sen sijaan ovat koristaneet käyttötavaroita: huonekalut, astiat, valjaat, vaatteet ja peitot ovat tarkoituksenmukaisen muodon ja materiaalin lisäksi saaneet silmäniloksi tarkoitettua värin ja kuvioinnin, joka usein on ollut niin täydellistä ja harkittua, että sitä pidetään taiteen asemassa.

Nykypäivän somerolainen on kulkenut kauas kokonaan kotonavalmistettujen esineiden maailmasta, ja silmänruuan kaipuu on saanut erilaiset muodot.

Toimi Tasanen maalaustöineen on ollut osa tätä kehitystä. Näyttelyssä olleen arkun kukkakuvioinnin juuret ovat kansantaiteessa. Tasasen tiedetään tehneen samanlaista ornamenttiikkaa myös kotien oviin, kattoihin tai kaappeihin.

Kauempana kansantaiteesta ollaan Tasasen taulujen kohdalla vaikka niiden tarkoitus on ollutkin sama. Arkiseen ympäristöön on haluttu saada väriä ja viihdykettä, mielikuvituksen askaretta.

Tasaseita sai hedelmä- ja kukkaasetelman, joka arkisen ruokapöydän lähellä toi mielikuvia juhlallisemmista kattauksista. Viinirypäleet ja ruusu veivät hetkeksi ankeasta todellisuudesta.

Tehokkaana todellisuudesta irroittajana on toiminut myös näyttelyn hauskin työ. Valolan vanha kullissi, joka tässä näyttää talvisen puolensa ja saa viedä Someron Joulun lukijan unelman joulumaisemaan, jonka lumisessa rauhassa arkiset harmit unohtuvat.

KAARI UTRIO

Minun auktoriteettini

Christoph Murer: Loot ja hänen tyttärensä

Me kaikki tiedämme, että ihmiset tarvitsevat auktoriteetteja kuin vaatteita suojakseen pahaa maailmaa vastaan. Auktoriteetin taakse on mukava paeta kun pelottaa, auktoriteetin voi asettaa tarjolle kun omat eväät loppuvat.

Auktoriteetti ajattelee puolestasi, ja kantaa myös vastuun. Auktoriteetti on hyvä olemassa elämän joka tilanteessa.

TAPIO HORILA

Emil Toukkari, karjalainen kotiseutumies

Kotiseututyössä ansioitunut Emil Toukkari kuoli 26.1.1984 Someron terveyskeskuksessa.

Toukkari syntyi Muolaan Harvolassa 18.9.1897. Siellä hän viljeli kotitilaansa isänsä ja veljiensä kanssa. Evakko-taival vei aluksi Loimaalle ja Myllykoskelle. Toinen evakomatka toi Toukkarin Punkalaitumen kautta Someron Kimalaan 1946. Joensuun kylän Myllypeltoon Hilikka ja Emil Toukkari muuttivat 1976, mutta viettivät kesiään edelleen Kimalassa.

Tilanhoidon lisäksi Emil Toukkari harrasti vilkkaan karjalaisen luonteensa mukaisesti liikkuvia sivuammatteja, joissa hän joutui paljon tekemisiin erilaisten ihmisten kanssa. Täällä Somerolla hän toimi mm. vakuutusasiamiehenä ja monien sanomalehtien asiamiehenä ja kirjeenvaihtajana.

Kotiseututyöhön Emil Toukkari osallistui Somerolla alusta pitäen. Hänet valittiin v. 1945 perustetun Someron Karjalaiset -seuran johtokuntaan, ja hän toimi kolme vuotta yhdistyksen puheenjohtajana.

Viipurilaisen osakunnan kotiseututoimikunta järjesti v. 1948 luovutetun Karjalan paikannimien keruun. Tunnustuksena keräämistään paikannimistä Toukkari sai osakunnan kunniakirjan.

sissa ja saksassa. Nykyään Manu pudottelee ainakin englantia luistavasti ja sanoo tulevansa toimeen viidellä muullakin kielellä. Hän vakuuttaa, että täysin oudollakin kielialueella pärjää melko pitkälle, kun osaa lukusanat. Ja hän laskettelee vieläkin sujuvasti lukusanat kuudellatoista kielellä. Suuri osa hänen suhahtelevista ja sorahtelevista litanoistaan kuulostaa korviini lähinnä alkuasukasheimon poppamiehen madonluvuilta, mutta uskon silti, että ne ovat erikielisiä lukusanoja, koska tiedän Manun rehelliseksi mieheksi.

Kun astuu Manun kämpppään Pertti Riikosen yläkertaan Urheilutien varrella, tuntuu siltä, että on tullut arkistoon. Seinällä on pitkät hyllyrivit täynnä arkistomappeja. Ne sisältävät todistusaineistoa isännän maailmanmatkoilta. Valtavan materiaalin järjestäminen systemaattiseksi, aiheenmukaisiksi sarjoiksi on vienyt suuren osan matkamiehen ajasta v:n 1981 jälkeen.

Yhdellä hyllyllä on 27 mappia, jotka sisältävät n. 6000 valokuvaa filmeinä ja kopioina. Kaikkiin liittyvät tiedot paikasta ja ajasta. Katson kokeeksi kelloa. Haluamani kuva löytyy seitsemässä sekunnissa.

Someron teräsvaarin pyöräily on herättänyt maailmalla melkoista huomiota. Tästä todistaa lehtileikekokoelma, joka sisältää n. 400 ulkomaisissa lehdissä julkaistua haastattelua, joukossa mm. Tokiossa ilmestyvä Asahi Shimbun, jonka painos, 12 miljoonaa kappaletta, lienee maailman suurin.

Kotimaan lehdissä hänestä on julkaistu toistasataa artikkelia.

Televisioesiintymisiä Manulle on kertynyt viitisenkymmentä, näistä useimmat USA:ssa, Kanadassa ja Australiassa. Lisäksi hän on puhunut lukuisia kertoja eri maiden suomenkielisissä radiolähetyksissä.

Työpaikoillaan ja erilaisissa tiedotusvälineissä on monitaitoinen, ahkera ja sanavalmis Someron te-

räsvaari mainostanut maataan varmaan tehokkaammin ja positiivisemmin kuin moni diplomaatti tai myyntimies. Tästä huolimatta ei Manu ole vielä mahtunut Suomi-nimisen suurvallan televisio-ohjelmiin kuin kerran vilaukselta. Miten helppo haastateltava hän olisikaan, sillä puhetta tulee pulppuamalla.

Tässä välillä sopinee kehaista Someron kuntaa siitä, että se on muistanut Manua kunnanviirillä. Tulihan ”Someron teräsvaari”-tunnuksen mukana myös oma pitäjämme pyöräiltyä sekä maailman että Suomen kartalle. Matkamateriaalin arkistointi, kuten filmien kehitys ja kopiointi sekä itse arkistointivälineet, on kallista, joten työ etenee hitaasti. Moisen PR-toiminnan jälkeen ei olisi mielestäni liikaa, vaikka kunta kulttuurivaroistaan myöntäisi Manulle stipendin ainutlaatuisen aineiston arkistoinnin helpottamiseksi. (Tämä ehdotus ei ole Manulta lähtöisin.)

Tapaamiaan ihmisiä Manu ei ole unohtanut eivätkä ne ole unohtaneet häntä. Kirjeenvaihtomappeja hyllyssä on seitsemän, jotka sisältävät kirjeenvaihdon vuosilta 1972—84. Sekä saapuneet että lähteneet kirjeet on nekin luetteloitu tarkkoine päivämäärineen. Molempien luku on lähellä kahtatuhatta.

”Kun on mustaa valkoisella, ei kukaan pääse sanomaan valehtelijaksi”, perustelee Manu myös vieraskirjojaan, joihin n. 5200 ihmistä on kirjoittanut nimensä ja osoitteensa. Joukossa on diplomaatteja, muita julkisuuden ihmisiä ja ennen muuta ulkomailla asuvia suomalaisia. Israelissa Auran kirkkoherra kysyi, oliko Vilkinen Uudessa-Seelannissa tavannut hänen vanhempiaan. Näidenkin nimi löytyi vieraskirjasta.

Manu on tavannut parikymmentä Suomen ulkomailla olevaa suurlähettilästä ja käynyt 41 konsulaatissa. Hän on ollut kiinnostunut tekemään havaintoja siitä, miten

maamme lähettämät ammattiedustajat suhtautuvat ”tavalliseen jätkämieheen”, kuten hän itseään nimittää. Miltei poikkeukseton kokemus eri edustustoista on ollut se, että mitä suurempi herra, sitä ystävällisempi. Ja usein päinvastoin: mitä pienempi tekijä sitä koppavampi.

Arkiston aarteet eivät lopu vieraskirjoihin. Riittääköön pelkkä maininta mm. harvinaisista, matkoilla kertyneistä raha- ja postimerkkikoelmista.

Someron 74-vuotias teräsvaari pitää kuntoaan jatkuvasti yllä. Verryttelymielessä hän polkaisee pyörällään milloin Kilpisjärvellä, milloin Nurmijärvellä. Myös tanssi on mainio kuntoilumuoto. Arvelen, ettei Manu ole niinkään kiinnostunut tangon riuduttavista rytmeistä kuin reippaasta humpasta ja erityisesti saksanpolkasta. Eikä hän tarvitse nestemäistä rohkaisua uskaltuaakseen permannolle.

Manun lähinaapurina olen havainnut, että milloin hänet näkee ulkona asuntonsa pihamaalla, hän ei koskaan ole jouten, vaan hänen kädessään heiluu joko lapio tai harava. Kunnonkohennusta sekin.

Vilkinen on lähtöisin Vampulasta. Maailmanlaajuiset kokemukset eivät ole häivyttäneet hänen mielestään kotiseudun kansanhuumoria ja sutkauksia. ”On senverran lämmin että laiskanakin tarkenis”, sutkauttaa Manu hilpeästi, kun kävelen ohi, ja haravoi entistä kiivaammin. Ja jos joku vastaantulija lausahtaa: ”Kesä jatkuu pakkasista huolimatta”, ei tarvitse kysyä, keneltä hän on tuon meteorologisen mietelmän oppinut. Manun sutkaukset alkavat olla Somerolla elävää kansanperinnettä.

Manu Vilkkisen matkat ovat näyte suunnattomasta halusta nähdä ja kokea, uskomattomasta fyysisestä sitkeydestä ja ennakkoluulottomasta rohkeudesta sukeltautua vieraisiin olosuhteisiin ja yllättäviin seikkailuihin — joskus henkensä kaukalla.

Traditionaalisen yhteiskunnan ihmisen uskoi mieluummin Aristotelestä kuin omia silmiään. Hengissä selviämisen prosessi suosi auktoriteettiuskoa. Oli turvallisempaa toimia niin kuin oli aina ennenkin toimittu. Elintasominimin rajoilla tasapainoileva yhteiskunta ei olisi kestänytään loputonta laumaa individualisteja, jotka olisivat kokeilleet omia mallejaan.

Yhteiskunta voi alkaa epäillä auktoriteettejaan vasta kun jokapäiväinen leipä on suhteellisen turvattu.

Mutta silloinkin kun auktoriteetteja kaadetaan se tapahtuu yleensä vain siksi, että tilalle saataisiin uudet auktoriteetit. Ihmismielessä ei itse asiassa tapahdu kovin paljon silloin kun Isä, Poika ja Pyhä Henki korvataan Vapaudella, Veljeydellä ja Tasa-arvolla ja nämä puolestaan Taisetelevan Työväenluokan Kärkijoukolla. Nimi muuttuu, sisältökin, mutta auktoriteetti pysyy.

Luopuminen

Auktoriteetti on meille ihmisille äärettömän tärkeä asia, ikään kuin osa meitä itseämme. Meidän auktoriteettimme asettaminen kyseenalaiseksi on sama kuin meidän oma itsemme kiellettäisiin, kuin meiltä vietäisiin ajattelevan ihmisen arvo.

Laskemattomat ovat ne ihmiset, jotka ovat olleet valmiina kuolemaan auktoriteettiensa puolesta. Ne asiat, joiden edestä on heittäyditty riemurinnoin kuolemaan, ovat ja ovat olleet mitä kummallisimpia. Minusta on vallon omituista, että jotkut ihmiset tosissaan ajattelevat uhrata henkensä jonkun talousjärjestelmän puolesta.

Auktoriteeteista luopuminen, tapahtui se mistä syystä tahansa, on ajattelevalle ihmiselle aina tuskallinen prosessi. Minä jouduin läpikäymään tuon prosessin tutustuessani eurooppalaisen naisen historiaan.

Kuten kuka tahansa hyvin kasvatettu ihminen minäkin olen pitänyt humanin ajattelutavan auktori-

teetteina Euroopan suuria ajattelijoita, miehiä, jotka ovat nähneet yli ja ohi oman aikansa. Oli varsin masentavaa havaita, ettei se humanisuus ollut tarkoitettu minulle, vaan suvaitsevaisuutta, jaloutta ja inhimillisyyttä tarjottiin vain toiselle puolelle ihmiskuntaa. Tuskin yksikään Euroopan suurista ajattelijoista vaivautui mainitsemaan, että heidän ikkunansa alla poltettiin eläviä naisia, jotka olivat olleet sukupuoliyhteydessä Paholaisen kanssa. Ne jotka asiasta mainitsivat, olivat sitä mieltä, että näin pitää ollakin.

Mies käyttäköön naista niin kuin parhaaksi näkee ja viskatkoon tähteet pois, sillä kun hedelmän sisus on syöty, ei kuorista ole hyötyä. Tämän ajatuksen ajatteli samainen John Donne, jonka mielestä ei kuolinkelojen soidessa kannattanut kysyä, kenelle kellot soivat, sillä ne soivat sinulle. John Donnen ihmiskunnan suureen humaniin ykseyteen ei kuulunutkaan olento, jolla oli kohtu. Eivät uskonpuhdistajat, valistusfilosofit eivätkä ammattiyhdistyspamput ajatelleet, että pappeus, ihmisoikeudet ja samapalkkaisuus koskisivat myös naisia. Ei nainen ollut osa ihmiskuntaa.

Kymmenen vanhurskasta

Jättäessäni hyvästejä Euroopan suurille ajattelijoille minulle tapahtui surutyön luontoisesti eräänlainen Loot-Ilmiö.

Kaikki muistamme tarinan Sodomian ja Gomorran kaupungeista, jotka Herra olisi säästänyt kymmenen vanhurskaan takia, mutta löysi vain Lootin. Kun pari enkeliä tuli sitten varoittamaan Lootia ja Sodomian asukkaat vaativat näitä itselleen siveettömiin tarkoituksiin, Loot oli valmis uhraamaan viattomat tyttärensä väkijoukolle. Kuukaan ei tietenkään kysynyt tyttäriltä, halusivatko he tuhoutua parin kulkumiehen vuoksi, eikä Herra sen

enempää kuin enkelitkään kieltäneet Lootilta moista törkeyttä. Pakomatalla Sodomasta sitten Lootin vaimo, ilmeisesti vireä ja tiedonhaluinen henkilö, kääntyi kassomaan kauheaa järjestystä takanaan tunnetuin seurauksin. Mutta Loot marssi eteenpäin juuri niin kuin kenraali oli käskennyt ja pelastui. Jälkeenpäin hänen tyttärensä juottivat isänsä juovuksiin ja makasivat hänen kanssaan, mistä hyvästä jälkimaailma tuomitsi heidät ankarasti. Naisten omalta kannalta kysymyksessä oli heimon hengissä selviäminen.

Lootin tarina on hyvin opettavainen monestakin syystä: sehän osoittaa meille, kuinka tärkeää on uskoa mitä sanotaan. Mutta minusta tuntui naishistoriaa kirjoittaessani samalta kuin Israelin Jumalasta kun Aabraham meni höpöttämään hänelle kymmenestä vanhurskaasta. Minä halusin omistaa kirjani miehelle, ja päätin löytää historiasta tunnettuja miehiä, joita naiset voivat jakamattomasti kiittää ja kunnioida. Ja löytyihän niitä, melkoisen työn jälkeen.

Mutta vaikka minun ei tarvinnut tuhota Sodomaa ja Gomorraa, viimeisetkin rippeet minun auktoriteettiuskostani, joka tosin ei koskaan ollut kovin sisäistetty, olivat hävinneet. Jumalaa minä en ole koskaan tarvinnut, enkä minä tämän työn jälkeen tarvitse Montaignea enkä Voltairea enkä Rousseautta enkä Hegeliä enkä Fichteä ja keitä kaikkia niitä siellä nyt onkaan.

On vallon väsyttävää ja hankalaa ryhtyä pohtimaan maailmaa omilla aivoillaan, omista ja sukupuolensa lähtökohdista, mutta mielestäni se on työ, joka on pakko tehdä. Jos naiset eivät ajattele itse, ei kukaan tee sitä heidän puolestaan. Miehet ajattelevat miesten puolesta niin kuin luonnollista onkin. Ja paljon löytyy sellaisia järkeviä asioita, jopa auktoriteetteja, joita kumpikin sukupuoli voi noudattaa tulematta syrjityksi. Niin kuin esimerkiksi liikennesäännöt.

TUULA KÄMI

Sanat maailmassamme

Kun tavallisessa kielenkäytössä me käytämme sanoja joutua pulaan tai joutua kiikkiin, päästä pälkähästä tai saada vihiä jostakin, harvemmin tulemme ajatelleeksi, että muinainen esi-isämme joutuessaan pulaan joutui avantoon, päästessään pälkähästä sai irrotetuksi sukset jaloistaan, saadessaan vihiä jostakin sai eläimen johdetuksi ansaan, mutta kiikkiin esi-isämme tuskin koskaan joutui; sinne, vanhanaikaiseen vipusysteemiin, kiidätettiin tapettu sika riippumaan.

Vanhin lapsistani ei mielellään mainitse asuvansa Pietarinpikatie varrella eikä varsinkaan mielellään kerro olevansa kotoisin Vahlionkulmalta Taka-Pajulasta, vaikka takapajulla istuminen entisajan reessä oli varsin ruhtinaallinen kulkumuoto.

Pietarinpikatie sinällään kertoo paljonkin kotoisimman maailman kolkkanen historiaa: nimi kertoo paikkakunnan ensimmäisestä raivaaajasta, Pietari Torkkomäestä, väkivahvasta miehestä, joka 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa raivasi kolme tilaa ja rakensi kolme asumusta Vahlionkulmalle. Pikatie taas viitanee siihen, että paikallinen tienhoitokunta on aina silloin tällöin sortunut ralliautoilun hurmaan antaen luvan kilpailujen järjestämi-

Maailma ympärillämme on muuttuvia sanoja ja sanat ovat muuttaneet yhteiskuntaa, muuttuvaa maailmaa. Sanoja syntyy ja kuolee kaiken aikaa, ja olemassaolonsa aikana monet niistä saavat tehtäviä, joita niillä ei alunperin ole ollutkaan.

seen. Tien virallinen nimi **Rajamäen metsäautotie** puolestaan ei kerrokaan alueen historiasta paljon mitään. Sen sijaan muut vanhat kotiyläni kulkuväylät sanovat paikkakunnasta monenlaista: Pajulan kylästä on esimerkiksi kulkenut kylän luoteisimpaan nurkkaan Pakkalan kulmalle **Saunakatu** eli **Saunapolku** eli **Helstainin polku**, jota pitkin kyläläiset kulkivat vuosisadanvaihteen kuppari- ja hieromasaunaan,

sen ajan terveys- ja mielenterveyskeskukseen. **Myllytie** risteilee miltei samansuuntaisena Pajulasta Torronmyllylle eli Myllynharjalle, ikivanhaan jo 1600-luvulla mainittuun neljän kylän risteyspaikassa sijainneeseen myllyyn. Pajulan takametsiä halkoo myös **Kirkkopolku**, Someron kirkon ja Torron siunauskappelin, entisen kyläkirkon, välinen reitti. Penikkojalta, pappilan piilopirttialueelta, puolestaan kulki **Papin kirkkopolku** Joensuuhun, kirkonmäelle. Muista kotitänhuvilteni keskittyneistä kulkuteistä ja tienosista mainittakoon mm. "**Pässinähre**", **Helvetinrotti**, "**Rakkautsahre**", **Nuutinkuja**, "**Töyssytysahre**"...

Tapahtuma ja käyttö ovat olleet antamassa paikoille nimiä kuten useimpien edellä mainittujen nimien ollessa kyseessä. Muita vastaavanlaisia nimiä Somerolta voisi mainita esim. **Mestausplassin** Rautelasta, **Jäärääntöyrään** Paltasta, **Talvisillan** ja **Maasillan** sekä **Pöksypellon** Someron ja Tammelan rajaviivalta.

Monet paikannimet kertovat alueen maasto ja vesioloista: **Joensuu**, **Hirsjärvi**, **Mäkilä**, **Pyöli**, **Vataja**, **Pajula**. **Pyöli** -sana tarkoittaa ulkopalsta, **vataja** huonolle hoidolle jätettyä takametsäistä aluetta, **pajula** niittyä.

neuvosta vaarin ja turvautui linja-autoon. Kerran hän jätti pyöränsä yöksi lukittuna linja-autoaseman säilytykseen. Aamulla hän sai havaita, että kaikki pyörän mukana olleet tavarat oli yön aikana kähvelletty.

Kolmen vuoden ja kahden kuukauden aikana Manu oli kolunnut kaikki Etelä-Amerikan valtiot lukuunottamatta Venezuelaa ja Guayanoja.

Keski-Amerikassa Vilkinen läpäisi kuusi pikkuvaltiota, joista neljään tarvittiin viisumi. Meksikon ylittämiseen kului toista kuukautta. Meksico Cityssä hän viipyi kuukauden.

Seuraavat kolme vuotta Manu pyöräili ristiin rastiin USA:ssa ja Kanadassa. Hänellä on siellä lukuisia sukulaisiakin, joita hän kävi tapaamassa. Montrealin olympialaiset tuli nähtyä. Myös Alaska tuli katsottua.

Amerikan mantereelta Manu lähti 1978. Matka suuntautui ensin Havaijille ja sieltä Japaniin. Tokiossa oli pyörällä ajo vaikeaa, koska kiihansukuisista kirjoitusmerkeistä ei saanut selvää. Metrossa ajo oli varmempaa, mutta ihmisiä tuntui kaikkialla olleen liikaa. Japanilaisia Ma-

Intiaanien hautausmaa Kanadassa. Sitä esittelee suomalaissyntyinen rouva. Vuosi 1976.

nu pitää maailman kohteliaimpana kansana.

Enemmän tilaa tuntui olevan seuraavassa kohteessa, Filippiineillä, jossa Manu asui pari kuukautta Armi Kuusela-Hilarion vieraana. Sieltä hän jatkoi Thaimaahan, Malesiaan, Singaporeen, Indonesiaan ja viimein Australiaan, josta hän pii- pahti myös Uudessa-Seelannissa.

Tämän jälkeen oli suunta jo kohden kotimaata, mutta ilman mutkia taival ei nytkään taittunut. Palatuaan ensin Thaimaan Bangkokiin Manu jatkoi Intiaan, jossa vierähti kolme kuukautta. Kairon kautta hän lennähti Israeliin, jossa kibbutsin maanviljelytyöissä kului lähes neljä kuukautta. Koska hän kibbutista sai täysihoidon, mutta ei rahapalkkaa, hän pystyi säästämään eläkkeestään lentolipun hinnan Ateenaan. Täältä matka jatkui Italian, Sveitsin, Länsi-Saksan, Ranskan ja Luxemburgin kautta Suomeen. Kotiin piti ehtiä kesäkuun loppuun mennessä, sillä ajokortti olisi vanhentunut heinäkuun 7. p:nä 1981.

Edellä jo viitattiin muutamiin matkaan liittyneisiin työkohteisiin. Rakennustöihin Manu osallistui lisäksi mm. Paraguayssa, Brasiliassa,

Tokiolainen Viikkolehti (Weekly), julkaisi Manu Vilkkisistä nelisivuisen kuvitetun haastattelun 5.2.1979. Siinä mainittiin mm., että Manun kamera jossa-kin matkan vaiheessa oli särkynyt. Luetuaan tämän Yashica-yhtiön johtaja Royzo Endo kutsui Manun luokseen ja lahjoitti tälle uuden kamerasen, tietysti Yashica-merkkisen. Olisikohan suomalaisilla myyntimiehillä tästä jotakin opittavaa?

Kanadassa, Japanissa (amerikkalaisella lähetysasemalla), Singaporessa (sauna suomalaiselle perheelle), Australiassa (alkoholistihuoltolan rakennus). USA:n Detroitissa hän teki suomalaista turistikeskusta.

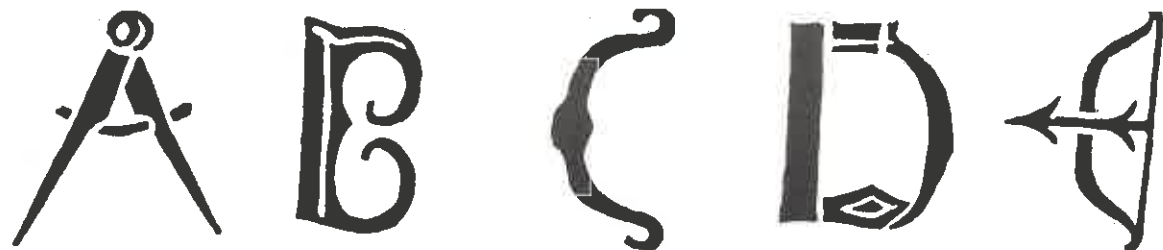
Nämä pysähdykset, jotka toisinaan kestivät kuukausia, eivät olleet tarpeellisia vain taloudellisesta. Ne olivat lisäksi erittäin mielenkiintoisia, koska niiden aikana oli tilaisuus tutustua maahan ja kansaan. Juuri tämä oli matkojen päätarkoitus.

Urheiluvoitoksena Manun maailmanympärimatka oli huikea. Polkupyöränsä matkamittarin mukaan hän pyöräili vuosina 1972–81 n. 86000 km. Kaikkiaan taivalta kertyi n. 250.000 km. Lentäenkin hän matkusti n. 46.000 km, lisäksi laivala ja junalla, koska valtamerien ja vuoristojen ylitys ei pyörällä oikein onnistu. Viiden ulkomaanmatkan yhteenlaskettu pyöräilytaival oli n. 110.000 km. Ja valtioita, joissa hän eri matkoillaan kävi, kertyi 71. Lu- vut ovat pökeräyttäviä.

Aivan ummikkona ei Manu matkoilleen lähtenyt. Jo ennen sotia hän opiskeli linguaphone-menetelmällä pari vuotta englantia. Myöhemmin hän suoritti keskikoulukurssin ruot-

Bolivia lokakuu 1974. Andeilla n. 4500–5000 metrin korkeudella. Hylätyn intiaanikylän raunioita, joista Manu teki tuulenmajan. Lumiraja on Boliviassa n. 5000 m:n yläpuolella.

Polkupyörällä ei sinne ollut menemistä. Mutta koska Manu oli päättänyt mennä Chileen, hän myös meni, vaikka se onnistui vasta Perun kautta v. 1974.

Alliende oli edellisenä vuonna murhattu, ja maassa oli levotonta. Ruokaa oli vaikea saada. Vaikeaa oli myös päästä maasta pois. Manu sai täyttää viidettoista paperit ennen kuin pääsi jatkamaan matkaa pohjoiseen. Mutta nähty oli sekin paikakunta.

Ecuadorissa ei ollut leirintäalueita. Pystyttääkseen telttansa Manu oli kerrankin yritettävä hiipiä tieltä sivuun niin ettei kukaan näkisi, koska seudulla liikkui epäilyttäviä tyyppejä. Ainoana aseena hänellä oli pitkä viidakkoveitsi, jolla hän raivasi käytävän kaktustiheikköön ja pystytti telttansa sinne. Jos joku olisi yrittänyt yllättää hänet teltassa, hän olisi viiltänyt aukon teltan takaseinään ja yrittänyt sitä tietä paeta. Onneksi tätä suunnitelmaa ei tarvinnut käytännössä kokeilla.

Columbiaa Manu pitää rosvojen pesäpaikkana, jossa häntä varoitettiin liikkumasta polkupyörällä, jos halusi säilyttää henkensä. Hän otti

Kanadan Montrealissa elokuussa 1976 Manu työskenteli 10 päivää rakentaen taidekauppia Sulo Monoselle näyttelytiloja. Kuvassa Manu on jo lähtöpuuhissa kohti Torontoa. Taaempaan Sulo Mononen taloiin ja autoineen. Montrealissa Manu seurasi myös olympialaisia.

Manu Vilkkisen asunnon seinät täyttyvät arkistomapeista, jotka sisältävät matkoilla eri maista kertynyttä ja kertovaa aineistoa, mm. noin 6000 valokuvaa filmeinä ja kopioina.

Maaperä on puolestaan antanut nimensä ainakin Kalliolalle, Savikolle, Suojoelle. Paikan koko ja muoto puolestaan ovat nimittäneet esim. Kolmikaslammen Ymmyrkäisen kappalan, Pikkupellon, Iso-Riukkon, Pikku-Riukkon, Pitkä-Riukkon. Väristä nimensä saaneita paikannimiä ovat esimerkiksi Mustjoki ja Keltanummi. Ominaisuudesta kertovat esimerkiksi Lukumies, Pahasilta, Kipakka, Ronkeli ja Mäyränrevenny. Pahasilta ei ollut laadullisesti huono kulkupaikka, vaan Härkätiessä kohta, jossa sähkö- tai puhelinlangat ujelsivat, niin että siinä pelättiin kummituksia.

Kasvit ja eläimet ovat jättäneet nimiään paikkoihin, vaikkapa Karhunkorpeen, Härkälään, Teeriin, Sonniin, Mullinsilmään, Hauklammen: metsästys ja kalastus esimerkiksi Riistaniemeen, Riistamaahan, Ritanummeen, Salinmäkeen. Maanviljely ja karjanhoito heijastuvat nekin paikannimiin: Sorto, Raivio, Kaurala, Kirnukoski, Lehmijoki ovat tuttuja pitäjämme nimiä. Kun maata sorrettiin, sitä kynnettiin ensimmäistä kertaa raivauksen jälkeen.

Rakennukset ovat antaneet lähinimiä talojen ympärillä oleville alueille: Myllylä, Riihiketo, Tallintakusta toistuvat kylittäin. — Erit-

täin yleisiä talojen nimien antajina ovat ammatit — Kankuri, Seppälä, Suutari, Nikkari — samoin henkilönimet: Mattila, Mikkola, Äijämäki, Heikkivainaa.

Kun taloja on jaettu, on syntynyt vastakohtaisuuksia: Isotalo — Vähätalo, Alitalo — Ylitalo, tai huvittavia assosiaatioita: Pyölin Isotaloa jaettaessa vuonna 1549 syntyivät Oikia ja Väärälä. Toistensa kanssa lienevät tekemisissä Kiiru, Hätä ja Hoppu.

Myös maastollinen asema on voinut vaikuttaa nimien syntyyn: esim. Kivisojan Ali-Yrkkö sijaitsee alhaalla lähellä Hirsjärven rantaa kun taas Yli-Yrkkö ylempänä tien pohjoispuolella. Nimet ovat voineet muokautua myös ilmansuunnan mukaan: Kaakkolampi ja Luodesuo.

Vierasperäisiä sanoja on voitu suomentaa, kuten esim. Längsjö — Pitkäjärvi tai suomalaistaa: Sjöberg — Syöperi. Lukuisat somerolaiset nimet lienevät myös muualta tulleita nimiä esim. Kenni-nimi on voinut tulla Huittisista ensimmäisten muuttajien mukana.

Arvokkaita paikannimiä ovat asutuksesta kertovat nimet Hämeennoja, Hämeenvala, Suomenoja,

Hämeenraja, Suomenpäänkorpi, samoin vanhasta oikeudenkäytöstä kertovat nimet kuten Arpasuonsaari, vanha rajapaikka Someron, Somerniemen ja Tammelan välissä.

Vanhon uskonollisia käsityksiä peilaavat nimet Haltia, Paratiisi, Peetlehem, Samaria.

Uskonnolla ei sitä vastoin ole mitään tekemistä esim. iankaikkinen ja iäinen -sanojen alkuperäisen merkityksen kanssa. Iäinen, iäisyys ovat nimittäin samoja sanoja kuin ikäinen, ikäisyys.

Kun me 1980-luvun suomalaiset sangen itsevarmasti käytämme abstraktisia termejä jalo, nöyrä, hieno, lempi tai pohtia, tarkoittaa, harkita, ymmärtää, keksiä, tutkia, käsittää, osata tai runo, puhe, kirja tuskin tulemme useinkaan ajatelleeksi, kuinka lähellä menneisyydessä muinaissuomalaisen konkreettiset kasvot meille hymyivät.

Vielä Seitsemän veljeksien aikoina jalo tarkoitti rotevaa ja isokokoista. Ja jo Agricola puhui jalosta Goljattista samoin kuin jalosta emakosta — nöyrä oli yhtä kuin taipuisa, hieno, ohut ja pieni.

Lempi-sanan määrittelee Suomen kielen etymologinen sanakirja seuraavasti: lempi: lempilauta, on lauta, joka yhdistää sahan aisojen tyvipäitä kurjen ja sahrapuun edessä;

kakkula-aisojen peräpuu; reen jukolautar. sepäpaju. Lempiöt: lantapaarit.

Kun isoisämme pohti, hän erotteli akanoista jyvää hyppyyttäen niitä pohtimessaan. Tarkoittaessaan jotakin hän tarkoitti hyvää osumaa saaliiseensa. Seitsemässä veljeksessä Tuomas sanoo: ”Tuota ensimmäistä sutta vasemmalla tarkoittamme ja laukaisemme yhtäaikaan.” Jaakko Finno puolestaan kirjoittaa vuonna 1580 ilmestyneessä virsikirjassaan: ”Piru talostam carcota, quin ioudzellans meit tarcotta. Nijn me sua aina kiitäm. ”Harkitsemista oli Kaakkois-Hämeessä haarukkatärisen perunannostokuokan kanssa haraaminen. Ymmärtäminen oli jonkin esineen tai ihmisen ympyröimistä. Verbi keksiä on puolestaan johdos substantiivista keksi, joka merkitsee toisaalta pitkää, koukkupäistä seivästä, tukinuitajan ja merimiehen työvälinettä, toisaalta — esim. Perniön murteessa — turpeiden pienimiseen käytettyä maanviljelyskalua, pitkävärtistä kuokkaa. Perniössä tunnetaan myös verbi keksiä merkitsemässä juuri turpeiden kuokkimista. Näin ollen suomalaisten ensimmäiset keksinnöt lienevät olleet — kuten luonnollista onkin — puhtaasti konkreettisia. Keksimistä lähellä oleva tutkia on yhtä

havainnollista alkuperää. Se on samaa juurta kuin tutkain ja tutka ’udd’, ja sillä on tarkka äänteellinen vastineensa vepsän kielessä tutskta. Vepsäläisten maassa tutkimustyötä harjoittaa etupäässä naisväki, sillä tutkiminen merkitsee siellä poukkujen survomista seipäillä. Professori Lauri Kettunen oletti alkuperäisen tutkimisen olleen esim. vedessä olevien esineiden seipäillä tunnustelemista.

Läpiabstraktinen verbi käsittää on johdon käsi-substantiivista, ja se on ennen ilmaissut vain käsin tavoittamista, kiinni ottamista; niinpä vanhassa lakitekstissä sanottiin: jos varas käsitetään. Sama merkitys esiintyy vanhassa uskonnollisessa kirjallisuudessa. Osata-sanan alkuperäinen merkitys taas on löytää tie jonnekin, osua, taitaa.

Puhe on alun perin tarkoittanut puhaltamista. Lauri Hakulinen muistelee 1920-luvulla tapaamaansa kielenopasta Pyhäjärveltä. Kun pyhäjärveläistä isäntää kiusasi se, että sanaa puhe oli ruvettu käyttämään paitsi puhaltamisen myös haastamisen merkityksessä, hän tekaisti itse jälkimmäiseen tarkoitukseen yhdysperäisen substantiivin sanapuhe: puhe oli sanojen puhaltelemista. Toinen samanlainen tilanne syntyi kirja-substantiivin yhteydes-

sä. Pyhäjärven ukko tunsin sanan vanhastaan tavallisimmin kirjettä tarkoittavana; mutta kun hän useasti oli kuullut Raamattua ja muita samanlaisia esineitä nimitettävän kirjaksi, hän käytti selvyuden vuoksi tähän merkitykseen sanaa lehtikirja. Iloisella 30-luvulla kirjoitettiin erokirjoja, joten ainakin tuolloin kirja-sana oli vieläkin kirjeen merkityksessä. Kirja-sanan edellä mainittua alkuperäisempi merkitys näkyy mm. Kalevalan kirjoittaa-sanassa:

Vyöllä ussakka utuinen,
Päivän tyttären kutoma,
kirjokynnen kirjoittama.
Ei ole Kullervo kaonnut,
kuollut poika hirsipuuhan!
Poika puuta kirjoittavi
pieni piikkonen käessä.
Koko puu kuvia täynnä,
täynnä tammi kirjoitusta:
siinä miehet, siinä miekat,
siinä keihäät sivulla.

Kirjoittamisesta voimme eksyn runojen maailmaan: loitsuihin. Runo-sanan perinne myös indoeurooppalaisissa kielissä on Veijo Meren mukaan hyvin samantapainen: runo on nykyruotsiksi runa, loitsutieto, riimukirjain, runo, muistosanat. Taikoja tehtäessä esitettiin runoja. Ruotsin runobok, runokirja, on noidan kirja ja runokarl on noita.

TAPIO HORILA

Naapurimme Manu Vilkkinen

Vaikka Manu Vilkkinen — kansainväliseltä nimeltään Someron teräsvaari — on Someron Joulun levikkialueella ymmärrettävästi sangen tunnettu, ei pieni kertaus hänen ulkomaisista pyöräily- ym. matkoistaan ole pahitteeksi. Näitä matkoja on ollut viisi.

Ensimmäinen pyöräily 1938 kohdistui Viroon ja muihin Baltian maihin. Vuonna 1966 tuli poljetuksi läpi Länsi-Saksa, Hollanti ja Belgia, seuraavana vuonna jälleen Länsi-Saksa ja lisäksi Ranska, Lichtenstein, Sveitsi ja Itävalta.

Tähänastiset matkat olivat olleet lomamatkoja. Vuonna 1968 Manu irrottautui ”siviiliammateistaan” ja alkoi matkustelun tosissaan. Hän oli poissa Suomesta 16 kuukautta, kävi 18 maassa Euroopassa ja Pohjois-Afrikassa ja pyöräili 18300 km. Tarkoitus oli hurauttaa läpi Afrikan, mutta Marokossa varastettiin suuri osa hänen matkakassastaan ja pyöräilijän oli pakko palata Suomeen. Sitä ennen hän ehti olla Marakechissa mm. hollantilaisen naislääkärin henkivartijana.

Afrikan retki oli antanut Manulle varmuutta siitä, että hän pystyisi selviämään pitkistäkin taipaleista. Hänen laajin matkansa, joka kesti yhdeksän ja puoli vuotta, alkoi tammikuussa 1972. Tällöin hän kulki

paperia vievässä rahtilaivassa Rautamalta ensin Etelä-Amerikkaan. Hän oli tuolloin 61-vuotias.

Manu ei rakentanut matkasuunnitelmiaan suurten pääomien varaan. Hänellä oli lähtiessään rahaa 1000 mk ja rintamamieseläke tuotti 7 mk päivää kohti. Suomessa hänellä oli kuitenkin varattuna sen verran rahaa, että tarpeen vaatiessa saisi lentolipun takaisin kotimaahan.

Tietysti rahat monesti loppuivat. Tällöin auttoi miestä hänen monitaitoisuutensa. Hän kertoo olleensa ennen matkojaan maanviljelijänä, asioitsijana, puuseppänä, vakuutusasiamiehenä, ammattiautoilijana — miltei kaikkena muuna paitsi pappina. Niinpä matkan varrella löytyi aina tekeväälle työtä, jota hän

osasi tehdä. Ja sen jälkeen saattoi matka taas omin neuvoin jatkua. ”Kertaakaan en kerjännyt enkä lif-tannut”, muistelee Manu.

Niinpä laivan saavuttua Buenos Airesiin Vilkkinen sai heti puutöitä merimieskirkosta. Täältä sitten alkoi vaiheikas pyöräily läpi Etelä-Amerikan mantereeseen. Se lienee ollut Manun matkoista rasittavin, ei ainoastaan suurten ilmasto- ja maastovaihteluiden vuoksi, vaan myös poliittisesti levottomien tai muuten väkivaltaisten olojen takia. Näistä vaikeuksista muutama esimerkki.

Argentiinasta Chileen pitäisi kartan mukaan olla vain kukonaskel. Mutta välissä sattuu olemaan Andien kilometrejä korkea vuoristo, jonka laella oli metrikaupalla lunta.

Lepotauko pohjois-Argentiinassa elokuussa 1974. Manu on tulossa Paraguayn pääkaupungista Asuncionista ja matkalla Boliviaan ja Peruun. Opastaulu ilmoittaa matkoja Argentiinan kaupunkeihin. Suomen lippu ja ”Finlandia” pyörän takana tekivät matkamiehen kotimaata tunnetuksi kaikkialla missä hän liikkui. Vararenkaita piti olla useita. Painoa pyörätarakassa oli 90 kg.

tiin yhteen puutapeilla ”polsaamalla”. Lauttaan tehtiin vielä molempiin päihin ”esiliinat”, jotka ottivat rantaan ensimmäiseksi kiinni. Näissä oli vain yksi puurivi, joten siltä pääsi helposti lautalle. — — Viimeinen lautta tehtiin 20-luvun alussa ja se oli liikenteessä aina 40-luvun loppuun saakka.” paitsi tärkeä ihmäkeläisten karjanhoidon ja pelloille kulkemisen kannalta lautalla oli merkitystä myös silläkin nuorison kokoontumispaikkana, uima- paikkana ja yleensä yhdessäolo- paikkana. Lautalla on menty kihloihin ja hääparikin on käyttänyt laut- ta.

Lauttareitti kulki **Lauttasaareen**, jonka yhdisti **Maasilta** rantaan. Lauttasaaren viereen jäi **Maasillan- kainalo**. Lauttasaarelta on löydetty pronssikautisia kvartsiesiintymiä.

Uutelasta Lamponsillalle

Kun Anttilasta lähdetään jatka- maan edelleen pitkin Ihamäentietä, olemme edelleen vanhan asutuksen tuntumassa. Ensimmäisenä tulee vastaan vuonna 1868 Anttilasta ero- tettu **Uutela** (Aronen). Uutelan vie- ressä on ollut muinoin **Väärtintupa** eli **Kaljompää**” (Laaksonen). Uute- lan väärti oli aikoinaan mainio ka- lastaja ja luonnontutkija. Hänellä oli heinot ryytimaat ja tupakkipel- lot. Uutelan lähellä sijaitsee entinen **K-kauppa**, nykyinen **Soinin** talo. Kauppana talo toimi vuoteen 1973. Kauppaa vastapäätä oli **Elkun** ja

Mantan mökki (Alava), ja aivan sen vieressä **Rauhala**. Tiestä vasemmal- le Virkaanjokeen päin on tässä koh- din **Sikomäki**, peltö, jonka keskellä on kallioesiintymä. Toinen nimitys pelloille on **Sotamäki** — viitanneeko muinaisiin taisteluihin.

Rauhalasta seuraava rakennus on **Heikin-Tiinantupa** (Lindfors), ja sen jälkeen olemmekin **Nikulan** ta- lon kohdilla. Nikula on myös kylän vanhoja taloja: vuonna 1667 Riukka jaettiin kahtia: Iso-Riukkaan eli Ni- kulaan ja Vähä-Riukkaan eli Lam- poon. Tilan nykyiset omistajat ovat Pirkko ja Eero Nikula. Nikulan ta- kana on **Myllymäki** eli **Nikulanmäki** eli **Kettulanmäki**. Mäellä on nimen- sä mukaisesti sijainnut — muistitie- don mkaan — jo 1700-luvulla raken- nettu tuulimylly. Rakentaja oli köl- linimeltään Sorkka-Nokka. Niku- lan lähellä on noin hehtaarin suurui- nen **Sotamies**-niminen peltö; viitan- neeko entisaikojen ruotusotamie- hen ylläpitoon? Nikulan tappurima- kasiinin lähellä on ollut **Lindforsinmökki**.

Nikulasta tullaankin paikkaan, jossa Keskitie yhtyy Ihamäentiehen **Riukkan** talon kohdalla. Riukka-ni- men muunnemat vanhoissa asiakir- joissa ovat Riuka, Riukula. Riuku- la-sana on voinut johtua riuku-sa- nasta: pitkä, karsittu ohuehko puu, malka. Riukkan isäntä oli 1540-lu- vulla Matti Joosepinpoika. Talon

tiluksia on jaettu vuosisatojen aika- na useita kertoja.

Riukkan kohdilta lähtee rantaan päin **Pikkukuja**, joka jatkuu **Talvi- tienä** ja joka kulkee **Koirasaaren** ohitse Hirsjärven toiselle puolelle. Niinpä jokaisen Hirsjärven saaren kautta on Ihamäen lautalla ollut va- kituinen kulkuyhteys järven toiselle puolelle. Koirasaaren kautta kulje- tettiin paljon puutavaraa.

Riukkan jälkeen oli tien vasem- malla puolella vuoteen 1917 Lam- pon talo talon palamiseen saakka. Sen jälkeen Lampo-nimi siirtyi Kli- pan talolle; talojen päärakennus oli siitä lähtien Klipan päärakennus. Tien oikealla puolella on **Heikkilän** talo. Heikkilä erotettiin vuonna 1633 Tuomolasta. Isännäksi tuli Heikki Eskonpoika. Heikkilän omistavat nykyisin Ulla ja Antti Saarinen. Heikkilän vieressä on **Tyynelän** talo, Heikkilän muorik- kaan rakennus.

Tien oikealla puolella on **Luh- ta**- niminen peltö ja tienmutkassa **Luh- taladot**, pariladot, joita niitäkin on pelätty aikoinaan. Virkaanjoki las- kee **Joenkurkkuna** Hirjärveen, ja joen ylitämme **Lamponsiltaa** eli **Vir- kaanjoensiltaa** pitkin Hirsjärven puolelle.

Hirsjärven takana levittäytyy Ihamäen kylästä kylän pohjoista puolta suurempi alue metsineen, peltoineen, asumuksineen...

Norjan runekall on miespuolinen ennustaja. Norjan teonsana runa on ennustaa ja taikoa, noitua. Muinai- siirin kielen run on salaisuus. Näistä esimerkeistä voi päätellä, että ru- noon on alunperin sisältynyt suuri maaginen salaisuus.

Vuosisatojen aikana sanoja on saattanut kadota maagis-uskonnol- lisista syistä: turvauduttiin eufemis- meihin. Sutta kutsuttiin hukaksi ja karhulla oli Gananderin 1700-luvul- la ilmestyneessä sanakirjassa seu- raavat synonyymit: Jumalan Wilja, Isombi, kondio, Leilipäämjes, met- zä, Metzäläinen, metzän wilja, Pe- to, kämmenen imiä, mesikämmen, Elandoja, isokullanen, köndö. — Erityisesti eufemismeja on keksitty uskonnon, sukupuolielämän ja erit- tämisen alueilla. Uudenpuoleinen eufemismi on mm. takapuoli, jota sitäkin on jo alettu karttaa ja jonka tilalle on tunkeutumassa istumali- hakset. Laskettelevatko enää edes metsäkylien lapset laskiaisena pers- luisua!

Sanojen katoamiseen vaikuttavat kiertoilmausten lisäksi myös maan- tieteellisen ympäristön ja kulttuu- riympäristön muuttuminen. Kuinka moni esimerkiksi muistaa enää van- hojen kulttuurikasvien alkuperäistä merkitystä: formu, maruna, lipstik- ka, aaprotti, pikkerperi alkavat vai-

pua ajatusunholaan. Ensio Männis- tö lupasi sentään keitellä ketunlieos- ta, Nummisuutarien Eskon riisiruo- hosta, parantavaa uutetta kuluvana syksynä.

Paitsi kokonaan kuolla, sana saattaa säilyä jossakin erikoisteh- tävässä. Niin on käynyt esim. löyly- sanan, jonka alkuperäinen merkitys on ollut sielu ja joka edelleen esim. mordvan kielessä tarkoittaa sielua. Suomen sana sielu on germaaninen lainasana.

Paitsi kokonaan kuolla sana saat- taa myös merkitykseltään supistua. Esimerkiksi sana **kypärä** tarkoittaa sotilaspäähinettä, vaikka se on aiemmin merkinnyt lakkia. Supistu- misesta on kysymys silloinkin, kun sama sana saa eri tarhoilla, esim. eri sosiaali- tai ammattiryhmissä erilai- sia merkityksiä. **Raudaksi** sanovat maamiehet viikatetta, sirppiä ja he- vosenkenkää, metsästäjät kivääriä ja kiväärin piippua, kalastajat on- genkoukkuu, merenkävijät ankku- ria ja autoilijat autoa.

Paitsi supistumista sana on saat- tanut kokea myös arvonalennukse- n: esimerkiksi **hiisi**-sana tarkoitti esikristillisenä aikana pyhää lehtoa, **perkele** ukkosenjumalaa, **junkkari** aatelisherraa.

Sanan merkitys on — paitsi supis- tunut — myös laajentunut niin kuin

tavallaan abstrahoituneissa sanois- sa on kaikissa käynyt. Merkityksen laajentumasta on kysymys seuraa- vissa metaforissa: suonsilmä, joen- suu, tienposki, järvenselkä, luonto nukkuu.

Sanat katoavat, pienenevät ja suurenevat merkitykseltään, mutta niitä luodaan myös koko ajan lisää. Uudet sanat ovat yleensä johdoksia tai yhdyssanoja. Teknistyneen ja automatisoituneen, steriilin ja saas- tuneen yhteiskuntamme termistöä ovat **etujärjestö**, **ydinvoimala**, **on- gelmajätelaitos**, **informaatioyhteis- kunta**.

Oman aikamme kuvia ovat kui- tenkin myös muuttuneen maail- mamme rajojen siirteleminen, ny- kyihmisen elämän siirtäminen ku- viksi, kielen rajojen ylittäminen ja uuden keksiminen:

Taivas raidallista puuvillaa, katot harmaata sarkaa.

Kaupunki huojuu tuulessa, kallistuu kohti samettista merta, ihmiset tekokuituja kadulla.

(Seija Tuulentie, Optimisti 4-83)

Kirjoitelman päälähteet ovat Lauri Hakulisen kirjoitus Koulujemme kielihistorianopetuksen etymologi- sesta puolesta. Kielitietoa 1963 ja Suomen kielen etymologinen sana- kirja 1981.

Edellä oleva pohjautuu 22. helmikuuta pidettyyn kansalaisopiston paikannimi- piirin istuntoon, jossa olivat koolla Sal- me Räyhäntausta, Seija Mikkonen, Leo Suvannmaa, E. Tuomola, Raili Hovila, Raimo Ali-Yrkkö, Lahja Salama, Raili Välimäki, Heimo Söderström, Tyne Tuomola, Voitto Ollonqvist, Raili Laine, Olavi Virtanen, Siiri Haltia, Kai- sa Roto ja Lauri Kämi, joille kaikille hyvistä tiedoista ja Salmelle asioiden kirjaan viemisestä suuret kiitokset.

Erikoiskiitokset Voitto Ollonqvistille, joka on erikseen haastatellut Saara Ha- kolaa, Lahja Salamaa ja Lauri Laaksoa.

Kiitokset Aila Ojaselle vanhojen Antti- lan talossa säilyneiden asiapapereiden lainaamisesta sekä Kalle Haanilalle sa- moin vanhojen Iso-Riukko-Nikulan ta- lon vanhojen asiapapereiden lainaami- sesta. Kiitokset Aila Ojaselle ja Kalle Haanilalle haastattelutiedoista, samoin Eero Nikulalle ja Eero Tuomolalle.

Kirjallisia lähteitä ovat olleet Aulis Ojan kirjoitus Asutuksen vaiheet, Someron hisotria I, Suuri maatilakirja V, Lauri-Pohjakallio: Someron vanhin keihään- kärki, Someron Joulu 1982, Voitto Ol- lonqvist: Ihamäen lautta, Someron Jou- lu 1978, Pertti Virtaranta: Someron murrekirja ja Erkki Itkonen & Aulis J. Joki: Suomen kielen etymologinen sa- nakirja.

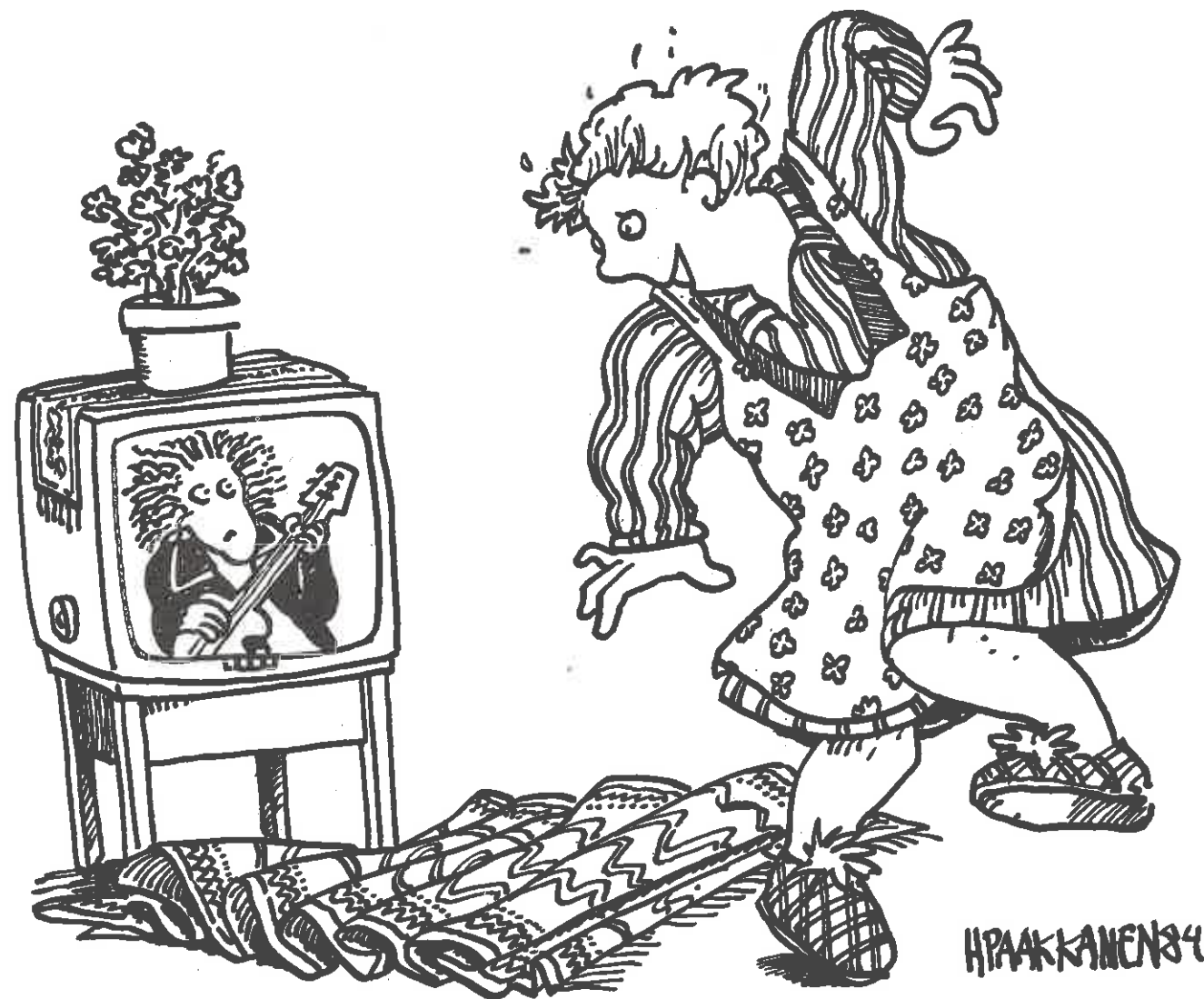

Meidän isäntä oli aina ollut kaikkiin uutuuksiin nähden koko lailla epäluuloinen. Meillä kärrättiin vesitonkkia navetalle kottikärryillä ja uskottiin varpuluutaan, kun muualla olivat sähkövemppeleet jo kauan porränneet. Yhdessä asiassa sentään päästiin meilläkin pröystäilemään: talissa hirnahtelivat aina kiiltäväkarvaiset hevoset, hantäjouhia myöten suittuina.

Kuusikymmentäluvun taitteen vaiheilla välkähteli koulupiirissämme lähes jokaisen talon katolla jo uusi vallankumouksellinen härveli, virallisesti tv-antenni, kansankielellä konkurssiharava; airut, tunnus ja vertauskuva. Mutta meidän taloudestamme se katsottiin turhuuksien turhuudeksi eikä siihen soruttu lähivuosinakaan. Isäntä ja minä olimme päättäneet, että tämä pientila ei kestä tv:stä tulevia rahanmenoja, emmekä me alistu violetin valonkajon orjiksi ja sammuttamaan kamarin kattolamppua jonninjoutavista syistä. Johan siinä ihmispoloisesta tulee kuin kampela, jos ei muuta tee kuin löhöö sohvalohnassa kyljellään ja tuijottaa töllötintä! Järki ja aistit siirtyvät vähin erin samalle puolelle päänahkaa, ja luonto lykkää otsan vaiheille ylimääräisen tuntosarven, jotta homo sapiens ei teloisi pimeässä itseään. Isäntä ei näkisi lukea päivän tekstiä hevoslehddestään, ja minulta, hänen emännältään, jäisivät villasukat parsimatta. Meille saisi riittää höyryradio!

Mutta koskaan ei pitäisi olla liian varma itsestään. Ei varsinkaan mi-

Kuva Tuomo Kurkikangas

Kuva Tuomo Kurkikangas

hastaan kylän yhteinen **Keinumäki** ja vanha piirileikkipaikka. ”Siäl meni piirloiroo joskus toistasattaa nuarta”, muisteli Lahja Salama. Keinumäen toisintonimet olivat **Vierumäki** eli **Vieru** ja **Vierunmonttu** sekä **Kuoppamäki**. Viimeksi mainittu nimi johtui siitä, että kylän yhteiset perunakuopat sijaitsivat mäenreunassa. Vieru taas tarkoitti hiekkakuopan syrjää.

Vierumäen edessä oli **Lauttaranta** ja sinne mentiin **Lauttakujaa** pitkin. Vierumäeltä voitiin esim. helators-tain yönä siirtyä polttamaan helavalkeita Lauttarantaan tai juhannuksena juhannuskokkoa myöhemmin aikoina. Lauttarannan kohdalla on ollut kylän yhteinen maa-alue, noin kahden hehtaarin suuruinen maa, johon kuului mm. pari sora-kuoppaa. Lähellä yhteistä aluetta, siitä vähän oikealle järveen päin katsottuna, sijaitsi **Vanhatontti**, kylän yhteinen uimaranta, jonka läheisyydessä oli myös pellavanliotuspaikka. Tästä edelleen oikealle oli vanha hevostenjuottamispaikka.

Vielä tärkeämpi kuin huvittelu-paikkana oli Lauttaranta tarjotesaan kyläläisille yhteyden Hirsjärven toiselle puolelle: lähes joka talolla oli peltoja ja metsiä järven toisella puolella. Keväisin vietiin karjaa järven toiselle puolelle laitumelle, syksyisin haettiin pois, ja päivisin piti vielä käydä lypsämässä. Voitto Ollonqvist on kertonut Ihämäen lautasta Someron Joulussa 1978: ”Kertojen mukaan ensin oli kiinteä lautta, jonka sai puretuksi tarpeen vaatiessa. Tukkiuttojen aikana piti väylän olla vapaa, joten silloiset sahalaivot vaativat, että tällainen lautta oli lopetettava. Hankala tämä kulkutie olikin, sillä sitä piti rakentaa ja korjata joka vuosi.

Seuraava lautta oli ns. vedettävä lautta. Tällöin Hovilan puoleisesta rannasta Lauttasaareen tehtiin soratie, jossa oli puusilta. Vanhan sillan päälle ajettiin soraa hevosilla. Kyläläisillä oli soranajotalkoot. — Lautan leveys oli noin kolme ja puoli metriä. Tämä ristikointi kiinnit-

lossa säilyneen isojakolitteran mukaan tämä halkaisu tapahtui vuonna 1787. Saman isojakolitteran mukaan uusi Nikula perustettiin vuonna 1831, vuonna 1899 erotettiin Lampon tilasta Klippa ja vuonna 1913 Klippa jaettiin kahteen osaan. Vuonna 1918 Klipasta lohkaistiin Luhtala ja vuonna 1924 Nikulasta erotettiin **Luhtala**, **Takamaa** ja **Nikula**, vuonna 1926 Luhtala jaettiin vielä **Ojalaan** ja **Luhtalaan**. Luhtala on ollut niittypalsta; taloa siellä ei ole koskaan ollutkaan.

Lähellä Lampon taloa on **Kaukainen**, talo, jonka tilukset on lohkottu Tuomolasta 1920-luvulla. Kaukaisen talo on vanha postinjakopaikka. Kivisojan Keltanummeen ja sen naapuritaloihin menevä posti haettiin Kaukaisesta. Kaukaisen talo on ennen sijainnut lähempänä Hirsjärveä Keskitien varrella. Nimen sanoivat paikannimipiiriläiset johtuneen siitä, että talo Ihamäen kylästä katsottuna sijaitsi kaukana. Entisen Kaukaisen talon vieressä ovat sijainneet myös **Ketolan** ja **Peltolan** torpat, nyt jo hävinneet. Ketolan, Peltolan ja entisen Kaukaisen kohdilta kulki **Talvitie** Hirsjärven rantaan ja siitä **Jussinkarin** ohitse järven toiselle puolelle Hovilan kartanoon. Taksvärkkitöihin pääsi talvella jäätä pitkin, kesällä veneellä. Jussinimen kariin on tiettävästi jättänyt Hakolan Jussi.

Tien vasemmalla puolella tien ja Virkaanjoen välissä ovat **Jokihakapello** ja **Hekinpello**. Vanha suutari Hekki (Hägg) oli aikoinaan raivannut kuusi kapeaa sarkaa Kaukaisen talon kohdilta jokeen päin.

Kaukaisen talon jälkeen seuraava tien oikealla puolella sijaitseva talo on **Kauriskallion** talo (Nikula). Talo on saanut nimensä talon takana olevasta **Kauriskallion** pellosta. Kauris-nimellä on kutsuttu aikoinaan metsäpeuraa. Toisen selityksen nimelle antoi Lahja Salama: ”Se oli-kin alkuaan Nauriskallio, mutta jotenkin vahingossa kääntynyt Kauriskallioksi.” Toinen maanviljelyksellinen versio sanasta on Kauras-

kallio. Kauriskallion tilan maat on erotettu Tuomolasta 1940-luvun loppupuolella.

Pian tulemme **Anttilan** talon kohdille. Anttila (Antlaa) kuuluu kylän vanhoihin, 1500-luvulta peräisin oleviin taloihin: talo on mainittu jo vuonna 1540, isäntänä Tuomas Olinpoika. Anttilasta on erotettu Kujala 1774, Hakolan tila 1787, Uutela 1868 ja Takala 1930-luvulla. Tila on ollut Iso-Riukka—Nikula—Kajanderien hallussa koko historiansa ajan. Tilan nykyiset omistajat ovat Kalle ja Aila Ojanen (s. Kajander). Anttilan talosta Virkaanjokeen päin on **Tupapello** ja Anttilasta Kujalaan päin **Kujalanpello**. Tien ja Anttilan vieressä sijaitsee Vanvetapello. Melko pian Anttilan talon jälkeen lähtee pieni Keskitielle vievä tie, ja sen ja Ihamäentie sekä Keskitien väliin jäävään alueeseen onkin keskittynyt 1800-luvun loppupuolella ja vielä 1900-luvun alkupuolella mahtava rakennusrykelmä: se oli Ihamäen kaupunki.

Ihamäen kaupunki

Anttilan jälkeen ennen Uutelaa lähtee pieni tie kohti Hirsjärven ranta-aa. Tien vasemmalle puolelle jää ensin **Suominen**, sitten **Kujalan** vanha talo, joka on vuodelta 1774. Tien vasemmalle puolelle jää **Puhipello**, ja sitten olemmekin Keskitiellä ja **Hakolan**, 1700-luvulta peräisin olevan talon kohdalla. Hakolasta jatkuu **Talvitie** Hirsjärven rantaan ja sieltä **Venetie Isonsaaren** ohitse järven toiselle puolelle. Isosaari on saanut nimensä siitä, että se on Hirsjärven saarista korkein.

Kujalan kohdilta voidaan, tai ainakin ennen voitiin, jatkaa matkaa vasemmalle ja tulla vanhastaan tiheästi asuttuun paikkaan. Ensin on vastassa **Raatalin** eli **Rintalan** paikka (Järvinen). Oskari Alen -niminen räätäli on asunut talossa 1900-luvun alussa. Sen jälkeen on ollut seuraavana nyt jo hävinnyt **Hekintupa**. Hägg oli kyläsuutari. Hekintuvan

vieressä sijaitsi **Nikkarintaatantu-pa**. Tien oikealla puolella on **Syrjämaa** (Mainio). Lundenin talossa oli vielä 30-luvulla malkakatto. Talo on 1800-luvulta peräisin. Lundenia (Paavo Mainiota) vastapäätä, Keskitien toisella puolella, oli **Jalmarin-huldanmökki** ja siitä seuraava **Sireninjussinmökki**. Lähinnä tien vasemmalla puolella on **Santala** ja sen jälkeen seuraa **Hyyry-Jussinmökki**, ja sen vieressä ovat **Vetintupa** ja **Melperi**. Mellberg oli kyläseppä. Vetintupaa vastapäätä on **Vuorela** ja Vuorelan vieressä on ollut **Kanttila** eli Kantintupa.

Kantintupaa vastapäätä on **Tuomolan** talo. Tuomola kuuluu myös vanhoihin, 1500-luvulta peräisin oleviin taloihin: ensimmäinen isäntä oli niemltään Erkki Pietarinpoika. Tuomolasta on 1920-luvulla lohkaistu Kaukainen ja 1940-luvulla Kauriskallio ja **Viertola**. Viertolan rakennukset ovat aivan talon piha-piirissä ja maat kuuluvat taas talon maihin. Tuomolan lähellä on ollut nyt jo hävinnyt **Hannantupa** (Lindgren). Tuomolan takana on **Tuomolanlähde** eli **Kylänlähde**. Sen vesi oli niin hyvänmakuista että ”kilpaa vettäki haettii yökaudet”. Tuomolan tilan omistavat nykyisin Tarja ja Jaakko Tuomola.

Tuomolan vieressä oli vielä **Ketolan** talo, ja niin tullaankin taas Ihamäentielle. Sitä ennen luokaamme kuitenkin katsaus vanhaan Keskitien ja Hirsjärven väliseen alueeseen, joka — varsinkin kesäaikana — on merkinnyt kylälle paljon.

Lauttaranta ja Vanhatontti

Tuomolan, Melperin ja Hyyry-Jussintuvan edessä on sijainnut van-

125 metriä korkealta Huikkonmäeltä avautuvat näköalat Joensuun ja pohjoisen suuntiin ovat Someron huikaisevimpia. Kuvat pohjoiseen.

nun, joka kyllä kotona olin isäntäni emäntä, mutta jonka varsinainen leipäpuu kasvoi kyläkunnan kansakoululla, Huhtimeren yliopistoksi nimetyssä opinahjossa. Vähitellen oli pakko panna merkille, että Cygnaeuksen vakaalla hengellä varustettuun linnakkeeseemme pyrki kiusallinen uusi vaikuttaja — vähin erin, mutta ärsyttävästi. Biologian ja maantiedon tunneilla sen huomasi parhaiten:

— Opettaja, minä näin tv:ssä karhunpesän!

— Opettaja, minä näin tv:ssä Niagaran putouksen!

— Opettaja, minä... ja minä...

Tulin levottomaksi. Jos tätä jatkuu, olen kohta pulassa, minulla ei ole enää yhteistä kieltä luokkani kanssa! — Kutun tissipäivä sai niin sanoakseni maljani pisaroimaan reunojen yli. En elämäni päivinä ollut nähnyt elävää kuttua, saatikka lypsänyt, mutta siitä huolimatta lipsahti tunnilla huulteni yli, että kutulla on neljä vedintä, joista sitä lypsetään kuin lehmää. Heti seuraavan päivän aamuna Jussi, eläinopin ekspertti, julisti hyvän huomenen sanottuaan:

— Ei kutulla ole, kuule, kuin kaks tissiä. Minä näin eilen illalla tv:ssä, kuinka sitä lypsettiin.

Olihan oikaisu käsiteltävä julkisesti ja open oma tyhmyytensä tunnustettava. Todistetuksi tuli saman tien, että munat alkoivat olla kanaa viisaampia. Kipeimmin asian ytimeen iski samainen Jussi, joka julkesi julistaa:

— Kuule hei, sunkin tarttis saada televisio, niin näkisit itse!

Selkeämmin sitä ei olisi voinut

sanoa. Kun iltapäivällä ehdin kotipesään, pamautin enemmittä esipuheitta isännälleni:

— Soita heti Pumppulan konekauppaan ja käske tuoda töllötin tupaan ja häkkyrä katolle!

Isäntäni ei kumma kyllä yhtään laskenut, kannattaako. Auringonlaskun aikaan jo viriteltiin vekotinta tuvan pöydän kulmalla. Kaikki sujui niin sujuvan liukkaasti, aivan kuin etukäteen tarkoin laaditun strategian mukaan, että oivalsin isäntäni jo kauan suunnitelleen tätä hetkeä, senkin Brutus viattomuuden valepuvussa!

Eikä epäilystäkään, sen osoittivat seuraavat viikot. Isännästä tuli kaikkiruokainen tv:n katsoja. Siinä, siinä hän istui ja nökötti Holko-vaarin tekemässä keinutuolissa omassa aitiossaan, katsoi, kuuli ja nautti. Tulipa vaikka ruotsia tai siansaksaa, se ei tahtia haitannut.

— Voi kamala, mitä sinä aina töllötät, kun lääkäritkin sanoo, ettei silmien tähden ja muutenkaan kerralla tuntia enempää. Ja ruotsinkielestä et tiedä kuin merikommereen ja Mustanpekan kortit, skomakarehustru, mene nyt jo maata!

— Älähän hättäile! Siinä näyte-tään mustalaisia, ja ne sanoo tämän tästä että Ulla Heetman, hyvinhän sen ymmärtää.

Olimme molemmat yksimielisiä siitä, että ykköskanava riittää, ei-hän niitä molempia kanavia kuitenkaan voi katsoa yhtäikaa. Mutta pikkusormi oli jo mennyttä kalua, ja vähin erin meni koko käsi, sekä ”uskot että parrat”. Kohtalo itse tarttui taas ohjaimiin. Kakkos-tv osui näet kylän pajalle juttua tekemään juuri,

kun meidän isäntä oli siellä kengityksillä. Siitä muodostui maatakaa-tavan tärkeä tapaus huonekunnallemme. Siinä kohinassa kakkosan-tennikin vastoin aikaisempaa päätöstä hankittiin, vaikka helmi-kuun pakkanen paukkui nurkissa niin, että tekniikan miehet puhaltelivat jäätyneitä näppejään katolta palatessaan. Mutta nähdä oma avio-siippansa kuvaruudussa — se kyllä korvaisi kaikki vaivat. Olen varma, että hevosta pitelevä isäntäni porilaismallisessa karvalakissaan ja isot huopasaappaat jalassaan teki ruudussa yleisemmänkin, ettenkö sanoisi klassillisen vaikutuksen. Voisiko kansakunta olla heltymättä, kun minun isäntäni lausuu painavat tuuminkinsa!

Television roolihahmot alkoivat jo tuntua melkein paremmilta tuttavilta kuin naapurit ja kyläläiset. Kerran tuli hautausmaan portilla vastaan tutulta tuntuva aviopari. Mutta keitä, keitä? Moikkasin hei-heit ja mietin kuumeisesti, kunnes sytytti: Marja Korhonen ja hänen Heralansa, tv-kasvoja kumpikin. Hautausmaan käytävällä tuli tuntio vastaan, ja onni siivitti hänenkin jalkojaan:

— Ajatteles, minä juttelin juuri Noita Nokinenän ja hänen miehensä kanssa, ja oikein kivoja olivat!

Näin sitä saadaan tuntumaa sivistykseen, kun tv pääsee välittämään. Laitostatteriin on matkaa kymmenen peninkulman hujakoilla, mutta metsäkylän kuvaruutu on sama kuin missä metropolissa tahansa.

Oma kukkein nuoruuteni osui aikaan ennen toista maailmansotaa; Saariston Sirkan, Saarijärven Li-

san ja Seiskarin kauniin Siirin kansa lienen ikätoveri. Vaillinaiset valsiyriitykseni sammuiivat aikanaan taidon puutteeseen. Ei siis ihme, että 60-luvun lopun tv-rokki löi ällikällä, poikien liikunta tuntui aivan uskottomalta. Päätin ymmärtää heitä. Kun isännän silmä vältti, rupesin heilumaan ruudun edessä poikien peilikuvana. Sepä vasta olikin tehojumbppaa, ja kunnioittava arvostukseni bändipoikia kohtaan on ollut siitä pitäen ehdoton.

Järkyttävää on muistella 1970-luvun taitteen intomielisiä teinnuoria, jotka ruudussa otsakulmat kurtussa pohtivat, kuinka tehokkaimmin saataisiin opitunneille semmoiset määrät meludesibelejä, että fossiilit lyötäisiin rantaliksi ja vallankumouksen vastustajat pakenisivat paikalta. Monia ehdotuksia tosin tuli, mutta joku totesi pessimistisesti: "Maikat on hirveän sitkeitä, ei ne vähästä välitä." Keskustelun hartaushetkenomaista vaikutelmaa lisäsi Koululaisen Punainen Kirja, josta yhdessä etsittiin uskonvahvistusta, eikä siitä voi rituaali enää parantua. — Monesta silloisesta vallankumouksen tekijästä on tällä välin ehtinyt leipääntyä niin teknokraattia kuin humanistia, lienee yläasteen maikkojakin, ja kaikille heille toivotan menestystä ja maailmanrauhaa. Ja huumorintajua.

Mainospalojen toistuva tosikkoisuus saa katsojan uskomaan, että huumorinteko on totista ja vaivalloista puuhaa. Kauan sitten ovat ruudusta kadonneet ihanat ilonpilkut, nannitummelit ja väkirehumainokset. Niitä eivät korvaa eri oktaaveissa kehrätyt aah, ooh ja huvää -

huokaukset taikka mmmmmmmh-suklaasuut. Hellävaraisuudelle olen tullut aikaa myöten allergiseksi. Mutta ollakseni oikeanmielinen myönnän, että pienokaiset rakastavat nopeita mainosvälähdyksiä.

Tv-näytelmistä on kohdalleni osunut vuosien saatossa kaksi, jotka käyvät ylitse muiden. Toinen on August Strindbergin KUSTAA III, toinen Paavo Haavikon AGRICOLA JA KETTU. — Kun Agricolan ja ketun riipaiseva lumous vähän ennen puoltayötä päättyi, kirjoitin täynnä ihanaa innostusta haltioituneen rakkaudentunnustuksen kirjailijalle. Tosin siinä kävi kuin kansanlaulussa ja usein elämässä, että "aamulla se sammui", mutta elämykseni oli ehdoton. — Ja Lasse Pöysti, hurmaava, unohtumaton Kustaa-kuningas, ylittämätön myös sadunkertojana!

Erästä ristiriitaa olen tv-ohjelmien toteutuksessa mielessäni pohtinut: hyvän ja pahan välillä tehtävää valintaa. Omapotuisesti koin tämän pulman, kun seurasin ohjelmaa itselleni tutusta aiheesta, kuuluisasta vilppulalaisesta, vuosisadan vaihteessa eläneestä lääkäristä ja luonnonparantajasta. Oli Elämänmäen ikihonkia ja sammalmattoja, oli järveä siivilöitynä pihlajanmarjaterrettujen läpi, oli upeita maisemia yllinkyllin. Mutta jäin epäilemään, että itse pääasia, tohtori-parka, jäi epäselväksi. Ja niin paljon vaivaa ja kustannuksia ohjelman laatimisessa sentään oli nähty! Jäikö juuri mitään katsojan mieleen?

Myöhemminä vuosina tv-hinkuni on tasoittunut. Harvoin harmistun,

jos katson niin sammutankin; sallin sen itselleni yksinäisessä majassani. Pan on tullut vanhaksi, vanhoiksi maailma ja jumalat. Väsyn helposti jeremiaadeihin, tahtoisin päästä kuiville likatunkioiden ja lahjuksien suosta. Haluaisin lisätä tähänastista rohkeamman ripauksen jos toisenkin rakentavaa myötämielen iisoppia ja suvaitsevuuden hellämiehistä aaprottia, silti estämättä kehityksen kehittymistä. Vaikeata?

Talossa, johon parikymmentä vuotta sitten hankittiin tv pitkän kipristelyn jälkeen, ei enää ole isäntää. Yhteisiin vuosimme ehti vielä upouusi väritelevisiokin. Isäntäni oli kyltymätön hevosten ja ravikilpailujen ystävä. Sitä pahoittelen, että aika ehti väistyä hänestä, ennenkuin raviurheilu sai hovikelpoisuuden tv-ohjelmistossa. Kuinka hän nyt nauttisikaan, jos saisi nähdä jalojen eläintensä ravit ja laukat! Tuossa hän istuisi taas aitiopaikallaan Holko-vaarin keinutuolissa ja toistelisi jalalla tahtia pukaten:

— On, on puhulas ravi, tosi puhulas ravi...

Ja kun lähetys sitten loppuisi, hän lähtisi pihan yli talliin, leipäpala pompan taskussa, puolet Pokulle, toinen puoli Hörökkäälle.

Kyyneleet nousevat silmiini. — Kiitos hetkistä, Herra!

(Kirjoitus osallistunut Yleisradion Pimennetty kylä -kirjoituskilpailuun v. 1982.)

kennettu Takalan talo sekä Takalan riihet. Takalan maat on lohkaistu Anttilasta, ja Takalan maista on puolestaan lohkottu koko uudisasutus, joka on syntynyt Ihamäen ja Joensuun rajalle aivan viime vuosina: Etelä, kunnanrivi, Virtanen, Jouko Kuisma, Kihlström, Hagelberg, Virtanen, Siltanen, Jukka Kuisma ja Raimo Kuisma. Seuravana on Laakson Laurin 30-luvulta peräisin oleva talo. Nyt olemmekin jo miltei Hirsjärveen laskevan Someronjoen rannassa.

Lauri Laakson ja Raimo Kuisman talojen välistä on vanhastaan kulkenut paljon käytetty Kirkkopolku, joka tuli Ihamäestä ja Hirsjärveltä päin, kulki Keskitienä Hirsjärven rannan tuntumissa ja jatkui Keskitien jälkeen halki peltojen suoraan

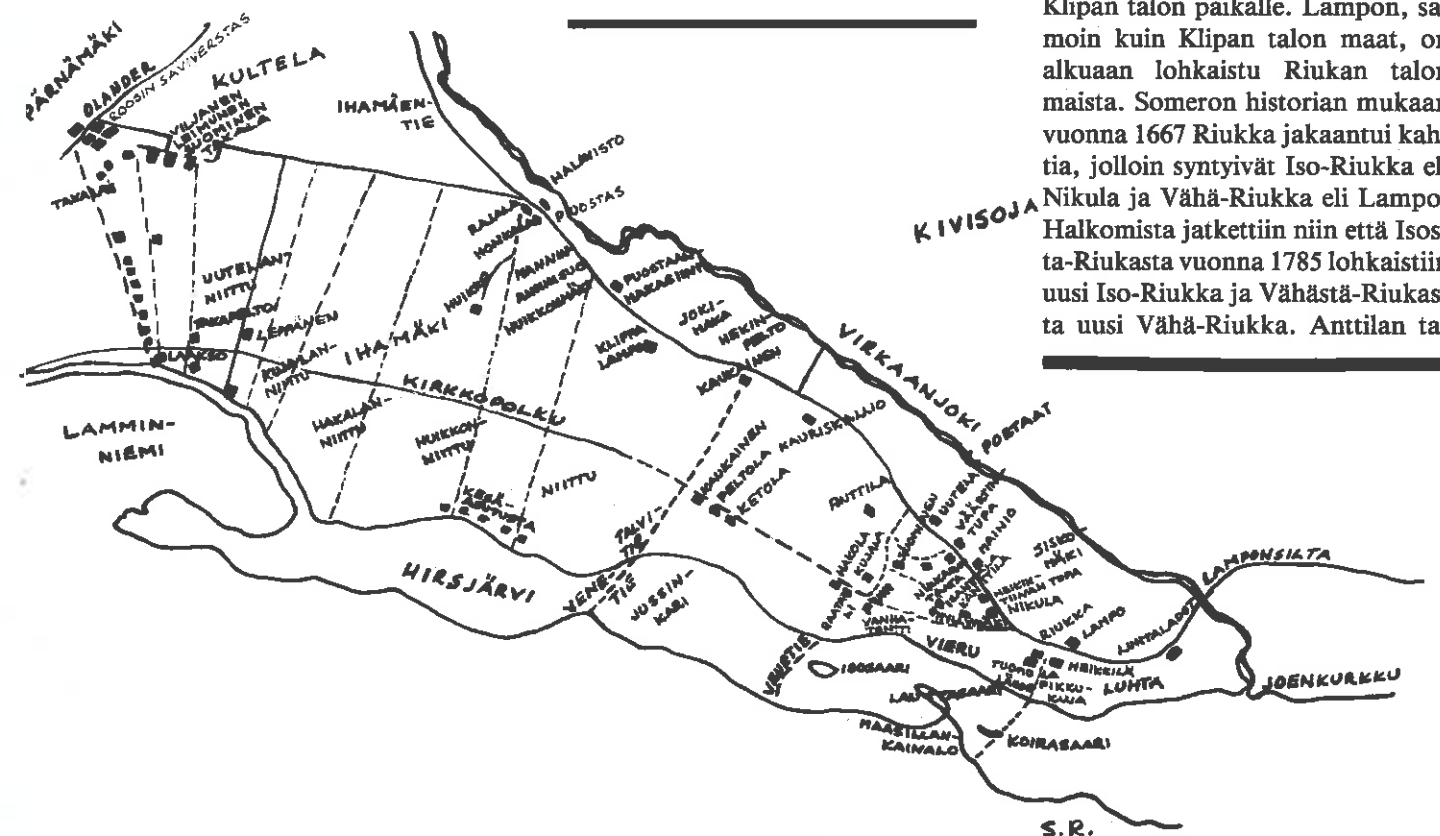
Laakson kohdille Someronjoen rantaan ja siitä edelleen rantaa seurailleen Lamminsilälle ja edelleen kirkolle. Kirkkopolku on tehnyt äkkimutkan entisen viinaprännin kohdilta rantaan. Kerrotaan, että Kii-run isäntä Löfgren olisi siirrättänyt polun viinaprännin vierestä rantaan 1800-luvun loppupuolella. Kun Kirkkopolku kulki viljavainioiden kautta, kävi polun poikki useita riuksaitoja, siirryttiinhän jatkuvasti toisen talon pellolta toisen talon pellolle. Kirkkopolku oli kuitenkin niin tärkeä, että kaikki polkua käyttivät, kartanoiden emännätkin.

Rantaa mukaellen lähdemme kulkemaan Ihamäen kylää ja Huikkonmäkeä kohti. Ranalla ovat Jokiniemen (Tuomivirta) talo ja Takapellon vanha talo. Takapellon maista on lohkaistu sen ympärillä olevia taloja: Salo-Elomaa, Viander, Lepänen, Tuominen. Vastaan tulee Uutelanniittu ja Aulis Virtasen talo, edelleen Kujalanniittu ja Reino Hurmeen talo, Hakolanniittu, Pirttilanniittu, alkuaan Tuomolanniittu sekä sen jälkeen Huikkon peltoa-

luetta ja sen rannassa Vartemaan ja Huikkon kesämökit. Huikkon kesämökistä jonkin matkaa eteenpäin tulee vastaan varsinainen kesämökkiiuudisasutusryhmä: Kalle Nikulan, Hugo Virtasen, Hannu Frankbergin, Mäen, Kalevi Kajanderin, Hirvenojan, Kalle Ojasen ja Eero Nikulan sekä jonkin matkan päästä Anneli Sarven kesämökit löytyvät aivan Hirsjärven rannan tuntumasta. Samalla olemme ohittaneet Huikkon, Anttilan ja Nikulan niityalueita, olemme Lampon niittyjen kohdilla ja voimmekin siirtyä kesämökkietä pitkin Lampon talon kohdalle Ihamäentien varteen.

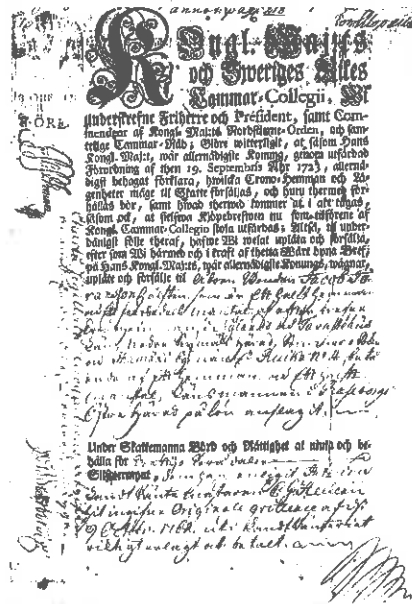
Vanhoja taloja

Ihamäentien oikealle puolelle jää Lampon vanha talo, oikeammin Klippa. Lampon talon rakennukset ovat 1900-luvun alkuun sijainneet lähellä Virkaanjoen laskua, mutta kun päärakennus paloi 1900-luvun alussa ja kun maita oli yhdistetty, siirtyi Lampon päärakennus entisen Klipan talon paikalle. Lampon, samoin kuin Klipan talon maat, on alkuaan lohkaistu Riukan talon maista. Someron historian mukaan vuonna 1667 Riukka jakaantui kahtia, jolloin syntyivät Iso-Riukka eli Nikula ja Vähä-Riukka eli Lampo. Halkomista jatkettiin niin että Isosta-Riukasta vuonna 1785 lohkaistiin uusi Iso-Riukka ja Vähästä-Riukasta uusi Vähä-Riukka. Anttilan ta-

Huikkon talossa Kalle Haanilan yksityisarkistossa oleva asiakirja, jolla puolet Riukan (Ruica) kruununtilasta Jacob Jöransson ostaa verotilakseen 16. maaliskuuta 1763.

losta vuonna 1926. Iso-Riukka-Nikula talosta siirtyi myös isäntä Huikkoon, Ruben Haanila, joka oli muuttanut Holmström-sukunimensä suomalaiseksi Haanilaksi. Ruben Haanilan veli Kalle Holmström jäi kantatilalle. Holmströmien suku tuli Vihdistä: vuonna 1846 ostivat Johan Holmström ja Mari Christina Holmström s. Färd Iso-Riukan eli Nikulan Gustav Henriksson Nikulalta ja tämän vaimolta Anna Jaakobintyttäreltä. Huikon talon tämänhetkinen omistaja on Kalle Haanila. Talon päärakennus rakennettiin 30-luvun alussa pian kauppakirjojen teon jälkeen. Talo on saanut nimensä **Huikkonmäestä**, jonka juurella talo sijaitsee. Huikkonmäki, 125 metriä korkea mäki, jolta entisinä aikoina lienee huikkailutakin, on Leo Suvenmaan mielestä antanut nimensä myös Ihamäen kauniille kylälle: Ihamäki Ihanämäki. Suomen kielen etymologinen sanakirja määrittää myös iha-sanan: iloinen, hyvä (mieli). Näköala Huikkonmäeltä sekä Joensuun että pohjoisen suuntiin on joka tapauksessa Someron huikaisevimpia.

Huikkonmäen keskellä on yllätteen pieni, mutta erittäin syvä suo,

Manninanninsuo. Suon huhutaan olevan pohjaton, ja on jopa oletta- muksia, uskomuksia, liikkeellä, että kyseessä olisikin muinoinen tuli- vuoren kraateri. Tulivuoresta onkin helppo siirtyä Huikkonmäkeen liit- tyviin tarinoihin: vanhat tarinat ker- tovat, että Huikkonmäki on itse pääpoholaisen asuinpaikka ja että Mannin Anni, joka papille viemänsä verovoin veikin itse poholaiselle, kummittelee edelleen Huikkon- mäen ympäristössä.

Someron murrekirjassa Kustaa Ollonqvist kertoo Huikkonmäkeä pelätyn, koska Mannin Anni on hirt- tänyt itsensä kahdella vitsalenkilä koivuun suon viereen. ”Siäl on sim- monen sua. Ei se ol tām parree, suu- rempi ala kun tää, tää huane. Ja se ov vähä kauhjan syvä, mää olen sinne, seittemäm meetri... simmoser rankan kerra, sotkin enkä mää poh- jast mittäv viäl tiäny mutt em mää viittinys sit jatkaas sitä, mää aatte- lim mitä mää sum pojastas... tiatoo tartten.”

Leo Suvenmaa kertoi, miten Mannin Anni oli viemässä verovoi- ta Pappilaan ja ylitti juuri Lamminsil- taan, kun poholainen tuli vastaan. Poholainen kehotti Mannin Annia viemään verovoin mieluummin Huikkonmäkeen itsensä pirun käy- tettäväksi. Huikkonmäellä piru upotti sekä Annin että voikilon suo- hon — ja tämä oli rangaistus kiven voihin kirnunnutta kohtaan.

Lahja Salama puolestaan kertoi, miten piru raahasi ”vittaperun kans” Mannin Annin Huikkon- mäkeen voita kirnuamaan, kun ei Anni maksanut papille verovoi- taan. Ja siellä se Anni taitaa kirnuta vie- läkin.

Someron murrekirjassa muistele- vat Mannin Annia ja Huikkonmäen pelottavuutta Kustaa Ollonqvistin lisäksi Auroora Virtanen, Ulrika Söderström, Kalle Suhonen, Juho Salakka ja Kalle Oksanen. Paikan- nimipiirissä muisteltiin, miten 40- luvulla kaikki Mannin Anniin liitty- vät kummitusjutut saivat lisää vauhtia, kun yhtäkkiä jouluyönä nähtiin

kirkas tuli Huikkonmäessä. Teki- jäkin, joulukuusen palamista ihas- tellut polttelija, saatiin tietää, mutta silti jutut Mannin Annista elävät yhäkin Huikkonmäen ympäristös- sä.

Ihamäentien varrella, Halavistosta eteenpäin, on **Puostas**-niminen pelto, ja pellolla oli pari **Puostaan-** makasiinia, joita niitäkin pelättiin varsinkin öiseen aikaan, semminkin kun sieltä saattoi kuulua öisiä ääniä — kulkijat eivät tienneet paikka- kunnan peloista ja saattoivat yöpyä ladoissa — ja jutut oudoista äänistä saivat taas lisää vauhtia. Puostas on vanha ojanreunamaa tarkoittava sana.

Kun Huikkonmäeltä katselee Joensuuhun päin, voi kuvitella näkevänsä härkävankkurit ve- tämässä kivilohkarekuormaa Huik- konmäestä kohti Someron kirkkoa sinne rakennettavaa kiviaitaa var- ten. Kivet olivat kuitenkin liian suu- ria ja niinpä ne putosivat Joensuun peltolohkojen rajalle.

Huikkonmäeltä Joensuuhun päin

Huikkonmäen takana avautuu avara peltomaisema ja Joensuun ra- jan lähituntumassa on talorivistö osoittamassa nykyaikaisen asutus- taajaman läheisyydestä. Jos seu- raillaan Linjankujaa kohti Joen- suuta ja Pärnämäkeä, tulevat en- simmäiset talot vastaan rajassa ole- van mutkan jälkeen: **Takalan, Suo-** misen ja **Leimusen** talot, hiljakkoin rakennetut, ja **Viljasen** vähän van- hempi, ovat ennen Kustaa Roosin ikivanhaa saviverstasta, joka oli käytössä vielä 30-luvulla ja joka ny- kyisin on seppä Vaartion omistuk- sessa. Roosin takana on **Kotimetsä**.

Rajan mutkia seurailevat **Sulan-** derin talo, **Olander** (Ällin Niku), **Niemelä, Koskinen, Manninen** ja **Kartin, Elekin** ja **Munakunnan** ra- kennukset. Näiden uusien raken- nusten keskellä on jo 30-luvulla ra-

ESKO SEPPÄLÄ

Someron jääkärit ja jääkärimuistomerkki Somerolla

Puisto muistomerkkinä

Someron matkailuesite: ”Luon- nonkaunis Somero Paimionjoen järvireitin varrella” osoittaa kartas- sa kohteen no 7 Viikin silta. Samasta paikasta peruskartta nimeää Jääkärilehdon. Siitä vaan matkaan Hirsjärven vanhalle postille, kää- nös Kultelan tielle, mäki alas, siinä Viikin silta. Edessä Kultelan—Päli- kaisten tienhaara ja oikealla Jääkärilehto tien ja järvireitin välis- sä. Muistomerkkinä ainutlaatui- nen, 200 tammea kasvava vehmas puisto, joka on istutettu muistomer- kiksi Jääkäriliikkeelle.

Jääkäriliike

Jääkärilehto siirtää ajatuksemme historiaan, Jääkäriliikkeeseen, jon- ka syntysanat lausuttiin 20. marras- kuuta 1914. Maamme eli silloin, 70 vuotta sitten, venäläisen tsaarinval- lan kahlehtimana, toisen sortokau- den aikaa. Suomalaisten keskuudes- sa oli herännyt rohkea ajatus va- pauttaa maa vieraan vallan alaisuus- desta. Ajatus kiteytyi vuosina 1915—1918 Jääkäriliikkeeksi, joka on olennainen osa isänmaamme his- toriaa. Jääkäriliike muodosti silloin kansaa yhdistävän ja sille uutta us- koa ja ryhtiä antavan toivon kipi- nän. Liikkeen tarkoituksena oli lähettää suomalaisia nuorukaisia Saksaan saamaan sotilaskoulutusta vapaaehtoisina. Aikanaan heidät tarvittaisiin johtamaan suomalaista vastarintaliikettä kapinassa tsaaria vastaan. ”Vapautta ei puheilla saa- da”, sanottiin.

Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona no 27

Jääkäriliike onnistui monista vai- keuksista huolimatta lähettämään sotilaksi noin 2000 miestä. Heistä muodostettiin vahvennettu eri ase- lajeja käsittävä yksikkö. Sille annet- tiin otsikossa oleva nimi, joka yleensä lyhennetään: Jääkäripataljoona 27. Siihen kuuluneista käytetään ni- mitystä: Saksan jääkäri ja heidän sotilasarvonsa eteen lisätään sana: Jääkäri.

Pataljoonan miehet olivat Suo- men kaikista maakunnista, kaikista kansankerroksista ja molemmista kieliryhmistä. Siten se oli suomalai- nen kansanarmeija pienoiskoossa, joskin muutamien miesten synty- mämaa suomalaisuudesta huoli- matta oli Ruotsi, Saksa, USA tai Venäjä. Syntymäpaikkoina Suo- messa oli 374 pitäjää, joista yksi on Somero. Kaikkiaan jääkärireiteiltä sivussa olleesta Hämeestä on lähte- nyt 138 miestä, eli 7 % koko patal- joonan vahvuudesta.

Someron jääkärit

Somerolla lienee ollut kirjoilla viisi jääkäreä, kaksi everstiä ja kolme vääpeliä. Toinen eversteistä, Liesi, (ent. Lindholm), Mauno Samuli, oli syntyperäinen somerolainen. Hänen isänsä, pehtoori Emil Sa- muel Lindholm oli tuonut perheensä Hämeenlinnan maaseurakunnasta Somerolle loppukesällä 1896. Täällä he asuivat Lamminkylän Laurilas- sa, joka tunnetaan nyt nimellä Koi- vисто.

Lindholmien olo Somerolla ei

muodostunut kovin pitkäaikaisek- si. Asiakirjojen mukaan Somerolla syntynyt tuleva jääkärieversti Mau- no Samuli Liesi, silloin siis vielä Lindholm, muutti manifestivuonna 1899 perheen mukana Nakkilan kir- kon vaiheille. Mauno-poika oli sil- loin 3 vuoden ja 3 kuukauden ikäi- nen. Perheen käynti ja pojan synty- minen riitti kuitenkin siihen, että myöhemmin voitiin kirjata Some- rolle yksi syntyperäinen Saksan jääkäri.

Kolme jääkärivääpeliä tuli Some- ron seudulle Karjalan siirtoväkenä. Someron Kivisojalle Vilho Kaija Kaukolasta. Somerniemen Palikai- siin sijoittui Simo Pessi Kaukolasta ja Oinasjärvelle Joel Virolainen Muolaasta. Myöhemmin ammatistaan luovuttuaan muutti Pessi Nou- siaisiin ja Virolainen Lopelle.

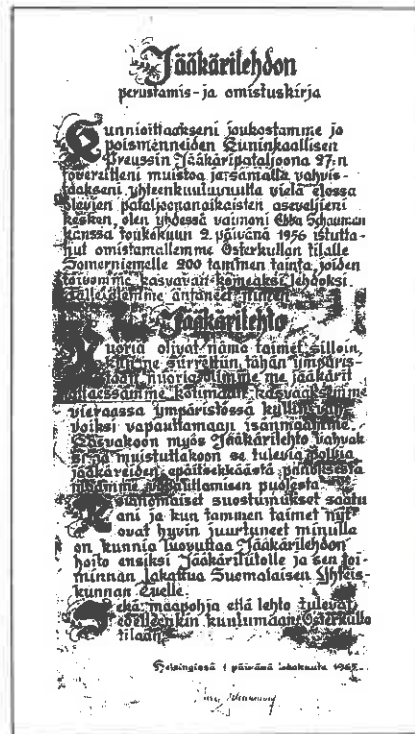
Toinen eversteistä, Eric Schau- man muutti Somerniemelle Tampe- reelta 1959 asuen omistamassaan Österkullassa.

Jääkärilehto

Muistomerkkipuiston idea syntyi eversti ja rouva Schauman’in kes- ken. Jääkärit kokoontuivat Öster- kullassa 28. elokuuta 1954. Silloin lausuttiin julki puistoajatuksen syn- tysanat ja päätettiin, että tammien lukumäärän tulee symbolisoida Saksan ensiksi hyväksymää 200 mie- hen koulutusryhmää. Syntysanoista tuli siten viime elokuussa kuluneeksi 30 vuotta.

Toukokuun 2. päivänä 1956 istu- tettiin metsänhoitaja Uuno Num- menmaan johdolla 200 tammen tainta Hirsjärven rantamalle. Ne

Jääkärilehdon luovutuskirja. Kopio on saatu Jääkäriliitolta.

Kaija Vilho, jääkärivääpeli, maanviljelijä, s. 27.5.1889 Kaukola. Liittyi Jääkäripataljoonaan 23.10.1915, mutta ehti palvelullaan vain 8 viikkoa kun hänet vapautettiin asepalvelukseen kelpaamattomana sairauden perusteella. Tervehtyttyään oli Saksassa siviilityössä. Palasi Vaasaan aselaiva Arc-turuksen 2. matkalla ja oli sitten armeijan palveluksessa 1922 asti. Hankittuaan koulutuksen toimi hierojana. Asui Someron Kivisojan kylässä. Kuoli 30.8.1956, haudattu Somerolle.

Liesi (ent. Lindholm) Mauno Samuli, jääkärieversti, sosiaalipäällikkö, s. 1.8.1896 Somero. Kuva vuoden 1919 alussa. Liittyi Jääkäripataljoonaan 31.1.1916 ja palveli sotilaana 38 vuotta. Oli viimeksi Viestirykmentin komentajana Riihimäellä. Siirtyi sitten Sako Oy:n palvelukseen. Toimi kunnallisissa luottamustehtävissä ja ampumaurheilun alalla valtakunnallisissa johtotehtävissä. Kirjoitti viestialasta ja urheiluammunnasta aikakauslehtiin. Kuoli 6.2.1960, haudattiin Helsingin Hietaniemeen. Kuvan luovutti tyttärensä Ritva Hiekka, Tapiola.

Pessi Simo, jääkärivääpeli, maanviljelijä, s. 9.3.1892 Kaukola. Kuva vuoden 1918 lopulla. Liittyi Jääkäripataljoonaan 15.11.1915 ja palveli sotilaana v. 1919 asti, jolloin vapautui haavoittumisen aiheuttaman invaliditeetin takia. Toimi sitten maanviljelijänä Kaukolassa. Kulki perheineen siirtoväen kolmivaiheisen evakkotien. Talvisodan jälkeen Kaukolasta Huittisten kautta Rovaniemen mlk:n Yli-Nampaan, jossa rva Ida Pessi toimi opettajana. Jatkosodan aikana paluu Kaukolaan ja kesällä 1944 uusi lähtö. Nyt Parkanon kautta Somerniemelle. Täällä hän viljeli Palikaisten kylässä tilaansa, josta 1954 tapahtuneen vaimon kuoleman jälkeen luopui. Muutti asumaan Nousiaisiin, kuoli siellä 13.7.1975, haudattiin Somerniemelle. Kuvan luovutti Jääkäriliitto ry Helsinkiin.

Hirsjärven pohjoinen puoli Ihämäen kylää on aikoinaan muodostanut ihanteellisen asuinpaikan: taloja oli ”seinä seinäs kiinni”, pellot olivat omassa ryhmässään Hirsjärven molemmin puolin ja metsät omassa palstassaan. Paikannimipiirissä 22. helmikuuta 84 pohdittiin, mikä aiheutti seudun tavattoman suosituimmuuden asuinpaikkana. Asian kiteytti Leo Suvenmaa: ”Etelässä järvi, pohjoisessa Virkaanjoki ja joensuisto sekä luoteessa joen ja järven välimaisemissa Someron korkeimpiin mäkiin kuuluva Huikkonmäki, josta vihollista voitiin kauempaakin vakoilla ja josta omille voitiin varoitushuuto huikata. Lisäksi hiekkainen järvenrantamaa kasvoi nauriita puhisemalla...”

Ihämäen vanhuudesta asuinpaikkana kertoo se, että sieltä on löydetty Someron vanhin keihäänkärki: Suomensjärven kulttuurin aikainen, 6000—8000 vuotta sitten petojen saalistukseen käytetty, liuskeisesta kivistä muotoiltu kivikautinen keihäänkärki on löytynyt Hovilan kartanon mailta Ihämäestä. Lisäksi Hirsjärven tuntumista on tavattu pronssikautisia kvartsiesiintymiä.

Historialliselta ajalta Ihämäen kylästä löytyy prantättyä tekstiä 1500-luvulta: vuosien 1506—1510 tuomiokirjassa on maininta, että ihmäkeläistä Lauri Pietarinpoikaa on sakotettu tappelusta. Samassa tuomiokirjassa esiintyy myös Ihämäen Niilo Laurinpoika. Vuonna 1540 kylässä oli kuusi taloa: Anttila, isäntänä Tuomas Ollinpoika, Huovila, Markku Antinpoika, Riukka, Matti Joosepinpoika, Tuomola,

Erkki Pietarinpoika sekä nimiltään tuntemattomat Erkki Matinpojan ja Martti Ollinpojan talot. Erilaisten lohkomisten ja yhdistelyjen jälkeen kylässä 1868 vuoden jälkeen oli kaksitoista taloa: Hovila, Tuomola, Heikkilä, Anttila, Hakala, Kujala, kaksi Isoa-Riukkaa, kaksi Vähää-Riukkaa ja Ruoste sekä Uutela.

Huikkonmäki ja Mannin Anni

Pohjoisessa Ihämäen kylän erottaa Kultelan kylästä selvä raja: Linjankuja, joka kulkee suoraan Rajalan ja Halaviston taloista Pärnämäkeen. Rajapyykin pitäisi oikeastaan sijaita Halaviston talon tuvan nurkassa, koska suurin osa talon tuvasta sijaitsee Kultelan puolella, mutta kamarinpuoli Ihämäen kylässä. Halavisto (Ollonqvist) on 30-

luvulla lohkaistu Tuomolan talon maista.

Halaviston talo on lähellä Virkaanjokea, joka toimiikin rajana Ihämäen ja Kivisojan kylien välillä. Leo Suvenmaa selitti paikannimipiirissä Virkaanjoki-sanaa: siihen aikaan, kun veroja kerättiin Turkuun päin, tulivat varojen, nahkojen, kerääjät vesitse, ja Virkaanjoelle piti tuoda Ihämäen ja Pajulan kylän verot. Niinpä jokea alettiin sanoa Virka-jokeksi, josta se on vähitellen muuttunut Virkaanjoki-muotoon.

Virkaanjokea seurailee Ihämäentie. Ihämäentie toisella puolella, Halavistoa vastapäätä, ovat Rajalan ja Honkalan uudehkot talot. Rajalan nimen alkuperää ei tarvitse kaukaa hakea: rajan läheisyys on selvä. Rajalasta menee tie Huikkon taloon. Huikkon talo tiluksineen on lohkaistu Iso-Riukan eli Nikulan ta-

Edellisen kohteen ruokailutila: "Pähkinämetä" (Muistoksi Pähkinärinneten nimikkometsälle, jonka aluerakentaja ensi töikseen kaatoi) Lateksi ja lamput.

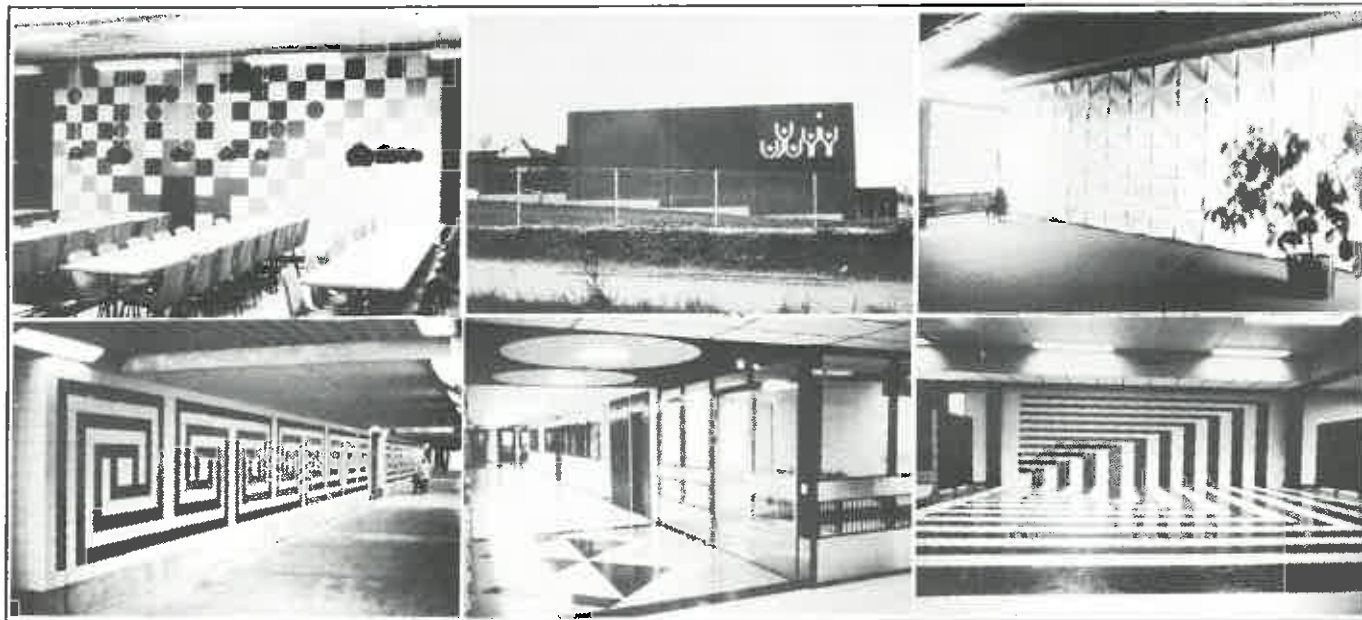
"Juokseva koira"
Riihimäen rautatieaseman alikulkutunneli
Tasotetut seinälaatat.

22C. "Torjunta"
Siiinjärven urheiluhalli
Polttonaaliat alumiinikasetit.

"Porrasvalvoja" ("silmit" katossa)
Porvoon mtk:n yläaste
Muovilaatat ja lateksi

"Seitsemän tähtiristää"
Vähäkylän seurakuntalon alttariseinä
Kevytsementtieleментit.

"Päin seinää"
Kauniainen koulukeskus
Muovilaatat ja lateksi.

erilaisten elementtien lukumäärä mahdollisimman pieneksi. Tuotanto pyrkii tehokkuuteen.

Ennen esim. antiikin Kreikassa elementit tehtiin käsin, ne olivat nykyisiin verrattuna pieniä, ja erilaisia elementtejä, rakennuskappaleita, oli paljon. Elementtien erilaisuus ei ollut haittatekijä tuotannossa, sillä täysin samanlaisetkin osat toteutettiin kukin yksittäiskappaleina käsin. Oleellista tässä on se, että se suuremmoinen miljöö, joka antiikin Kreikassa syntyi, perustuu elementtiperiaatteelle. Toistamalla samoja osia ja visuaalisia aiheita luotiin harmoninen kokonaisuus. Myös kaupunkikuvassa oli leimaa antavana piirteenä aiheisto; pylväiköt, päätykolmiot, patsasryhmät erilaiset koristeaiheet toistuivat kaupunkikuvassa sitä jäsentävinä ja rikastuttavina aiheina "elementteinä".

Elementtiperiaate rakentamisen lähtökohtana edelleen on hyvä

Nykyisinkin rakennukset tehdään useimmiten elementeistä. Element-

tiä ideana ei suinkaan voida syyttää siitä, että lähiöittemme ilme on monesti monotoninen. Elementtirakentaminen on vain mielletty kovin suppeasti ja toteuttaminen pelkistetty kärjistetyn yksipuoliseksi. Elementtiperiaate on käyttökelpoinen edelleenkin. Oikeastaan sen moninaiset uudentyypiset käyttömahdollisuudet ovat vasta alkuidullaan. Aiemmin totesin elementtiperiaatteen nykyiset käyttömahdollisuudet niukoiksi. Tuntuu kuitenkin siltä, ettei näitä niukkojakaan mahdollisuuksia olisi täysin kartoitettu. toisaalta on myös kohtuutonta suunnittelijoiden taholta vaatia, että köytössä olevaa tuotantokalustoa vaihdettaisiin tuon tuostakin uuteen nykyisessä resurssitilanteessa.

Lähtökohtana on elementtiperiaate, pyrkimyksenä on vähin erilaisin osin ja tätä kautta vähin kustannuksin luoda edellytykset monipuoliselle, vaihtelevalle visuaaliselle käsittelylle. Näinollen elementtien tulee olla sellaisia, että ne aseteltuna rinnakkain eri asentoihin tuottavat vaihtelevia näkymiä. Tietystä määrästä samoja elementtejä on voitava tehdä useita eri-ilmeisiä näkymiä. Käsiteltäviä visuaalisia

muuttujia ovat tällöin esim. mitta-kaava, kuva-alan yhdistelmäkuviot, muoto, positiivi-negatiivirinnastukset, liike, rytmi, väri, valööri, kontrastit.

Elementit valmistetaan tavallisista rakennusmateriaaleista normaalein rakennustekniikan menetelmin. Toisaalta ei kuitenkaan pidä pysähtyä tähän. Rinnan nykyisten menetelmien kartoituksen kanssa, pitäisi kehittää uusia laitteita, materiaaleja ja menetelmiä uudenlaisen arkkitehtonisen, taiteellisen ilmaisun löytämiseksi. Rakentaisessa ei ole paaluuta käsityöhön, Koneita tulee kehittää ystävällisemmän ympäristön vaatimuksia vastaaviksi.

Taiteen ja arkkitehtuurin tiet erosivat funktionalismin myötä. Ensin riisuttiin ihmisten ajatukset ja sitten ympäristö. Taiteen merkitys punnittiin ympäristön osana niin kevyeksi, että se menetti funktionsa. Toisaalta taiteen toteutus käsityömenetelmin alkoi käydä vähitellen liian kalliiksi teolliseen rakentamiseen verrattuna. Taloudelliset näkökohdat lopultakin sanelivat taiteen ja arkkitehtuurin avioeron. Toivottavasti kyseessä on vain tilapäinen välienriko. Vanhoin ehdoin liitto ei kyläkään uusiudu.

Schauman Eric Balder Björnson, jääkärieversti, toimitusjohtaja, s. 15.6.1895 Tammisaari. Kuva: 1917 Libaussa.

Liittyi Jääkäripataljoonaan 17.3.1915. Kuului ensimmäisten 200 miehen ryhmään, eli pfadfindereihin. Palveli sotilaana 21 vuotta siirtyen sitten ensin G A Serlachiuksen ja myöhemmin Tammertehtaat Oy:n palvelukseen. Oli Pirkka-Hämeen sotainvalidipiirin kannatusyhdistyksen puheenjohtaja. Asui 1959 alkaen Somerniemellä Österkullan tilalla, jolle perusti 28.8.1954 tehdyn päätöksen perusteella tässä kirjoituksessa lähemmin selostetun Jääkärilehdon. Kuoli 1.11.1966, haudattiin Somerniemelle kirkon viereen.

Kuvan luovutti puolisonsa Anita Schauman, Kauniainen.

Virolainen Joel, jääkärivääpeli, maanviljelijä, s. 11.6.1894 Muolaa. Kuva: vuonna 1916 Saksassa.

Liittyi Jääkäripataljoonaan 27.11.1915, palveli sotilaana 1919 saakka, sitten maanviljelijänä Muolaan Vesikkolassa. Koki kohdallaan siirtokarjalaisen vaiheet: Muolaa — Loimaa — Muolaa. Sitten Jatkosodan loppuvaiheessa Muolaa — Punkalaidun — Urjala, josta päätyi somerniemelle. Täällä hän viljeli Rauhanhankallion maista muodostettua Alatie-tilaa Oinasjärvellä. Hoiti siirtoväen ja Somerniemen kunnan luottamustehtäviä. Tilasta luovuttuaan muutti 1955 Lopelle, jossa kuoli 21.11.1957. Haudattiin Somerniemelle Karjalaan jääneiden muistomerkin luokse. Kuvan luovutti tyttärensä Irja Virolainen, Somero.

tuotiin Tampereen seudulta, jotta niiden kasvuun lähdöllä olisi pohjoisempaan sähän tottuneina paremmat edellytykset. Siitä huolimatta piti muutamit jopa kolmasti korvata uusilla.

Kului 11 vuotta. Taimisto oli juurtunut ja varttunut. Jälleen, 28. elokuuta 1965, kokoontui joukko jääkäreitä ja kutsuttuja vieraita Österkullaan. Tällöin luovutti eversti Eric Schauman Jääkärilehdon Jääkäriiliitolle. Tapahtumasta julkaisi Somero-lehti selostuksen 31.8.1965. Silloista Somerniemen kuntaa edusti tilaisuudessa kunnanvaltuuston puheenjohtaja Eino Virolainen. Hän kertoi kirjoittajalle elokuussa 1984, että tuo lyhyt juhlahetki oli ainutlaatuinen. Siinä tunsin olevansa mukana historiaan jäävässä tapahtumassa, vaikka niin monenlaista vaihetta onkin elämänsä aikana kohdannut.

Someron seutu oli siten saanut yli oman aikamme ulottuvan muistomerkin. Se kertoo rohkeasta 70 vuoden takaisesta ajatuksesta: "Itsenäisen Suomen puolesta". Ajatuksesta vapauttaa maa vieraan vallan alaisuudesta. Vapauttamisesta, joka toteutui. Itse muistomerkkinäkin se on historiaa, onhan syntysanoista kulunut 30, istutuksesta 28 ja luovutuksesta jo 19 vuotta.

Tänä aikana on taimisto kasvanut tammistoksi, Somerniemi liittynyt Someroon ja Jääkärilehto on tullut somerolaiseksi historiaan kuuluvaksi nähtävyydeksi.

Mitä amerikkalainen Michael Jackson tai porilainen Dingo-yhtyen on tämän päivän tytöille ja pojille, sitä oli somerniemeläinen Kylämäen Niku 20- ja 30-luvun ihmisille Somerniemellä, Somerolla ja lähipitäjissä. Niku ei kuitenkaan ollut tietoyhteiskunnan etäinen viihdesuosikki. Hänet tunnettiin henkilökohtaisesti, ei vain televisiosta, videoilta ja LP-levyiltä. Kylämäen Niku eli ihmisenä ihailijoittensa joukossa.

Kankareen Pentin juuret

Minulla oli viime kesän aikana tilaisuus koota radioon ohjelma Kaarlo Nikoilai Nurmesta eli Kylämäen Nikusta (19.12.1896 — 21.10.1971). Kylämäen Niku oli taidoiltaan usein Viljo Vesteriseen rinnastettu hanuripelimanni, vain kivenheiton päässä Palikaisten Oraksesta, nykyisestä E-Tammesta.

Kaikki alkoi siitä, kun Pentti Kankareeksi — Somerniemeltä, Jakkulasta — itsensä esitellyt mieshenkilö otti puhelimella yhteyttä viime kevättalvella. Pentti K. asuu nykyisin Helsingissä. Omia juuriaan pohtiesaan hän kertoi jatkuvasti törmänneensä ilmiöön Kylämäen Niku. Itse Niku oli toistakymmentä vuotta sitten kuollut. Nikun ikätoverit tai vähän nuoremmat ihmiset vanhenivat. — Pitäisi kerätä talteen se, mitä

Nikusta vielä muistettiin, yllytti Pentti K.

Ei muuta kuin tuumasta toimeen. Viihdepäällikkö Tapio Lipponen Radio 2:n viihdeosastolta innostui oitis asiasta ja niinpä ohjelmasarjaan ”Iltasatuja aikuisille” valmistui osa ”Kylämäen Nikun elämänpolkka”. Se lähetettiin ulos 22. lokakuuta iltakukkujille viidenkymmenen minuutin mittaisena.

”Kylämäen Nikun elämänpolkka” osui juuri toiseen kunnallisvalipäivään. Se lienee ollut suomalaista elämäntapaa käsittelevänä ohjelmana oikein ”passeli” kunnallisen demokratiamme sadonkorjuutaan.

”Se oli vaan miäs”

Yhtäpitävien todistajalausuntojen mukaan Kylämäen Niku oli joviaali, leppoisa, huumorintajuinen ihminen. Hän tuli kaikkien kanssa toimeen. Vaikka Niku oli harmonikansoittajana mestari, hän ei ollut omasta eikä kyläläisten mielestä kummemmin taiteilija. Niin kuin serkku Aarne Virtanen sanoo: ”Se oli vaan miäs”.

Kylämäen Niku muistetaan haitarinsoitajana mutta leipänsä hän varsinaisesti tienasi käsityöläisenä. Elämänsä aikana hän ehti olla ainakin räätälinä, puuseppänä ja muurarina. Suutarintöitäkin hänen muistetaan tehneen sekä ajaneen Seeterin piikkipyörätraktoria viime sotien aikana.

Niku oli naimisissa serkkunsa Olgan kanssa. Kun omia lapsia ei ollut, he ottivat kasvattipojan.

Radio-ohjelmassa Nikun elämänvaiheita muistelivat somerniemeläi-

set Aarne Virtanen ja Oskari Laine sekä Siiri Kairenius, Aarno Sjöber ja Feliks Suoja Somerolta. Vihdistä löytyi Olgan ja Nikun kasvattipoika Raimo Lehto ja Nurmijärveltä Nikun entinen oppilas vuodelta 1935, Eero Linnanmäki.

Kerrassaan mainio nuoren polven harmonikansoittaja, 17-vuotias Saija Kärki Viuvalasta, puhalsi haurinsa palkeista hengen Nikun nuotteihin painettuun perintöön.

Kiitokset vielä kerran äsken mainituille samoin kuin ohjelman sketseissä esiintyneille Sirkku, Pekka ja Elina Kurkikankaalle sekä Voitto Ollonqvistille! Sketsit nauhoitettiin Vanhalassa ja alhaalla rannassa. Paljastetakoon tässä, että kun yhdessä kohtauksessa isännät ja Niku olivat järvellä soutelemassa, niin tarvittavaa puuvenettä ei enää löytynyt mistään. Joskus 30-luvulla ei vielä ollut lasikuituveneitä ja puuveneen pohja kolisee ihan eri tavalla kuin lasikuituveneen pohja.

Niinpä Voiton ja Pekan repliikit nauhoitettiin Vanhalan laiturilla. Kurkikankaan Pekka loiskutti vettä veneen perämelalla aidon tunnelman luomiseksi. Tunnelmaa sitten syntyikin; taisimme kaikki kolme olla jossain määrin märkiä pois lähdetäessä.

’Puuvene’ löytyi myöhemmin radion tehostosta ja aito pohjan kolina lisättiin kohtaukseen jälkeensä.

Valoisa ja lämmin muisto

Kylämäen Nikun omaa soittoa löytyi kahdesta eri lähteestä yhteensä viitisentoista minuuttia. Siinä

Harva kulttuuripiiri on tuottanut niin monotonista ja virikkeetöntä ympäristöä kuin länsimainen kulttuurimme toisen maailmansodan jälkeen. Syylliseksi asiantilaan on esitetty millon rakentajaa, milloin suunnittelijaa tai päätöksentekijää riippuen mielipiteen esittäjän suhteesta rakentamiseen. Suunnittelijan mielestä rakennusten tuotantoprosessi sanelee ehdot ympäristön laadulle. Rakentaja leimaa suunnittelijan uudistusesitykset hintavalvonasta ja muista realiteeteista piittaamattomaksi haihatte- luksi.

Aikanaan, kun funktionalismin syntysanat lausuttiin, luotiin perusta sille ajatustavalle, jonka seurauksena nykyinen ympäristö on. Nämä syntysanat lausuvat nimenomaan suunnittelijat: ”Tarkoituksenmukainen on kaunista ja muoto seuraa funktiota.” Vähitellen noista aikanaan rohkeista ja aluksi vastustusta herättäneistä ajatuksista tuli kaikkien hyväksymiä ja käyttämiä iskulauseita. Tarkoituksenmukaisuutta on siten kukin tulkinnut omien tarkoituksien mukaan. Nykyinen kerrostalolähiö on seurausta tästä hengen suuntauksesta.

Verrattaessa nykyaikaista kerrostalolähiötä miltei mihin tahansa muuhun asuin ympäristöön, ovat suurimpina puutteina mittakaavallinen suurijakoisuus ja yksipuolisuus sekä visuaalinen aiheköyhyys, jotka monotonisina leimaavat lähiöitämme. Poikkeuksia tietysti löytyy. Mutta on valitettavaa käyttää tässä yhteydessä sanaa poikeus. Muiden aikakausien ja kulttuuripiirien ympäristölle on leimaa antavana piirteenä mittakaavallinen moninaisuus ja ihmisläheisyys sekä visuaalisten aiheiden ja yksityiskohtien huoliteltu rikkaus.

”Kirja on avoin”
Nastolan kirjasto
Sileävalu- ja rouhebetoni.

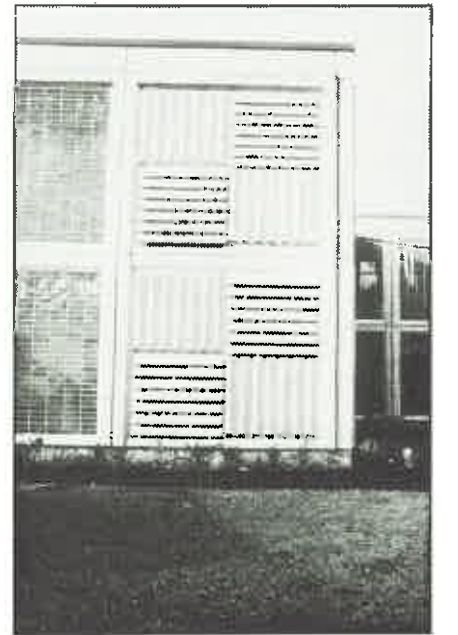
Betonireliefi, Pähkinärinteen koulu.

Luonto rakentuu elementeistä

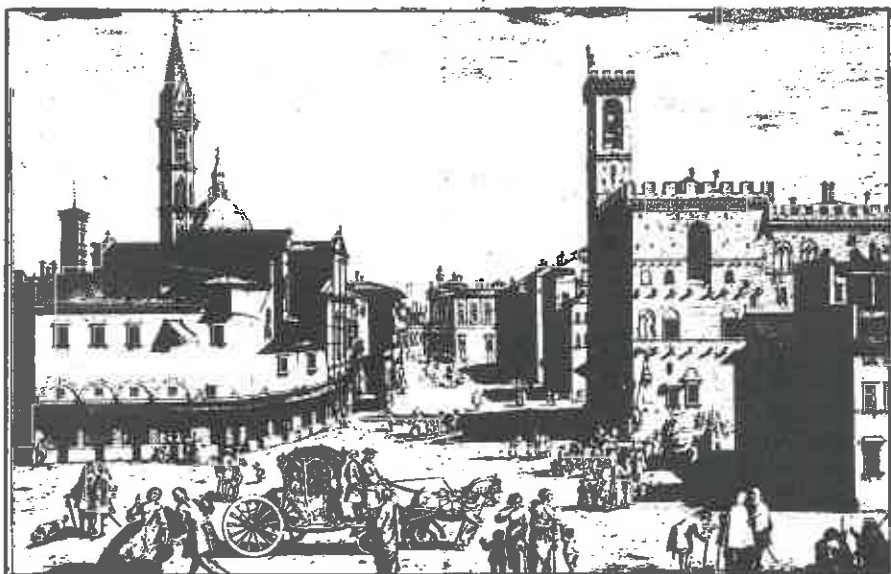
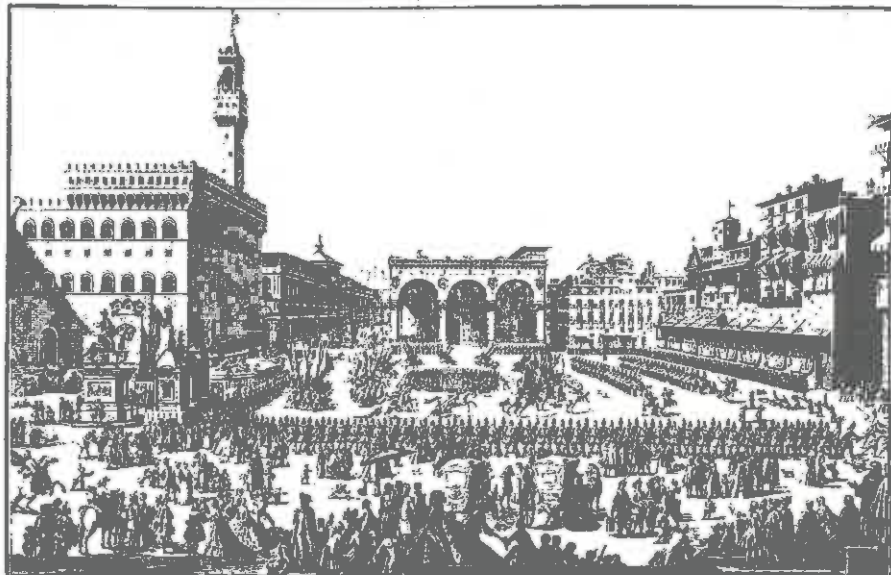
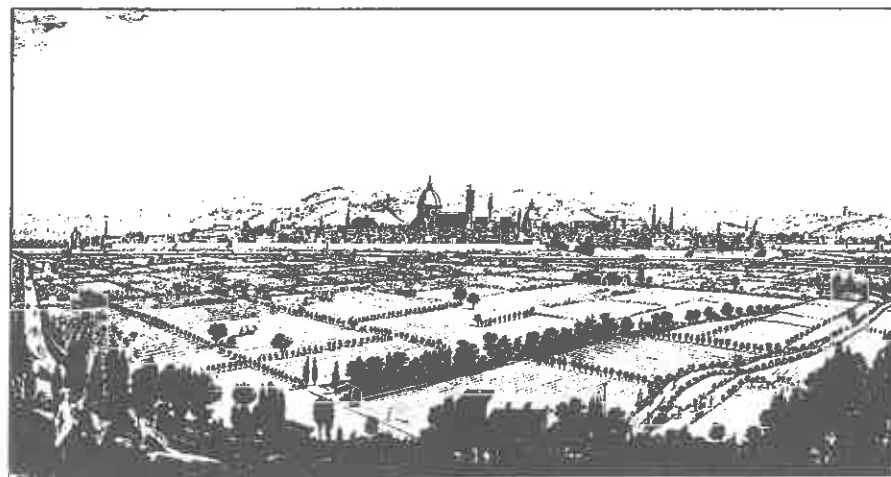
Luonto, materia, jonka ”normien” puitteissa kaikki rakentamisenkin tapatuu, toimii ”elementtiperiaatteella”. Materia on laaja hierarkkinen ”elementtijärjestelmä”: Ydinhiukkasista koostuvat atomit, atomeista molekyylit, molekyyleistä solut, soluista solukot, solukoista puut, ihmiset jne. Taivaankappaletkin ovat elementtejä. Samoista pienistä perusosasista ”elementeistä” rakentuu monipuolinen, moniin käyttötarkoituksiin soveltuva orgaaninen kokonaisuus. Visuaalisessa mielessä miltei kaikki kokevat luonnon miellyttävän kauniina.

Elementtirakentaminen ei ole meidän aikakautemme keksintö

Elementti siinä mielessä kuin se nykyisin teolliseen rakentamiseen liittyvänä terminä ymmärretään on aikamme luoma käsite. Asiana elementtirakentaminen ei ole uusi. Nykyinen elementtitekniikka tuottaa elementit teollisesti, elementit pyritään saamaan kooltaan suuriksi ja

äkkiä vanhan holvatus portin läpi kaupunginmuurien sisäpuolelle. Rauhallinen luonnonmukainen tahti muuttuu hetkessä tiiviin kaupungin kiihkeäksi ja nopeatempoiseksi elämän sykkeeksi. Mutkittavia kapeita kujia, kivisiä kapeita tornitaloja ja piazza, tori, jonka toisella laidalla valtava kirkko kohoaa portailta huipentuen tornin ristiin, toisella laidalla kaupungintalon massiivinen hahmo muistuttaa vallitsevasta demokratiasta. Tupaten täysisiä katukahviloita, hurjasti syöksähteleviä moottoripyöriä, joka suuntaan leviävä ihmisvilinä. Syyskesän paahtava helle korventaa meluisten katujen kuilut sietämättömiksi, ihmiset hyörivät yhä aggressiivisemmin. Hetken levon ja virkistuksen suo mukavan viileä, hämärä, holvattu tuomiokirkko tai kaupunkipalatsin avoin sisäpiha rauhallisine penkkeineen ja solisevine suihkulähteineen. Puolen päivän jälkeen hiljenee muutamaksi tunniksi viettämään siestaa. Kaupat suljetaan — kaikki pysähtyy — alkaakseen jälleen illan viiletessä uudelleen kiihtyä elävään italialaiseen tahtiinsa. Jos maaseudulta löytyy perinteinen vakaa harmonia, kaupungeissa dynaamisen elämän väkevä rytmi hallitsee kaikkea.

kaikki ja mies kerkisi sentään soittaa 60 — 70 vuotta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistosta löytyi kolme kappa-

letta, aina ajan tasalla pysyvältä Oton Aukiolta loput. SKS:n soitteet oli esittänyt keski-ikäinen Niku, Aukion Oton vanha Niku. Parhaassa

vedossa soittajana Kylämäen Niku oli vuosisadan alkukymmeninä. ”Kylämäen Nikun elämänpolkan” tekeminen oli upea kokemus. Siinä haastattelija aisti selvästi millainen merkitys Nikun kaltaisella hahmolle oli ollut hänet tunteneille ihmisille aikana ennen massakulttuuria ja mekanisoitua musiikkia. Niku oli-viihteen sankari yhteiskunnassa, jossa taide vielä levisi ja vaikutti yksinomaan haitarista korvaan -periaatteella. Aikana, jolloin radio ja krammarit vasta vähitellen tekivät tuloaan eikä televisiosta osattu edes haaveilla.

Kylämaen Nikun kaltaisen hahmon merkitystä taiteen ja viihteen tuottajana, sekä ihmisten itsetunnon kohottajana ei täältä 1984-vuoden näkökulmasta voi ainakaan liioitella. Soittaessaan esimerkiksi radiossa Niku tuntui soittavan koko kotipaikkakuntansa Suomen kartalle. Kaikki voivat sanoa, että minäkin tunnen tuon Nikun, joka juuri nyt soittaa radiossa Helsingin herroille ja koko Suomen kansalle. Kylämaen Niku oli sittenkin taiteilija. Toimittajalle kävi monta kertaa selväksi se, että tarjotkoot TV, radio ja lehdet millaisia hienoja ja kaukaisia tähtiä meidän ihailtavaksemme, on Kylämaen Niku monelle vanhemman polven ihmiselle vieläkin kaikkien aikojen suurin pop-idoli.

Lastenhoidon hygieniasta ennen ja nyt hammaslääkärin näkökannalta

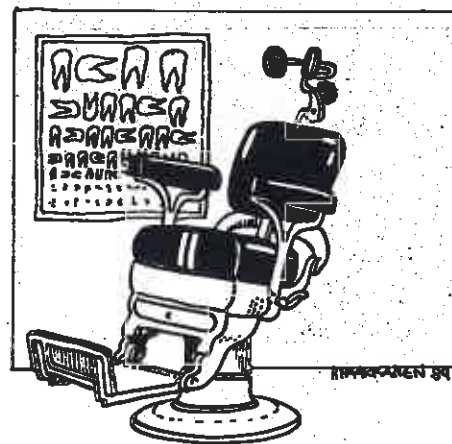
Runsas sata vuotta sitten tehtiin Ranskassa ja Saksassa tärkeitä tautien torjuntaan liittyviä havaintoja. Niiden mullistavan merkityksen vahvisti lopullisesti vuonna 1876 tohtori Robert Koch osoittamalla, että mikroskooppisen pienet eliöt, ”bakteerit”, aiheuttivat tautteja ja levittivät niitä siirtyessään sairaista ihmisistä terveisiin. Kun bakteereja oli löydetty erittäin runsaasti esimerkiksi syljestä ja hampaiden pinnoilta, tieto aiheutti melkoista hämminkiä lääkäreissä ja pian myös heidän potilaissaan. Hygieniasta tuli yht’äkkiä terveydenhoidon avainsana. Enää ei saanut syljeksiä ympäriinsä, vaan huoneisiin alettiin asettaa erityisiä sylkukuppeja; enää ei sopinut syödä yhteisistä astioista, vaan jokaisella piti olla oma lautasensa. Suurta lapsikuolleisuutta vastaan alettiin taistella neuvomalla äitejä luopumaan entisistä epähygienisistä lasten ruokintatavoista. Kaikissa vuosisadan vaihteen lastenhoito-oppaissa esimerkiksi varoitetaan ns. purujen annosta, jolla tarkoitettiin ruokintatapaa, jossa äiti pureskeli lapsen ruoan valmiiksi omassa suussaan. I. Sternbergin oppaassa vuodelta 1889 kielletään äitejä jopa suutelemasta lapsiaan tarttuvien tautien estämiseksi.

Kun joitakin vuosia sitten julkaistiin hammaslääketieteellisiä tutkimuksia, joiden mukaan lasten hampaiden reikkiintymisessäkin äidiltä lapselle tapahtuva bakteeritartunta näyttää ratkaisevaa osaa, innostuin hammaslääkärinä selvittämään hieman tarkemmin entisaikojen lastenruokintatapoja ja niiden mahdollista vaikutusta suun terveyteen.

Haastattelin vuosina 1977–79 viitisensataa vanhainkotien asukas-

ta eri puolilta Etelä-Suomea, pyrkien erityisesti saamaan selville, mitä he muistivat purujen annosta lapsuuskodissaan tai naapureissa. Vanhuksilla oli yleensä hämmästyttävän hyvä muistikuva asiasta, jos heillä oli ollut nuorempia sisarusia, joiden ruokintaa he olivat lapsena seuranneet. Haastateltujen joukossa oli myös useita somerolaisia vanhuksia. Näin ollen erällä tämän lehden lukijoista saattaa olla erityistä mielenkiintoa kuulla tutkimusteni tuloksista.

Lähes puolet tilattomien maatyöläisten lapsista ja melkein kolmannes tilallisten ja torpparien lapsista oli todennäköisesti saanut lapsena puruja, korkeimpiin sosiaaliryhmiin kuuluneissa perheissä tällainen tapa oli jo vuosisadan vaihteessa ilmeisen harvinainen. Purujen annosta käytettiin myös nimityksiä ”purettaminen”, ”puruksien anto” ja ”puputtaminen”. Puppusamalla saatettiin myös tarkoittaa ns. sokerituppua, jota käytettiin nykyisen tutin tapaan lasta rauhoittamaan. Se valmistettiin siten, että pienen liinan (”rätin”, ”rasun”) sisään pureskeltiin leipää ja sokeria, ja tämä nyytti annettiin sitten lapsen imeskeltäväksi. Ruotsinkielisellä alueella tällaisesta esi-pureskellusta ruoanmössöstä käytettiin myös nimityksiä ”sud”, ”suttu” tai ”sutti-

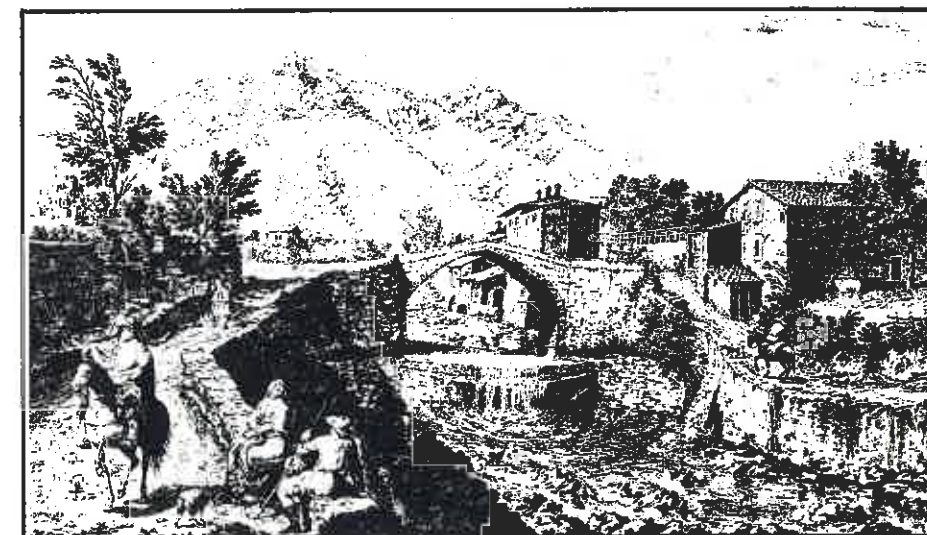
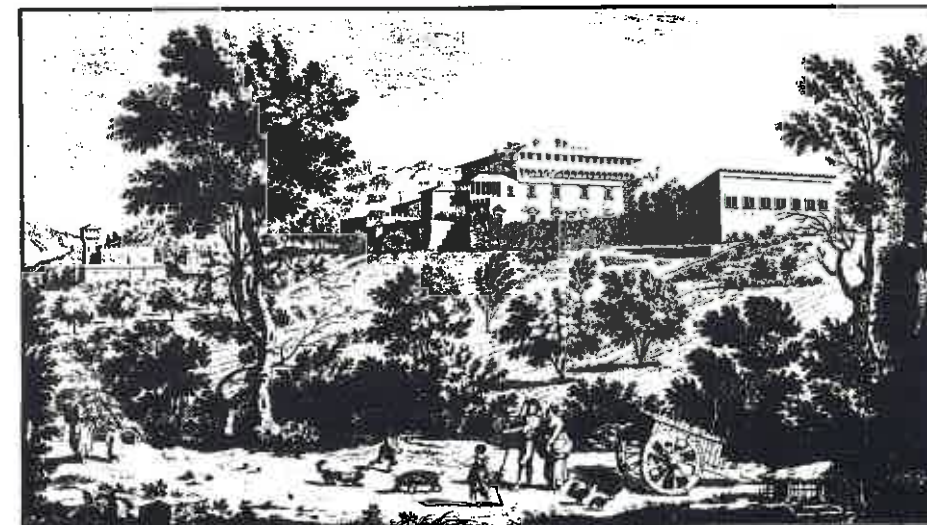
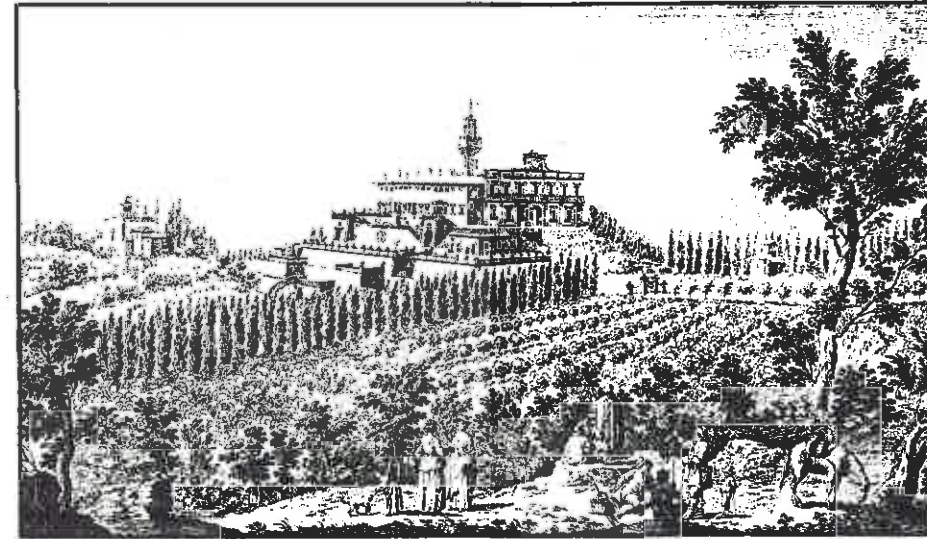

velli”. Puruja ei annettu yksinomaan lapsille, vaan esimerkiksi aviopuoliso saattoi syöttää sairaavuoteella makaavaa kumppaniaan tällä tavoin.

Haastattelun yhteydessä sain kuulla liikuttavia tarinoita ruoan puutteesta, petun valmistuksesta jne. Toisaalta monet olivat selvillä parempiosaisuudestaan ja kertoivat, miten heidän vanhempansa olivat tarkkaan valinneet lasten ruoan uusimpein oppien mukaisesti. Useat näistä parempiosaisista olivat nähneet purujen antoa naapurissaan, mutta tyypillistä oli, että he yleensä kauhistelivat tapaa tai ainakin pitivät sitä varsin hävettävänä.

Kun näytti siltä, että osa haastatelluista voitiin määritellä jokseenkin varmasti puruja kotona saaneiksi ja osa ei-saaneiksi, vertailin näitä kahta ryhmää toisiinsa myös sen suhteen, miten vanhuksilla oli omia hampaita jäljellä suussaan — olivathan purettamalla ruokitut lapset varmasti saaneet huomasti enemmän hammasmätää aiheuttavia bakteereja suuhunsa kuin muut. Myöskin sokeritupun käytön olisi nykyästyksen mukaan pitänyt johtaa hampaiston vakavaan turmeltumiseen. Vertailun tulos oli kuitenkin täysin päinvastainen. Puruja lapsena saaneilla vanhuksilla oli merkitsevästi useammin omia hampaita jäljellä kuin puruja saamattomilla verrokeilla.

Tulos oli varsin mielenkiintoinen ja herätti lisäkysymyksen: olisiko mahdollista että pienten lasten äitinsä suusta saamat suuret bakteerianokset olisivatkin toimineet rokotteen tavoin ja kohottaneet lasten vastustuskykyä hammasmädälle? Koska tällainen mahdollisuus oli to-

peittyä asfaltin alle. Pienessä mittakaavassa tehdyt korjaukset ja uudisrakentaminen ovat kerrostuneet vähä vähältä nykyiseen tilaansa ja kerostuminen jatkuu epäilemättä myös tulevaisuudessa. Keskustan laitamilla ja esikaupunkien uusissa laajamittaisissa rakennuskortteleissa, teollisuuslummeissa, liikkuesaan tajuaa ihmisen mittakaavan merkityksen — perinteiset mitat, tuuma, vaaksa ja kyynärä mittaavat ympäristöään ihmiskeskeisesti, ihmiselle luontuvin mitoin, uudemman ajan kymmenet ja sadat metrit eivät enää hahmotu muuten kuin kartan tai piirustusten avulla — mittakaava on etääntynyt jokapäiväisestä elämästä. Kerrostunut rakentaminen sitoo ihmisen luonnonmukaisesti asuinpaikkaansa. Ajan hammas, kulunut katukiveys, rapautuva laasti talon seinässä muistuttaa asujalle menneisyydestä ja antaa tulevaisuudelle merkityksen, antaa sille jatkuvuutta. Sen sijaan muutamassa vuodessa valmiiksi rakennettu laaja esikaupunkialue repäisee ihmisen irti taustastaan aiheuttaen epätietoisuutta, turhautumista ja tuskaa — rakennettu ympäristö, ihmiskunnan kollektiivimuisti, pyyhitään kerralla tyhjäksi.

Kukkuloiden lomitse luikerteleva ja viiniviljelmää halkova maantie soljuu laaksoon ja puikahtaa yht-

Rauhallisesti kumpuilevaa horisonttia riittää silmäkantamattomiin. Avarat viljelmät kattavat kukkuloita, ikäänkuin laikukas matto olisi laskettu hedelmällisen maankamaran pinnalle. Viiniköynnösrivit mittaavat kukkulain rinteitä, oliivipuut kohottavat kärsivällisesti hentoa oksistoaan kohti aurinkoa, siellä täällä syressiryhmät harsivat elävän tilkkutäkin varmasti kiinni mäenkupeeseen. Ja koko laaksoa hallitsee majesteettillisen rauhallisesti keskiaikaisen kivilinnan jyhkeä hahmo, jonka suojiin on vuosisatojen vierieessä vetäytynyt pienimuotoinen, tiiviiksi pakkautunut maalaishäyry, jolla lämpimine tiilikattoineen ja kymmenine ikkunoiltaan luokkuineen.

Joku on osuvasti kutsunut Toskanaa Italian Varsinais-Suomeksi. Seuduksi, jolla paikallinen perinne on aikojen kuluessa säilyttänyt yl-

peästi menneisyyttään rakentaen uutta aina vanhoille perustuksille. Ihmisen läsnäolo näillä seuduilla on muovannut vuosituhanten aikana aluetta merkittävästi. Etruskien ja roomalaisten asuttamat kukkulat olivat jo myöhäiskeskiajalle tullessa hioutuneet varsinaiseksi kulttuurimaaseuduksi. Hyvä maaperä, oivallinen ilmasto ja ahkera viljely olivat saattaneet viimeisetkin luonnontilaiset kolkat vakaan agraarikulttuurin piiriin.

Vakaaksi ei sensijaan voinut kutsua myöhäisen keskiajan yhteiskunnallista olotilaa Toskanan seuduilla. Katolisen kirkon otteen höltyminen ja lukuisten vallanhimoisten kaupunkivaltioiden voimistuminen oli kehityksen suuntana 1400- ja 1500-luvuilla, renessanssin aikakautena, Toskanan uljaimman kukoistuksen aikakautena. Kaupankäynnillä, villanvalmistuksella, ristiretkillä — kuka milläkin rikastuneena hallitsivat mahtavat sotapäälliköt, kreivit ja herttuat kaupunkiensa muurien sisäpuolella, pyrkien rakentamaan ympärilleen, paitsi laajan ja tuottavan maaseudun, myös loisteliaan hoviympäristön. Tämä oli onnekasa aikaa kirkon henkisestä kahleesta vapautuneille taiteilijoille, jotka mesenaattiansa suojoissa näin loivat hämmästyttävän eläviä ja inhimillisiä teoksia. Renessanssin taide, joka kirk-

kaasti kuvaa ihmisen rajatonta luotamusta itseensä, on ollut yksi vankimpia nykyisen länsimaisen yhteiskuntamme ja maailmankuvamme peruskiviä: Dante ja Macchiavelli kirjailijoina rakensivat teoreettisen pohjan humanistisille näemyksillemme, Brunelleschi arkkitehtina kristallisoivat oman matemaattisen maailmankuvansa selkeälinjaisiksi, jopa moderneiksi rakennuksiksi, Michelangelo kuvasi veistoksissaan konkreettisesti luomisensa tuskaa.

Nykyaikaisen kaupunkikulttuurin perinteet johtavat Toskanassa historian hämärään. Etruskien puurakennuksista ei juuri ole jäänyt esimerkkejä, sitävastoin roomalaisajan rakenteita on nähtävillä vielä runsaasti: amfiteattereiden ja kylpylöiden raunioita tapaa tämän tästä ja esimerkiksi Firenzen keskustan pohjakaavassa on vielä selvästi näkyvillä roomalaisen sotilasleirin suorakulmainen muoto. Keskiajan suojamuurien sisäpuolelle muodostunut ydinkaupunki rakennettiin tilanpuutteen takia ja turvallisuussyistä erittäin tiiviiksi; kadut muodostuivat kapeiksi ja kiemurteleviksi, aukiot pieniksi ja intiimeiksi.

Yhä tänään toskanalaisen kaupungin keskusta on tiivis ja pienimittakaavainen. Perinteinen katukiveys on vain pääväylillä saanut

dennäköinen eräiden eläimillä tehtyjen rokotuskokeidenkin perusteella, suunnittelin nykyajan lasten hoitotapoja ja hammasmädän vastustuskäytäntöä selvittävän jatkotutkimuksen, jota on toteutettu yhteistyössä Turun yliopiston tutkijoiden kanssa.

Äskettäin valmistunut karkkilaisilla lapsilla tehty sero-bakteriologinen tutkimuksemme antaakin vahvistusta olettamuksellemme: lapsilla, joiden äidit harrastivat runsaasti sellaisia ruokinta- ja hoitotapoja, joissa äidin sylkeä siirtyy lapsen suuhun, oli merkittävästi korkeammat seerumin vasta-ainepitoisuudet hammasmädän aiheuttajabakteerille kuin lapsilla, joiden äidit eivät harrastaneet tällaisia hoitotapoja. Tutkimuksen vertailuryhmät oli valittu puolivuotiaiden lasten äideille tehdyn haastattelun perusteella. Äideiltä kysyttiin, käyttivätkö he omaa lusikkaansa lapsen ruokinnassa, imaisivatko he lapsen tutin puhtaaksi omassa suussaan ennen kuin antoivat sen lapselle ja oliko heillä tapana suudella lasta suoraan suulle. Noin joka viides äiti vastasi vähintään kahden ensimmäisen kysymyksen kohdalla, että he usein tekivät näin.

Nuoret äidit harrastivat kysymämiämme lähikosketuksia useammin kuin vanhat äidit. Lohjan seudun terveyskeskuksen lastenneuvoloissa viime vuonna toimeenpannussa laajemmassa kyselyssä havaittiin lisäksi sukupuolten välisiä eroja. Esimerkiksi tutin käyttö oli yleisempää poikalapsilla kuin tytöillä, ja poikien äideillä oli merkittävästi useammin tapana imaista tuttia kuin tyttöjen äideillä. On kiintoisaa todeta, että aikaisemmassa vanhusten haastat-

telussa oli tullut ilmi samansuuntainen ero: pojat näyttivät saaneen puruja useammin kuin tytöt. Hammasmädän esiintyminen on nykyisin hieman yleisempää 2-vuotiailla pojilla kuin tytöillä, aikuisille naisille tulee kuitenkin herkemmin reikiä hampaisiin kuin miehille. Onko tällaisella vastustuskyvyn vaihtelulla syy-yhteyttä lapsuudenaikaisten hoitotapojen eroihin, ei kuitenkaan ole tiedossa.

Luonnonkansoilla suusta-suuhun ruokinta on ollut yleistä näihin aikoihin asti. Niillä, samoin kuin eurooppalaisilla kansoillakin 1800-luvun alkupuolelle saakka, hampaiden reikiintymistä on esiintynyt vain noin 10 %:lla väestöstä. On mahdollista että lastenhoitotapojen muuttuminen on vähentänyt väestön luonnollista immuniteettia ja yhdesä sokerin käytön lisääntymisen kanssa johtanut teollistuneissa maissa hammasmädän räjähdysmäiseen lisääntymiseen, joka vasta viime aikoina on saatu pysähtymään yhteiskunnan hammashuoltoon satsaaminen tehotoimin.

On selvää, että nykypäivän sterilisoituja vauvanruokia lapselleen tarjoileva äiti kauhistuisi, jos esimerkiksi isoäiti rupeaisi kaivamaan makupaloja pienokaiselle omasta suustaan omien mummujensa tapaan. Kun suusta-suuhun ruokintaa tosiaankin entisajan suurperheissä antoivat äidin lisäksi isä, isovanhemmat, keuhkotautiset enot jne., on ymmärrettävää, että lääkärit olivat opetuksessaan jyrkkiä, olihan esimerkiksi tuberkuloosi erittäin yleinen ja tappava tauti noissa oloissa.

Eräiden muiden tautien, esimerkiksi polion, kohdalla hygienian tason nousu johti vähitellen lapsuusa-

kana hankitun immuniteetin katoamiseen väestöstä ja tätä kautta vaikeisiin aikuisiän epidemioihin, jotka saatiin kuriin vasta rokotteen kehittämisen jälkeen. Hammasmätää vastaankin on kehitteillä rokotteita.

Lasten hampaat voidaan kuitenkin pitää kunnossa ilman rokotustakin huolehtimalla täysipainoisesta ravinnosta, jättämällä makeat välipalat pois sekä hoitamalla äidin ja muun perheen hampaat, niin ettei hammasmätää aiheuttavia bakteereita ylipäättään esiinny lapsen ympäristössä hampaiden puhkeamisvaiheessa. Huonohampaisten äitien lasten vastustuskyvyn kohottaminen olisi kuitenkin tarpeen. Tutkimustemme mukaan vauvan suukotteleminen yms. lähikosketukset ennen hampaiden puhkeamista voivat edistää vasta-aineiden kehittymistä lapsen sylkeen, niin että hampaiden puhjetessa hammasmädän aiheuttajabakteerit eivät enää viihdykään kovin hyvin suun olosuhteissa, vaikka äiti edelleen kylväisi runsaasti taudin aiheuttajaa ympärilleen.

Ajat muuttuvat ja ihmisten tarpeet niiden mukana. Nykyajan nuoret tietävät yhä vähemmän entisaikojen elämäntavoista. Vanhin ikäluokka elää usein täysin eristettyä elämää laitosten seinien sisällä. Sinne jää suunnaton määrä hengissä pysymisen taito-tietoa, josta nuorten olisi hyvä olla perillä kohdattaessa uuden teknologian mukanaan tuomia ongelmia.

Omasta puolestani kiitän kaikkia tutkimukseeni osallistuneita henkilöitä Somerolla ja muualla, samalla toivotan kaikille synnyinkuntani asukkaille oikein hyvää joulua!

E. LUNDEN

Joulu kaatopaikalla

Makaan pimeässä. Tänään ei tarvitse nousta aikaisin eikä mennä töihin. ON JOULU.

Auto suhahtaa ohi, toinen, kolmas... Minne ne menevät? Joulu-kirkkoon tietenkin.

Nopeasti ylös, vaatteet päälle, vähän evästä ja työkalupussi... Ajan kylän halki juhlallisen hitaasti autojonossa. Toiset ovat hienoissa kirkkovaatteissaan, minä huonoimmissa ryysyissäni. ”Ystäväni, kuinka sinä tulet mukaan vaikka sinulla ei ole vaatteitakaan.” Enhän minä tule, kirkon luona minä käänän kulkuneuvon pois jonosta.

Ajan pitkää pimeää metsätietä. Tässähän sen tienhaaran piti olla, hakkuuaukean jälkeen. Onhan se siinä, puoleksi kaatunut tienviitta: Kaatopaik.. Viimeiset kirjaimet on joku ampunut pois. Käänän sivutielle ja saavun pian haisevalle harastuspaikalleni.

Pikainen yleissilmäys auton valoilla kertoo paikan köyhäksi. Tuossa sentään on joku vinttikuorma, mutta se on jo kertaalleen pengottu. Aloitan kuitenkin siitä. Turhuuksien turhuus. Edellinen penkoja on ollut huolellinen. Ei mitään tässä kasassa. Jatkan seuraavasta. Siinä se on. Tämän joulun löytö. Likaisessa pahvilaatikossa on vanha kirja, kannet puuttuvat ja paljon lehtiä alusta. Se on Raamattu, yksi yleisimmistä kirjoista kaatopaikalla. Selaan kirjaa varovasti sylissäni. Vuosiluku kiinnostaisi. Uuden testamentin alussa se on: 1776. Voi tätä syntistä sukukuntaa.

Käänän huolellisesti läpi koko kaatopaikan taskulampun valossa.

Vain tyhjiä viinapulloja. Kerään ne kahteen laatikkoon. Pari alumiinikattilaa heitän auton luo. Rotta pelästyy ja juoksee auton alle piiloon. Täytyy hätistää se pois, ettei se vahingoitu kun lähden jatkamaan matkaa.

Muutaman kymmenen kilometrin päästä saavun sivutielle. Ensimmäinen auto tulee vastaan. Ihmiset ovat kirkossa tässäkin pitäjässä tai sitten viettävät joulua kodeissaan. Miksen minäkin.

Kynttilät palavat ikkunoilla ja joulukuusissa. Käänän erään mökin pihan ja ajan nopeasti ohi. Siitä alkaa pieni sivutie ja sen varrella on pieni salainen, laiton kaatopaikka. Nyt se osoittautuu tyhjäksi, vain pari traktorikuormaa joulusiivousroskia.

Joulupäivä alkaa valjeta kun saavun kolmannelle kaatopaikalle. Tasoitettu katepillarilla sileäksi. Se tietää vaikeuksia, roskat ovat rinteessä ja siitä voi horjahtaa sulaan lietealtaaseen. Kierrän sivukautta rinteeseen. Ruskehtavaa ainetta josta voisi käyttää tuhempaakin nimitystä. Nyt se on hiukan jäässä, tästä voi kiivetä viistoon ylemmäksi, sulan aikana se ei olisi mahdollista. Heittelen alumiinastiioita ylös rinteeseen päälle auton luo. Onko täälläkin yhtä köyhää. Likaisia pulloja en viitsi ottaa. Jos se lika olisi jotain muuta ainetta.

Äkkiä kuuluu moottorin ääni jostakin. Kiipeän ylemmäksi, kompastun sulaan ruskeaan. Kun pääsen taas jaloilleni, näen jo kurkottamalla oman autoni. Sen viereen on ilmestynyt kiiltävä mersu. Kilpaileva

roskankääntäjä joulunakin. Mersuillahan ne yleensä ajavat. Mies tulee ulos, mulkoilee minua, ottaa sitten työkalupakkinsa ja kävelee sivummalle romuautojen luo. Huokaan helpotuksesta, hän on vähän eri alan roskankerääjä kuin minä.

Luistelen saappaillani rinnettä alas äskeiselle paikalleni. Löydän putken pätkän pystyssä liejussa. Se onkin lujasti jäänyt kiinni. Kun lopulta saan sen potkituksi irti, nouse sen perästä päänsäköinen messinkihana. En jaksa heittää sitä ylös, täytyy raahata muuten. Katselen helpointa tietä ylös ja teen uuden löydön. Rinteen reunalla on muovikassi kyljellään. Siitä on valunut perunan kuoria ja niiden seassa on pari nappia. Vaistoni sanoo että tuossa on jotakin.

Pitkän kiipeilyn jälkeen pääsen romuineni ylös kassin luo. Mutta kilpailijani on tullut samaan paikkaan. Sieppaan kassin ja hän katsoo minua kysymysmerkin näköisenä. ”Hullu, siinähan on pelkkää p:ta.” Levitän vanhan sanomalehden maahan ja tyhjennän kassin sille. Sormeilen roska roskalta sisällön läpi. Ei mitään. Mies katselee vierestä pilkallisen näköisenä mutta ei puhu mitään. Miksi vaistoni sanoo että tässä on oltava jotain. Aloitan uudelleen perunan kuori kerrallaan. Ja löytyyhän se, pieni sievä kultarengas, pariton korvakoru. Kilpailijani lähtee pois. Tekisi mieleni kertoa hänelle että minulla on kotona pari äsken löytämälleni korvakorulle, kaukaa toiselta kaatopaikalta löydetty.

Jatkan matkaa. Joulupäivä on

MATTI TORKKOMÄKI

Hyyrylän tienoilta

Hyyrylä, Varvari, Peltolan ahre, Rauhala, Pistooli ja Hemmin puari: entisaikojen maamerkkejä Lepänsangan tien ja Helsingin tien risteysten vaiheilta. Eikä vain entisaikojen — jotain on vielä jäljelläkin ja käsitteet elävät sinnikästä eloaan.

Hemmin puari, nykyinen Kääntelän posti on toki olemassa edelleenkin, vaikka olikin jo jäää TVH:n jyrän alle. Pistoolin torpan henki asustaa nykyisin läheisessä Pistoolin makasiinissa (punainen lato lähellä Lepänsangan tien risteystä. Pistooli-nimen muuten lieene kekseliäs kansa antanut torpalle sen asukkaan mukaan: tarinan mukaan torpassa asui 1800-luvun alussa Suo-

men sodan käynyt korpraali). Kuulun kalamiehen, Rauhalan Jannen Rauhala elää idylliään, vesaikkoon hukkumaisillaan se tosin on — upotukeista rakennettu tupa. Peltolan ahre on tietysti paikallaan, Helsingin tien ja Lepänsangan tien kolmiossa, nykyajan steriloimana — ruislinnun laulu on sieltäkin kaikonnut, kuten miltei koko maasta.

Hyyrylän seudun vaiheista kertoi Vilho Merivuori, nykyisin helsinkiläinen, erittäin tarkkamuistinen ja aktiivinen historian harrastaja. Hyyrylä on hänen lapsuudenmaisemaansa, siellä ovat myös hänen sukusuujuuret: isoisänisä Sjöberg muutti tänne 1800-luvun alkupuol-

liskolla. Hän oli ammatiltaan seppä, mutta myös varvari, rukkisorvari, minkä vuoksi Hyyrylää on kutsuttu myös Varvariksi.

Vilhon mieleen Hyyrylä, jonka rakennuksia ei enää ole olemassa, piirtyi niin elävästi, että siitä piti saada oikea kuva. Valokuvaa kun ei mistään löytynyt, Vilho meni taidemaalarin puheille. Muistikuvien perusteella ”rakennettiin” Hyyrylä uudelleen. Aikalaisten arvion mukaan varsin todenmukainen maalaus siitä syntyi. Voimakkaat elämykset luovat aitoja kuvia — ”välikädenkin” kautta.

Maalaus: E. Lauhia -76

kentaa myös uusia uljaita navetoita. Vauraimmissa taloissa Rakennusaineeksi valittiin kivi, hirren ollessa kuitenkin tavallisin materiaali. Viljelymaisema-Suomi alkoi hahmotua.

Vaikka maaseudun ilmeen muuttuminen rakennuksineen kaikkineen sai puhtia 1800 luvun lopulla, niin ATK:lla käsiteltynä ja mitattuna kehitys oli sittenkin sangen verokaista. Vaikutteet ja tyylivirtaukset pysyivät "aisoissa", tarpeet ja mahdollisuudet olivat kohtuullisia. Vakiintui rakennustapa, jossa oli oikeat mittasuhteet. Ja koristelut, olivatpa ne kirvesmiehen tai muurarin tekoa, sopivat nykyihmisenkin silmään. Sen vähän kun niitä jäljellä on. Perinteen voimalla "luontainen tyyli" säilyi puolitiedottomasti. Usein ei rakentaja itsekään tiennyt, miten hän päätyi töissään näin hyvään lopputulokseen.

Ja kun tehtiin, tehtiin "tervan kanssa". Maalaistalojen pihapiiri saattoi olla vuosikymmeniäkin ilman uudisrakentamista. Pärekattoja vain paikkailtiin ja uusittiinkin lopulta. Talojen linjat sopivat pehmeästi lähiympäristön aitoihin, pensaikkoon, liittyen yhteen metsän kanssa laidunhaan välityksellä. "Vanhaa hyvää aikaa" se oli maaseudun rakennuskulttuurinkin kanalta.

Mutta uusi kehitysvaihe tuli "niin et pölläätti". Sotaa seuranneina vuosina pika-asutuksen, runsaan uudisraivauksen ja koko elinkeinorakenteen muuttumisen myötä maatalousrakentaminen tempautui nopeaan talouselämän kehitykseen mukaan. Elintarviketuotanto kasvoi tavoitteiden mukaisesti, mutta "kasvukipujakin" ilmeni. Esimerkiksi rakentamisen esteettinen puoli jäi niukalle huomiolle, toisaalta elettiin muutenkin niukkuuden aikaa. Joka tapauksessa vakaa pysyvää tuntuinen viljelymaisema-Somero alkoi muuttua tämän hetken elinkeinoympäristöksi. Peltojen ja rakennusten lisäksi näköaloihin kuuluivat jo aika lailla koneet ja

laitteet jotka talojen "nurkissa" häärivät.

Rakennusten malli alkoi muuttua heti 40 luvun lopulla, materiaalien ollessa vielä perinteiset sahalauta ja tiili. Katto oli usein vielä päristä. Tuon kauden asuinrakennukset näyttivät pitkään hiukan "töröiltä", mutta nyt arvioiden ne mielestäni sopivat maisemaan paljon paremmin kuin matalat "lättänät" taikka jyrkkälappeiset "käkikellotalot". Talousrakennusten toiminnot ajateltiin vielä hevospelimitoilla. Ne traktorit joita oli saatu käyttöön, olivat vain reilun hevosajoneuvon kokoisia perävaunuineen. Keräilijöittenkin jo arvostama harmaa-Fergu tulee mieleen. Ovien ja ajosiltojen yletön koko rakennuksen muihin mittoihin verrattuna ei siis vielä tuolloin päässyt niitten ulkonäköä "pilaamaan".

Nyt käsillä oleva sangen näkyvä, maisemia muokkaava maatalousrakentaminen on mahdollista uusien materiaalien tullessa kauppaan 60 luvulla. Tärkein näistä, teräslevy eri muodoissaan, aaltokattopelti on "klassikko" tässä ryhmässä.

Tuotannon järjeistämistarve johtaa myös maataloudessa yksikköön kasvun ja erikoistumiseen. Kun pannaan pystyyn tuotantorakennus niin se on kokonsakin puolesta, ettei yksin mallinsa ja materiaalin puolesta "eri kun ennen". Somerolla tällainen maisemia muuttava rakennus on tavallisimmin sikala, viljankuivaamo, kanala, tai sitten konehalli, jota ennen vanhaan olisi nimitetty kaluvajaksi.

Näitten rakennushankkeitten perusteluja ei ole syytä panna kyseenalaiseksi. Elintarviketuotannon on oltava rationaalista siinä missä muunkin elinkeinotoiminnan. Maataloutta ei tule "museoida" erilleen muusta elämänmenosta. Esimerkiksi uusi rehujen ja viljan käsittely- ja varastointitekniikka pakottaa rakentamaan korkeita torneja ja sillo-

ja, jotka ilman muuta näkyvät ja muuttavat ympäristönsä ilmettä paljonkin ja nopeasti.

Melko yksimielisesti ollaan sitä mieltä että vaikka tapahtunut kehitys on ollut edistystä, parannus entiseen verrattuna, niin se ei ole ollut sitä yhdessä kohtaa: kauneusarvot ovat tässä hätäkässä unohtuneet. Kun en sentään sitä usko etteikö sisimmässämme asustaisi sen verran taitelijaa kuin rakentajissa edellisessä sukupolvessa. Meidän täytyy se nyt vain "tiedostaa" eli huomata, yksinkertaisesti: hoksata.

Mitä sitten seuraavaksi voisi tehdä? Että "vanhan hyvän ajan" haidkailu voitaisiin rakentamisesta puheenollen, suunnata rakentavasti? Vaikka luentosarjalla kansalaisopistossa. Jotakin kauniin rakentamisen perussääntöjä voitaisiin opiskella. Niiden soveltaminen käytäntöön ei merkitse kustannusten nousua tai epäkäytännöllisyyttä. Tiedosta on kysymys, ja halusta.

Esimerkkeinä tällaisista perussäännöistä, joita voidaan opiskella: Vesikaton muoto, kaltevuus, harjan linja ja räystäitten mitat. Suhteessa keskenään ja verrattuna mahdollisiin ympäröiviin rakennuksiin. Samaten materiaalien yhdistäminen ja niiden "sielun" ymmärtäminen. Ei tiiliseinän tarvitse, kaunista ollakseen, niin "himopuhtaaksi" muurattua olla, eikä ainakaan saumojen olla täytetty eriskummallisen värillä laastilla. Värisävyjen oikea valinta ei ainakaan kustannuksia nosta, melkein päin vastoin: punaista, valkoista, mustaa, antiikkikeltaista, hillityn harmaata.

Menneitten vuosikymmenien hirsijä pärekattorakentamisen kautta olemme tulleet sahalauta-tiili-teräsrakentamiskauteen. Kunniallisia materiaaleja nämä kaikki. Näistä meidän on tämän päivän maaseuturakentaminen. Tehokkaasti ja kauniisti. Toivoisin ja tämän kirjoituksen osaltaan olevan kiinnostuksen herättäjänä kauneusarvojen huomioon ottamiseksi maatalouden rakennushankkeita toteutettaessa.

valjennut harmaana. Seuraavalle k-paikalle on yli 60 km matka. On aikaa ajatella kaikenlaista. Kuten miksi kierrän. Muistelen jostain löytämäni kirjaa "Sairaanhoitajan psykologia". "Ihmisillä, joiden elämästä puuttuu jotakin, on tapana korvata se jollain muulla..." Mitä minulta puuttuu? Tiedänhän minä sen. Mutta miksi sitä tähän kirjoittaisin.

Olen saapunut seuraavalle kaato-paikalle. Se on puomilla suljettu. Roskat pitää olla lukon takana ettei niitä kukaan varastaisi. Naurettavaa. Puomista huolimatta tämä paikka on yleensä aina puhtaaksi höyhennetty. Niin on nytkin. Parimopopoikaa on rikkomassa romuautoa josta joku olisi vielä äsken voinut saada jotain varaosia. Ei löydy edes viinapulloja. Nekin on hakuksa murskaksi.

Syön vähäiset eväni ajaessani edelleen. Vastaa tulee autojono pyhäpukuisia ihmisiä joulukirkosta. Käänny metsätielle. Täällä näin kerran karhun tiellä pimeässä. Muuten oikean näköisen, mutta alle puolimetriä pitkän. Myöhemmin se tunnistettiin supiksi.

Täällä on kierrokseni paras kaatopaikka. Jo sisään ajaessani näen useita hyviä roskakasoja, joita kilpailijat eivät ole vielä myllänneet. Vedän kasasta ehjän puukirrun. Vähän kauemmas on vierähtänyt sen mäntä. Parissa pahvilaatikossa on lasitavaraa, osa tietenkin rikki. Otan tyhjän laatikon ja pakkaan ehjät siihen. Yhdeksän limsapulloa 1910-20 luvulta, yksi vihreä puhallettu lasipurkki, ehkä vielä vanhem-

pi. Kolme muuta samanlaista purkia on rikkoontunut kuormaa kipattaessa. Tippa silmässä nostelen lasinpaloja pois. Niiden alla on pari kattilaa ja kuparinen kahvipannu. Etsin hartaasti kantta pannuun mutta en löydä.

Äkkiä saapuu kaatopaikalle toinen auto. Se kääntyy hurjasti, jarrut kirsкуvat, rapa roiskuu. Takalasis-
sa on 80-lätkä. Kolme nuorta miestä hyppää ulos, käsissään puolitoistametriset rangat, joihin on lyöty suuria nauloja toiseen päähän. Tuleeko tappelu. Ei sentään. Pojat alkavat hakata rikki kaikkea särkyvää. Kauhistus. Äsken löytämäni puukirnu. Ehdin tempaista sen pois murskaavan ase-
n teltä.

Yhdellä pojista on käsi siteessä. Hän ei pysty lyömään niin hurjasti kuin toiset ja pysähtyy välillä korjaamaan sidettä. "Missäs olet kätesi loukannut", uskallan kysyä. "Täällä, lasinsirpaleissa ja nyt me tultiin kostamaan."

Pojat hakkaavat koko kaatopaikan läpi. Vanha pesukone tuottaa eniten vaivaa, yksi asekin siinä katkeaa. Peräännyin autolleni ja ajan pois. Noiden vandaalien jäljiltä ei enää mitään jää.

Seuraava kaatopaikka on pienen kaupungin. Siellä on sulkupuomi, mutta se seisoo pystyssä, tie on auki. En ole koskaan nähnyt puomia kiinni. Täällä on usein puliukkoja joiden kanssa voi tehdä kivoja kauppaja. Nyt jouluna heitä ei näy. Vain rottalauma nakertaa jostain tavarat talosta tuotua rekkakuormaa, ylikäisiä joulueineksiä.

Poimin kokonaisen teemakkara-

pötkön kasasta. Rotat kavahtavat sivummalle. Makkaroita on paljon mutta rotat ovat useasta jo maistelleet. Vieressä on joulukuusikaup-
piaan roskakuorma, katkottuja kuusen tyviä. Muutama kokonainenkin kuusi on jäänyt myymättä.

Täällähän voi viettää joulua, kaikki tarvikkeet ovat ympärillä. Pengon kasasta pari kynttilää ja karamellipusseja. Vieritän pienen tynnyrin kesemmälle kenttää, pois roskista, ja lyön joulukuusen siihen pystyyn. Sidon kynttilän narunpätkällä kuuseen. Onko minulla tulitikuja mukana. Ei ole. Pienen etsimisen jälkeen löytyvät tulitikut roska-
kasasta. Sytytän kynttilät ja teen pienen nuotion hiekkakasalle.

Lyhyt joulupäivä alkaa hämärtyä. Istun laatikolla ja paistan äsken löytämäni makkaraa. Rotat hais-
tavat uuden ruuan ja kerääntyvät ympärilleni. Jaan niille ensimmäiset palat ja leikkaan itselleni uuden paistumaan. Tarjoan rotille karamelleja. Ei kelpaa. Yksi rotta istuu aivan vieressäni. Silittän sitä. Se ei ole kesy, mutta on niin ahne että syö vain himokkaasti paistettua makkaraa, eikä näytä edes huomaavan kun rapsutan sitä selästä. Toiset rotat ovat sentään hiukan ujompia.

Rauhallinen joulu. Miksi vietän sen täällä. Olen syönyt tarpeekseni, paloittelen loput rotille. Sammutan nuotion kastelemalla sen omin nestein.

Pitkä valo on särkynyt. Ajan hiljaa puolivaloilla. Vielä on yksi pieni kaatopaikka reitin varrella.

On taas jo pimeää kun saavun sinne. Taskulamppu putoaa kädes-

täni ja sammuu. En löydä sitä ennenkuin sytytän uudelleen auton valot. Lupaavannäköinen roskakuorma, mutta lähempää katsottuna moneen kertaan myllätty. Lump-
pukasassa on iso nippu hautajaisadres-
seja, ei ole kelvannut muille roskan-
kääntäjille. Eipä se keipaa minulie-
kaan. Avaan kuitenkin narut ja selaan pinkan läpi. Välistä löytyy kaksi leimoilla ja sineteillä varustet-
tua paperipinkkaa. Ruotsinkielisiä, käsinkirjoitettuja oikeuden päätök-
siä, 1838. Hätkähdän. Oman kylän torppariasioita. Miten ne ovat tällä kaatopaikalla, monen pitäjän takana. Meidän historiamme katoaa kaatopaikoille.

Lump-
pukaso-
jen alta löytyy vielä kaksi puhallettua viilikuppia ja "luurankopuhelimen" luurihaaruk-
ka. Vien aarteet autoon ja käynnis-
tän sen pois-
lähtöön. Valot näyttävät suoraan kasaan, jonka päälle joku kilpaileva roskankääntäjä on heitel-
lyt lump-
puja. Olinpas huolimaton. Aina pitäisi katsoa, mitä muut ovat heitelleet sivuun tai piilottaneet.

Kasassa on papin puku, siististi muovipussissa. Roikotan pukupus-
sin autolle ja sijoitan sen viereiselle penkille apumieheksi. Liperit näyt-
tävät puuttuvan. Mutta kyllä ne vielä jostakin tulevat vastaan.

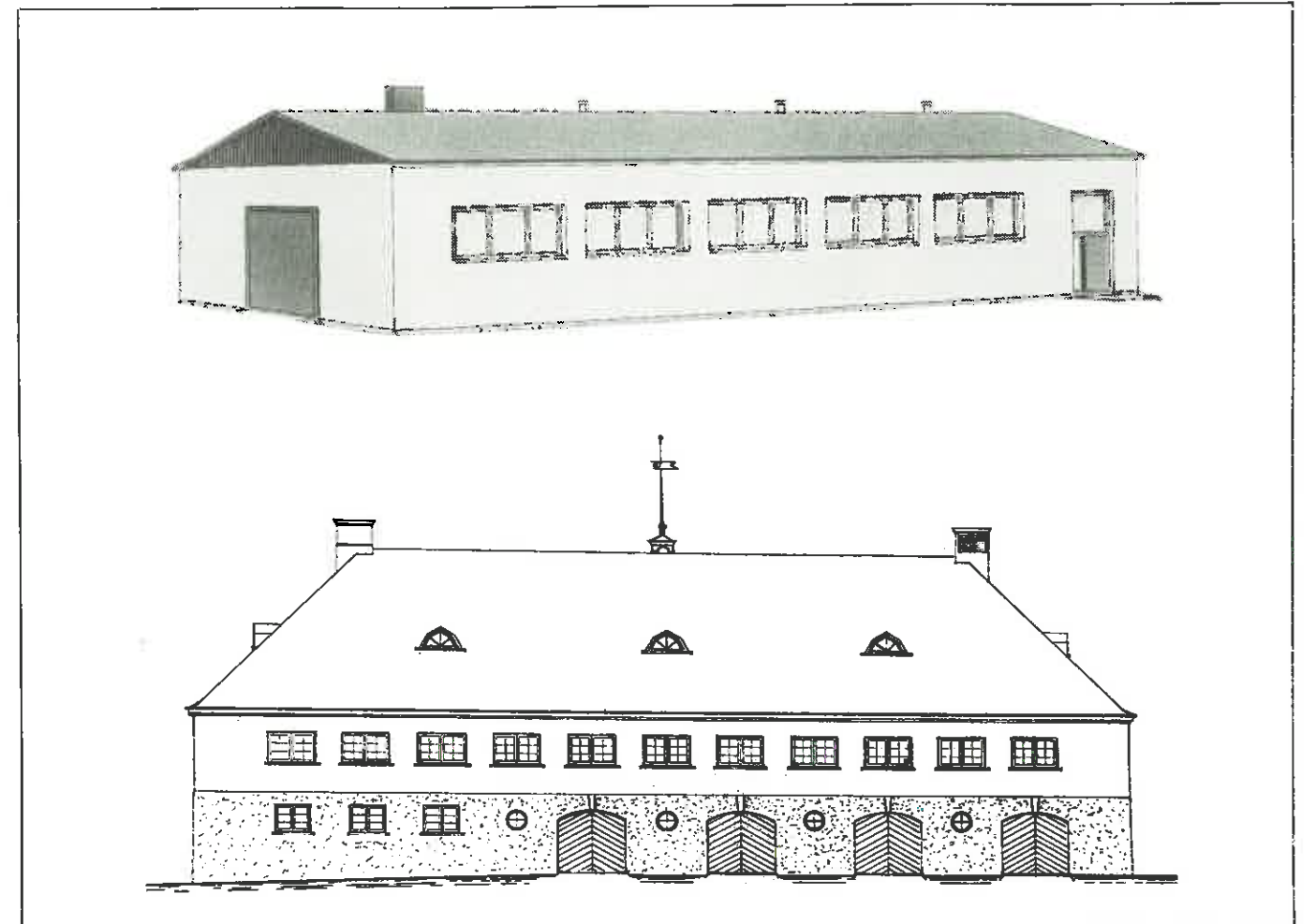
Huomenna on Tapanin päivä. Tarvitsenko pukua silloin. En var-
maankaan. Enköhän minä suunnis-
ta taas jonnekin kaatopaikalle.

roskisdykkari E. Lunden

Taka-Hikiä

JUHANI TORKKOMÄKI

Maatalouden rakentaminen kauneusarvojen ja taloudellisuusajattelun ristivedossa.

Tunnetun suuren elementtitehtaan tyyppitalousrakennus, ilmeisesti arkkitehdin suunnittelema. Samalla rahalla olisi saanut kauniimmankin, vaikka vanhaa jäljittelemällä.

Armaan Suomemme maisemaku-
vaan alkoi tulla ensimmäisiä pysy-
vämpiä muutoksia Kristuksen syn-
tymään seuranneina vuosisatoina, kun maamme luounaiskolkkaan
asettui pyyntikulttuurin kotakylä
laajempia asumayhteisöjä muodos-
tavia suomalaisia, joiden mukana
maanviljelys — edelleen tosin vain
osaelinkeinona — "tunkeutui"
synkkään havupuuvaltaiseen pysty-
metsään. Suomen väkiluku lienee
ollut tuolloin noin 50000, vasta 1600
luvulla päästiin puoleen miljoon-
aan. Peltoa ei paljonkaan vielä ol-
lut ja harvasta asutuksesta johtuen
rakennukset eivät maisemakuvaa

paljoa muuttaneet. Sen sijasta kas-
kiviljely ja tervanpolton vaatima
metsän hakkuu alkoivat näköalois-
sa tuntua. Luonnontilaisesta esi-
isiemme metsästyksmaasta tuli, ihmi-
sen tarpeitten ja pyrkimysten seu-
rauksena, alituisesti muuttuva elin-
ympäristö.

Ensimmäistä, edellä mainittua,
ihmisen toimesta syntynyttä maise-
maa voitaisiin kutsua vaikka kaski-
Suomeksi. Korostetusti tämä on
näkynyt keski-Suomessa ja Savos-
sa, jonka asukkaat olivat taitavia ja
suurimittaisia tulen käyttäjiä 1800
luvun lopupuolelle saakka. Tänä
päivänä puulajisuhteet siellä ovat

kaskeamisesta johtuen aivan toiset
kuin "alku-Suomessa" oli ollut.
Kuusta on vähän, koivua vaikka
kuinka.

Maataloudessa alkoi 1870 luvulla
nopea teknillinen ja taloudellinen
kehitys. Peltopinta-ala lisääntyi
30000 ha vuosittain. Karjanhoito
tehostui niinikään. Näihin aikoihin
rakennettiin tuhansia heinävarasto-
ja, latoja. Avartuvassa peltomaise-
massa alkoivat rakennuksetkin mer-
kitä jotakin, ei enää yksin metsä,
kaski, järven selkä. Jokainen muis-
taa miten korostetusti tämä tulee
esille Pohjanmaalla. Puutavaran ar-
von noustessa tuli mahdolliseksi ra-

Elorannan talo. Sen omistavat nykyisin Maili ja Olli Manner Helsingistä, Jäppilä on heidän vapaa-ajan asuntonsa. Rakennus on valmistunut 1899, sen suunnitteli ja rakensi rakennusmies Heikki From, joka tunnettiin vuosisadan alussa mm. kivinavettojen puuosien rakentajana. Hän teki myös muita rakennustöitä ja talvella puusepän hommia. Kun pojat Yrjö ja Eelis varttuivat, olivat he isän mukana töissä rakennuksilla. Viimeinen heidän rakentamansa lienee vanhan kunnantalon ulkorakennus, joka valmistui 1920-luvun puolenvälin jälkeen.

Jäppilässä on aika iso tupa, kaksi pientä kamaria ja "laskettava", josta myöhemmin on tehty keittiö. Eteisiä on kaksi, niiden välillä on kaksiosainen ovi, ylä- ja alaovi. Näin todennäköisesti siksi, että alaoven voi sulkea niin, etteivät pienet lapset päässeet omin avuin ulos. Molempien eteisten sivuilla on kylmät komerot. Tuvassa on lähes neljänneksen huoneesta vievä muuri, jossa alunperin ei ollut hellaa, vaan totto. Siinä oli raakku, jossa keittopata riippui ja kolmijalkainen pannunalus, jonka päällä kahvipannu kiehui. Muuri on uusittu hellamuuriksi 1929. Muurin koko jäi entiselleen ja sen tausta on avoin, sinne johtavat portaat muurin sivulta. Uuninpäällys on niin tilava, että siellä voi ottaa vaikka nokoset.

Kirkonmäen koulu on seissyt paikallaan 102 vuotta. Sen ulkomuodossa on vain sisäänkäynneissä tehty muutoksia. Hautausmaan puolella rakennusta olleet kahden opettajan asunnnot on otettu koulun käyttöön ja asuntojen edessä ollut veranta hajotettu. Läntiseen päähän on tehty sisäänkäynti ja julkisivulla si-

sänurkissa olleet eteiset purettu, niistä pääsi suoraan luokkiin. Eteisten välissä oli kunnanhuone, joka nyt on muutettu eteisaulaksi ja julkisivulle tehty vain yksi sisäänkäynti. Koulun vintti on nähtävyyden arvoinen. Siellä kohoaa muutama vahvahirsinen väliseinä puoleen väliin vesikattoa eristäen vintin eri osiin. Koulua rakennettaessa ei hirttä ole säästetty, hirsi on vieläkin vahvaa ja tervettä. Vintissä on kuivaa hyvää säilytystilaa runsaasti. Tämä selittääkin sen, että Kirkon koululta saatiin paljon tavaraa Someron koululaitoksen 100-vuotisnäyttelyyn pari vuotta sitten. Tämän rakennuksen toivoisi säilyvän alkuperäisenä niin, ettei mitään "elintasosiipiä" tehtäisi kiinni tähän vanhaan tyylikkääseen kouluun. Onhan tämä Someron ensimmäinen kansakoulu, siis siinäkin mielessä suojeltava rakennus.

Keskuslämmitys koululle asennettiin 1957, lämpö tulee läheisen koulun asuntolan lämpökeskuksesta. Ulko-puuseet olivat käytössä pitkään. Vasta pari vuotta sitten tehtiin koulun viereen elementtirakenteiset tilat, jossa on liikuntahalli ja mukavuudet.

Someron seurakunnalla on Kirkonmäellä yhteinen n. 10 hehtaarin alue, johon kirkolliset rakennukset sekä kaksi hautausmaata sijoittuvat. Vain harvalla seurakunnalla maassa on näin tilava, edustava ja yhtenäinen alue omiin tarkoituksiinsa. Rakennuksia on neljältä vuosisadalta. Vanha sakasti hautausmaalla 1600-luvulta, kellotapuli 1700-luvulta, kirkko 1800-luvulta, seurakuntatalo ja siunauskappeli 1900-luvulta. Kun Järnströmiltä ostetulle tontille vielä saadaan seurakuntakeskus ja vanha kellotapuli entisöidyksi, voivat seurakuntalai-

set olla ylpeitä ja kiitollisia tästä kokonaisuudesta. Sitä kehtaa esitellä kenelle tahansa.

Lamminkylässä on Someron ensimmäinen oma kunnantalo Sarastus. Kunta osti sen Someron Nuorisoseuralta 1925 ja korjautti kunnan tarkoituksiin sopivaksi. Sarastuksen rakennutti Someron Nuorisoseura 1907. Nuorisoseura toimikin alkuvuodet talossaan vilkkaasti, mutta kun innokkaat vetäjät muuttivat pois Somerolta, seuran toiminta laimeni ja se joutui taloudellisten vaikeuksien takia myymään talon. Someron kunnan toimisto, vaikka se silloin olikin pieni, oli vuokralla Kiiruun talossa ja poti tilan ahtausta. Nuorisoseuran talosta se sai tyydyttävät toimitilat ja lisäksi kunnostettiin asunto kunnankirjurille toiseen päähän taloa. Edessä on säilytetty kaunis lasiveranta. Talo on kokenut monet muutokset ja nyt päästetty melko huonoon kuntoon. Jos talo aiotaan säilyttää, pitäisi ainakin vesikatto tarkistaa, koska sisällä lattialla oli vesilammikko. Muutenkin odottaisi vanhaa kaunista rakennusta kohdeltavan vähän paremmin. Meillä ei ole liikaa vanhaa säilytettyä ja onhan tämä Someron kunnan ENSIMMÄINEN oma toimitalo.

Kun seurakunta (vanha kellotapuli) ja kunta (Sarastus) entisöisivät nämä rakennukset, tulisi tästä osasta Harjun ja Lammin kylää hieno kokonaisuus. Olemassa ovat jo Jokela ja Laurila, rakennukset hyvässä kunnossa ja ympäristöt hoidettu, sekä vanhat lainamakasiinit. Hirvelän tien varrella on lisäksi samalta ajalta Grönholmin, Tuomisen, ent. seppä Sundin, ent. tirehtööri Salmisen, Agatan ja Virran talot, jotka täydentävät vuosisadan alun miljöötä.

Somero-Seuran vuosi

kotiseutuvuosi

Vanhon rakennuksen dokumentointia ja inventointia pohdittiin vuodenvaihteessa Pajulan Kärsälässä — ja kun joulumuorien aikaa elettiin, taidettiin hiukan joulumuoreillakin.
Valokuva: Olavi Virtanen

Rauman valtakunnallisilta museopäiviltä 12.5. suunnisti yksi retkikunta Forssan kautta Somerolle ja täältä Helsinkiin. Vieraat tutustuivat torppamuseoon ja Savenvalajamuseoon.
Valokuva: Tapio Horila

Nokia. Nokian kartanon puisto. Kivikappelin raunioita ja salaperäistä "riimukiveä" esittelee Heimoliiton varaesimies maisteri Esko Sarasmo. Kuva on Hämeen Heimoliiton retkeltä 19.5.84. Mukana retkellä olivat Somero-Seurasta Tapio Horila ja Tuula Kämi.
Valokuva: Tapio Horila

Somero-Seuran vuosikokouksessa 26. helmikuuta 84 jaettiin vanhojen valokuvien keruukilpailun voittaneille palkinnot. Palkintojen saajat vasemmalta: Lahja Aukio, Selma Luvijoki, Eino Koskimaa, Elma Lahti, Alma Kenno, Laila Vikstedt, Hilka Kunnas, Anne Pohjanvuori, Sulo Alen, Leo

Louuraanta, Marja-Leena Kaija, Heimo Söderström. Kuvasta puuttuvat Ellen Sund, Helvi Torkkomäki ja Suoma Jaakkola. Kilpailuun otti osaa 27 kilpailijaa ja kuvia kertyi yhteensä 1150 kappaletta.
Valokuva: Olavi Virtanen

2.6.84 kävi Voitto Ollonqvist Liedon Vanhassalinnassa ottamassa oppia siitä, miten härkä ennen muinoin iestettiin. Oppimiestarina Maunu Vanhalinna. Kuva: Tuula Kämi.

2.6.84 Liedon Vanhalinna. Ester Vanhalinna katselee, kun Maunu Vanhalinna ja Voitto Ollonqvist iestävät puuhärkiä. Kuva: Tuula Kämi.

Somero-Seuran dokumentoijat kokoontuivat yhteispalaveriin Someron museoon 4.6.84 pohtimaan yhteistä aihetta. Kuvassa vasemmalta Kyllikki Kujanpää, Tuula Kämi, Tuula Tulokas, Maiju Avellan, Torppari, Esko Luukkala, Ensio Männistö, Jussi Suhonen, Esko Jaakkola ja Ella Grönholm. Valokuva: Voitto Ollonqvist.

Forssa, Pilvenmäki 28.6.84. HÄME-84 -näyttelyn Somero-Seuran osastoa valmistellaan. Vasemmalta härkämiesmannekiini, Maila Lehtinen, Tuula Kämi, Aila Talonen ja Mauri Kämi. Valokuva: Tapio Horila.

Tuokiokuva HÄME 84 maatalousnäyttelystä, jossa Somero-Seuralla oli oma, härkäkulttuuria esittelevä näyttelynsä: Vetohärkien vempelit ja satulasepän sujutuksia. Vetohärkien vempelit esittelivät näyttelyssä Voitto Ollonqvist ja Bruno Aalto, jotka näyttelyn avajaispäivänä 29.6. olivat myös juhlakentällä esittelemässä vanhaa härkäkulttuuria. Satulasepän sujutuksia sujutteli Somero-Seuran

näyttelyosastolla Matti Haapanen. Kuvassa: vasemmalla Matti Haapanen, härkien vasemmalla puolella Somero-lehden toimittaja Merja Ryhtä, Härkien sarvissa Torppari ja härkien takana Tuula Kämi. Härät oli hyvissä ajoin valmistanut kotonaan Voitto Ollonqvist, ja tällä hetkellä ne viettävät hyvin ansaittua talvilepoa Someron museon härkäpiahtossa. Valokuva: Voitto Ollonqvist.

Kirkonmäen koulu on U-muotoon rakennettu. Sisänurkissa oli ennen eteiset, joista pääsi suoraan luokkiin. Eteisten keskellä oli kunnanhuone. Eteiset on poistettu ja tehty vain yksi sisäänkäynti, kunnanhuone ja entiset eteiset ovat yhtä eteisaulaa.

Kahden eteisen välissä Jäppilässä on kaksiosainen ovi. Alaovi pidettiin suljettuna, jotta pienet lapset eivät päässeet karkuteille.

Lainamakasiinit ovat 1760- ja 1820-luvulta.

KYLLIKKI KUJANPÄÄ

Vanhoja rakennuksia dokumentoimassa

Somero-Seuralla on meneillään mittava urakka, vanhojen, ennen viime sotia tehtyjen rakennusten dokumentointi. Työtä aloitettiin jo viime vuoden syksyllä ja kuluneena kesänä sitä on jatkettu. Vielä ensi kesällekin on jäänyt töitä tarpeeksi.

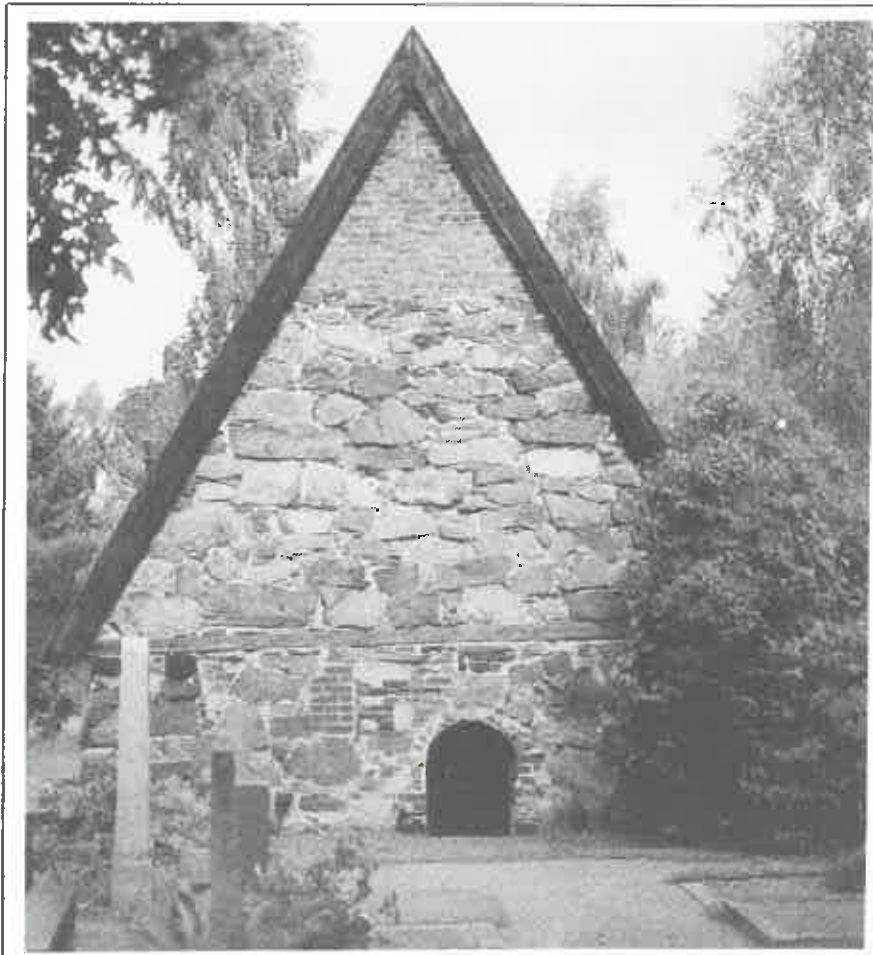
Dokumentoinnissa yritetään saada selville luetteloitavan rakennuksen tai rakennusryhmän historia niin tarkkaan kuin se on mahdollista. Kysellään koska rakennus on rakennettu, kuka on rakentaja tai rakennuttaja, suunnittelija, rakennusaineet, erikoispiirteet, käyttö, omistajat, ympäristö, uhkaako kaavoitus jne. Rakennukset kuvataan ulkoapäin ja jos on jotain erikoispiirteitä, kuvataan ne.

Työtä tekemään koetettiin jokaiseen kylään saada henkilö, joka mahdollisimman hyvin tuntee kylän ja on kiinnostunut kylän historiasta. Innokkaimmat ovat saaneet työnsä jo lähes vamiiksi, mutta paljon on vielä tehtävää, urakka on melkoinen.

Kirjoittajalle annettiin tehtäväksi luetteloida Harjun ja Lammin kylien rakennukset. Kuvauksen ja mitaukset suorittaa Kari Järvinen.

Kirkonmäen, siis Harjun kylän, vanhimmat rakennukset ovat seurakunnan omistamat vanha sakasti, kellotapuli, kirkko ja lainamakasiiinit. Seurakuntatalo kuuluu luetteloitaviin, se valmistui 1931. Kirkonmäen koulu on vuodelta 1882. Vanhin asuinrakennus lienee seurakuntatalon vieressä sijaitseva Onni Vesaanderin talo, joka ajoittuu 1890-luvun alkupuolelle. Tämä talo ei enää ole alkuperäisessä muodossa, vaan remontoitu nykytarpeita vastaavaksi.

Vanhin lähes alkuperäisessä muodossa säilynyt talo on kirkon eteläpuolella oleva Jäppilä, entinen

V. 1668 rakennetun Someron kirkon kivisakasti vanhalla hautausmaalla lienee pitäjän vanhin rakennus.

Kirkonmäen vanhin lähes alkuperäinen käytössä oleva asuinrakennus on Jäppilä, jonka Heikki From rakensi v. 1899.

Somero-Seura järjesti Toimi Tasasen taidenäyttelyn 21.—29. heinäkuuta. Kuvassa takaseinällä ollut Pajulan Valolan kulissi.
Valokuva: Olavi Virtanen.

Voitto Ollonqvist ja Torppari selostamassa härkien iestämisen salaisuuksia Someron torpparimuseon pihalla Hämeen Heimojuhlassa 22.7.84.
Valokuva: Olavi Virtanen.

Hämeen Heimojuhla vietettiin Somerolla 22. heinäkuuta. Juhla alkoi jumalanpalveluksella Someron kirkossa ja jatkui torpparimuseon pihalla. Tervehdyspuheen piti juhlassa Heimoliiton esimies maaherra Risto Tainio ja juhlapuheen piispa Erkki Kansanaho.
Voitto Ollonqvist ja Bruno Aalto selostivat härkien iestämistä.

Kuvassa maaherra kiittelee Voitto Ollonqvistia esityksestä. Maaherran vieressä rouva Tainio, rouva Tainion takana Kalle Nikula ja maaherran ja Voitto Ollonqvistin välissä piispa Kansanaho.
Kuva: Olavi Virtanen.

11.8. kävivät Somero-Seuran talkoolaiset Bruno Aalto, Erkki Aalto, Antti Mäkilä, Eino Lähteenkorva, Reijo Mattila, Voitto Ollonqvist, Juhani Talonen ja Mauri Kämi purkamassa Hattulan Suojärvellä vanhan savupirtin, joka Seppo Knaapin ja tammelaisten Aaltosen autolla siirrettiin Somerolle Juhani Talosen maalle odottamaan kevistä pystytystä. Perustan talkoolaiset kävivät valamassa 23.7. Rakennuksen purkamista

helpotti Markus Aaltosen huolellinen tukkikouran käyttö purkuvaiheessa. Kuvassa vasemmalta Seppo Knaapi, Torppari ja katolla vasemmalta Antti Mäkilä, Juhani Talonen ja Erkki Aalto. Torpan pestyt huonekalut ovat jo Talosen varastotiloissa odottamassa pirttiin siirtoa: Aila Talonen ja Aira Mäkilä pesivät huonekalut valmiiksi samalla kun pirttiä siirrettiin. Valokuva: Voitto Ollonqvist

22.9.84 Kiuruun koulun kotiseutukerholaiset jäljittivät historiaa vanhassa kivasakastissa, hautausmaalla ja viljamakasiineissa. Kuvassa Kaija Laine kirjoittamassa muistiin liikuttavaa hautakivitekstiä: "Älskad i lifvet, saknad i döthen. Valokuva: Olavi Virtanen

22.9.84 Kari Suomela kuvasi viljamakasiinien esineitä muille kerholaisille tekstitystä ja tietojen hakemista varten. Hannamari Pirolaa kiinnostivat tallilyhdyt. Kuva: Kari Suomela

Pari vuotta sitten oli koolla joukko museoviraston, Varsinais-Suomen seutukaavaliiton ja maakuntaliiton edustajia pohtimassa maakunnan ongelmia. Yhtenä asiana tuli esille puute rakennuskantatiedoista. Kehittymässä olevat ja entistä laajemmalle leviävät rakennusten suojelu ja asuma-alueiden kaavoitus suunnitelmat tarvitsevat tarkkoja ja perusteellisia pohjatietoja rakennuskannasta. Miten tällainen työ voitaisiin toteuttaa? Tekijöiksi löydettiin kolme vaihtoehtoa: tutkijat, opintopiirit ja talkoovoimat. Varsinais-Suomessa ei ollut tehty ainuttakaan kunnan laajuista tutkimusta, Keski-Suomessa sellaisia oli ja museoviraston mielestä Lounais-Suomenkin oli aika ryhtyä puuhaan.

Jo ennen edellä mainittua kokousta oli Somerolla alettu suunnitella samoja asioita ja kun idea oli jonkin aikaa kypsytynyt, otti Somero-Seura asian puheeksi Turun maakuntamuseon kanssa. Neuvotteluissa päädyttiin kahteen pääkysymykseen: kuka tekee työn ja kuka maksaa kulut. Koska rahoitusvaikeudet olivat tiedossa, päätettiin yrittää talkootöitä. Tutkimuksen tekemiseen ei kuitenkaan voida lähteä täysin kokemattomina, niinpä maakuntamuseo järjesti koulutuspäivän Somerolla. Tilaisuuteen tulikin lupaan runsas joukko asian harrastajia.

Päivän ohjelman aloitti v.s. museonjohtaja Juhani Kostet esittämällä yleiskatsauksen ja kertomalla tutkimuksen tavoitteista, sitten tutkimusapulainen Anu Asola perehdytti kuulijat kenttätööhön ja v.s. tutkija Pekka Kujanpää opasti valokuva-asioissa. Tarkoituksena oli oppia täyttämään museoviraston suosituksen mukainen inventointikortti, jonka maakuntamuseo myöhemmin täydentäisi arkistotiedoin. Osa päivästä oltiin Someron museossa, jossa saatiin tuntumaa kenttätööhön.

Tällä hetkellä (lokakuussa -84) tutkimusnäkömät ovat hyvät. Talkootyö on tuottanut yllättävän hyvän tuloksen ja jatkotyöt Turun maakuntamuseossa ovat alkaneet, rahoitusta on tälle vuodelle vain kuukauden tutkijatyölle, mutta ensi vuodeksi saataneen lisää. Elokuun ajan tutkimusapulainen Janne Koski kävi kortteja läpi ja täydensi niitä tietyiltä osin. Ensimmäiseksi vaikeudeksi on osoittautunut aineiston outous, rakennuskantaan pitäisi päästä tutustumaan itse paikalla. Silloin olisi helpompi m.m. korjailla asemapiirrosten puutteita. Kun eteen tulee kortteja, joista puuttuu ilmansuuntatiedot (pohjoisnuoli) tai on mainittu 'pihanpuoleinen seinä' tai 'pääty tieltä päin', ei paikkoja tuntematon tutkija pysty täyden-

tämään kortteja. Kalannissa, jossa on käynnissä samanlainen tutkimus, on päästy tästä ongelmasta, sillä tutkijaksi on saatu paikallisessa museossa aikaisemmin työskennellyt ihminen.

Toinen ongelma jatkotoissa on inhimillinen tekijä korttien täytössä, jokaisella on oma käsityksensä tietojen tärkeydestä ja korttien välillä on suuriakin eroja, ne voidaan kuitenkin korjata lisätiedusteluin. Suurimmilta osin kortit on asiallisesti ja riittävästi täytetty ja kokonaisuutena talkootyö on onnistunut. Täydennyksien ja viimeistelyn jälkeen tutkimus julkaistaneen maakuntamuseon raporttisarjassa. Työn aineisto jää museon arkistoon ja Somero-Seuralle tehdään kopiot.

Pitkätähhtäimen päämääränä kangastelee yhteenveto koko maakunnan rakennuskannasta, jolloin voitaisiin laatia esimerkiksi suojeltavien rakennusten luettelo.

Kantona kaskessa — taas kerran — on rahoitus. Kun suunnitelmia tehtiin arveltiin työn valmistuvan 10 vuodessa, nykyisellä tahdilla aikaa kuluu kolmisenkymmentä vuotta. Vaikka Somero kuuluukin Hämeen lääniin, ovat somerolaiset tässä työssä näyttäneet epähamäläisiä luonteenpiirteitä, sillä heidän osuutensa valmistuu ensi vuonna.

Maakuntamuseon järjestämän koulutuspäivän osanottajia Someron museon pihalla.

Kuvien piirtäjät: A Taina Jokinen, B Petri Mattila, C Taina Numminen, D Minna Killström, E Tiina Virtanen, F Pasi Toivonen Someron lukion toiselta luokalta.

JOULU-
KIRKOSSA
KOHDATAAN

SOMERON SEURAKUNTA

Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta

SOMERON KUNTA

*Hyvää Joulua
toivottaen*
Laukamo-yhtiöt

HYVÄÄ JOULUA
JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Muotitukka

Irma Mäntylä

Joensuuntie 5

puh. 47169

*Hyvää Joulua
asiakkailleen
toivottaa*
**MAANRAKENNUS
Kauko Lehto ky**

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

TARJOUKSESSA AINA KAIKKI paitsi hinta rauh. tuotteet
— ILMAN RAJOITUSTA — ILMAN KUPONKIA
SÄÄSTÖHALLI
MA — PE 9 — 20, LA 9 — 15 PUH: 45904

ELEKTRIA

Sähkön ja Kodintekniikan ammattiliike
Someron Sähkö & Kone

sähköurakointi ja -suunnittelu, radio-TV- ja
kodinkonehuolto puh. 924-45 888.

JOULUPÖYTÄ KATETAAN TÄNÄ JOULUNA VALMIILLA RUUILLA

Säästynyt aika käytetään lähimmäisten muistamiseen. Joulua avaa ujonkin sydämen muistajan mennä sisälle.

sokos-halli
SOMERMAA

TOIVOTAMME KAIKILLE
HYVÄÄ JOULUA

sekä
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA!

Kumi ja PUU Oy
Tmi KUUSMA
SOMERO 045 891

5
SOMERON SEUDUN
UUSIN RAUTAKAUPPA
VIISRAUTA OY
TEHDASTIE, 31400 SOMERO (PL 38)
PUH. (924) **47301**

• Rakennustarvikkeet • Sisustustarvikkeet
maalit, matot, tapetit • teollisuustarvikkeet
työkalut, teräkkeet • puutavarat

**HYVÄÄ JA RAUHAISAA
JOULUA**

Pertti Kanasuo
Puh. 43 174 Somero

Hankkija on aina viljelijän kanssa yhteistyössä.

Perustana paras mahdollinen laatu ja asiantunteva palvelu. Kylvöstä satoon.

Hankkija
uudistuu
viljelijän
eduksi.

Hyvää ja rauhaista Joulua
asiakkailleen toivottavat

Hongiston Leipomo Ky
sekä

Kahvila Konditoria

UUODEN TÄRKEÄ KIRJA

SEVERI PARKO

**SAVIKUOPPA
& KULSSI**

Entisajan talot olivat puutaloja, jotka oli maalattu punamultamaaleilla. Taloissa oli valkeat nurkkalaudat, tummat harjakatot, pienoi-teltuja ikkunoita sekä usein vielä hartaasti tehtyjä pikku yksityiskoh-tia. Vanhojen rakennusten tärkeim-mät osat ovat olleet julkisivu, pääo-vi ja ikkunat. Julkisivusta riippui, minkälainen oli sen takana oleva huonejärjestys.

Suurin huomio entisajan raken-nuksissa kiinnitettiin siihen, että puutavara oli mahdollisimman huo-lellisesti valittu. Puurakenteita yri-tettiin suojata kaikissa tapauksissa, kuten räystäissä ja listoituksissa. Voimakkaat listoitukset tehtiin siten, että veden valuminen ulkosei-nällä ei päässyt seinärakenteisiin. Ikkunat listoitettiin siten, että koko rakenne suojattiin yläpuolisin lau-doituksin. Myöhemmin sama pai-kallissivun osa kehittyi koristeelli-seksi. Rakentamistavan taidot siir-tyivät isältä pojalle.

Kattomateriaalina oli pääasiassa joko saumattua sileää peltiä tai rih-makiinnityksellä tehtyä huopaa, harmaata tai punaista. Myös vihrei-tä kattoja esiintyi. Ennen peltikatto-ja katot tehtiin joko päleistä tai ol-jista. Soveliaimmat kattokaltevuudet ovat 1:1,5:n ja 1:1,75:n lähellä olevat kulmat. Oikea kulma valittiin naapurirakennusten ja rakennuk-sen runkosyvyyden mukaan.

Ikkunoiden sijainti oli symmetri-nen julkisivussa. Ikkunat olivat le-veyttään korkeampia ja vanhem-missa rakennuksissa jako oli joko kuusi- tai kolmiruutuinen. Ikkunan karmi oli yleensä aina kolmijakoi-nen. Joskus karmi oli koristeltu ko-konaisuuteen sopivaksi.

Julkisivut oli yleensä tehty lauta-vuorattuina. Vanhemmissa raken-nuksissa esiintyy myös veistettyä hirttä. Julkisivut oli eroteltu toisis-taan selvin listoituksin. Päätysei-nien laudoitus oli yleensä tehty pys-tylaudoituksella. Sen rajaa vaaka-laudoituksesta voimakas vesilista, joka multavärein maalatuissa ra-

kennuksissa oli seinän värinen ja muissa vuorilautojen tai listojen värinen. Ulkorakennusten verhou-s oli yleensä tehty sahapintaista pystylaudasta. Maalaukset tehtiin multavärein, pääasiassa punamul-lalla. Vuorilaudat, listat ja räystäs- sekä tuulilaudat maalattiin valkoi-siksi.

Ovet olivat vanhimmissa raken-nuksissa yleensä leveää vaakapane-lia. Joissakin tapauksissa näkyv rungon kehys, johon paneli oli upo-tettu. Lasiaukkoja esiintyi vain eri-koistapauksissa, koska ulko-ovi johti aina runsain ikkunoin varus-tettuun eteiseen.

Listoitus oli yleensä voimakasta. Vaakalistat tai vuorilaudat olivat laudasta tai lankusta tehtyjä siten, että niissä on riittävä kallistus sei-nästä ulospäin. Vanhimmissa, ko-risteellisimmissa tyypeissä on ikku-nan ylävuorausta voitu korostaa ta-salaudoin tai muotolistoin. Näiden päällä oli sekä eteen että sivuille ulkoneva leveä vesilista.

Sotien jälkeen rakennettiin 11/2 kerroksisia taloja, joista siirryttiin 1960-luvulla laatikkotaloihin.

Rakennustekniikka on kehittynyt huomasti sitten 1950-luvun. 1950-lu-vulla alkoi Joensuussa, kuten muuallakin Suomessa vilkas raken-nustoiminta. Alkoi kivitalojen aika-kausi. Somerolle rakennettiin esi-merkiksi uusi yhteiskoulu, linja-au-toasema, osuuskassan ja säästöpan-kin uudet upeat toimitalot ja Some-ron ensimmäinen Arava-kerrostalo Päivänsalo. Rakennustöiden lisäksi 1950-luku oli merkittävä Somerolle tietöiden, asemakaavoituksen ja viemäroinnin vuoksi.

1980-luvulle tultaessa rakennus-teknikka on edelleen kehittynyt ja kehittyä koko ajan.

Katot tehdään aaltokattolevyistä, kattoluovasta, profiililevyistä tai sinkityistä kattolevyistä. Minkään-laista peruskattomateriaalia ei ole. Tasakattoiset talot ovat menneet pois muodista ja nykyään on taas alettu tehdä harjakattoisia taloja. Myös aumakattoja käytetään jon-kin verran.

Ikkunat ja ovat ovat tänäkin päi-vänä merkityksellinen osa julkisi-vua. Nykyään näihin osiin on kiinni-tetty suurta huomiota, sillä näiden kautta tapahtuu yleensä mahdolli-nen lämmönhukka. Ikkunoita ja ovia tiivistetään tai lasikerrosten määrää lisätään. Modernin raken-nustavan myötä ikkunapinta-ala kasvoi. Jopa koko seinä voi olla ikkunoiden peitossa. Aivan lähiai-koina on kuitenkin alettu taas suosia pieniruutuisia ikkunoita. Tiedä, vaikka vanhat talot tulisivat uudel-leen ja syrjäyttäisivät uuden raken-nuskulttuurin. Virastotaloissa tämä tuskin toteutuu, mutta asuintaloissa voi tapahtua joitakin muutoksia.

Julkisivuihin käytetään nykyään paljon tiiltä sekä lahonsuoja-aineel-la kyllästettyä puuta. Kun peruskor-jataan vanhaa taloa, käytetään jul-kisivuilla usein peltiä. Päätykolmio ei aina erotu seinästä niin hyvin kuin ennen, sillä jos käytetään esimerkik-si tiiltä, ei tiilien suuntaa muuteta. Ennenhän laudoitus erotti pääty-kolmion ja päätyseinän.

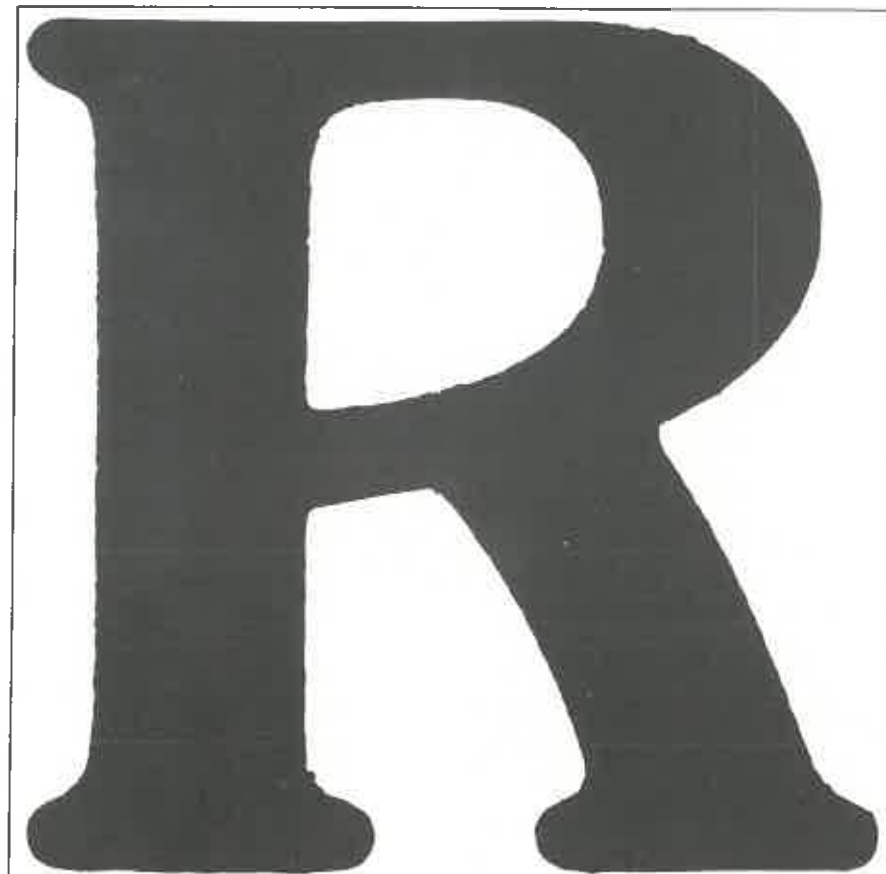
Vuorilaudoitusta ja listoitusta eivät uusissa taloissa näy niin hyvin kuin ennen. Koristuksia ei enää tavallisis-sa asuintaloissa käytetä. Valkoinen väri ei listoissa ja laudoissa ole enää ehdoton, vaan kaikkia värejä käyte-tään asuintalon värin mukaisesti.

Elintason noustessa ihmiset ha-luavat myös suurempia taloja. Usein, varsinkin maaseudulla, van-haan punamullattuun taloon raken-netaan siipi, joka valitettavasti kyllä ei aina sovellu maisemaan tai enti-seen taloon. Näyt voivat olla melko hurjia ja näiden mauttomuuksien vuoksi suomalainen rakennuskult-tuuri on osaksi menettänyt ase-maansa.

Somerolla rakennuskulttuuri on edennyt hiljalleen. Jyrkkiä muutok-sia on pyritty välttämään. Vanhat talot puretaan vähitellen ja niiden tilalle rakennetaan uusia, hienoja virastotaloja.

Miltähän mahtaa pieni, viihtyisä kylämme näyttää puolen vuo-sisadan kuluttua???

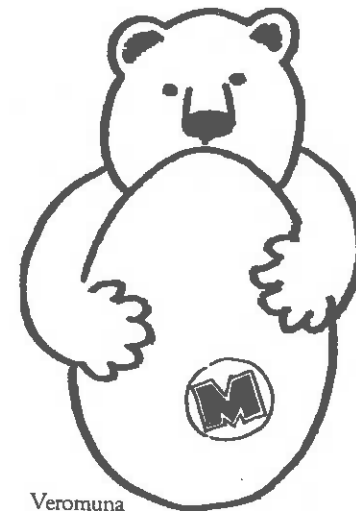

SARI MÄKI IIB

Kotikyläni rakennuskulttuuria ennen ja nyt

Kun kävelee pitkin Someron katuja, huomaa, että meidänkin keskustamme on modernisoitunut. Vanhat talot puretaan vähitellen ja tilalle rakennetaan uusia laatikkokotimme. Vielä muutama vuosikymmen sitten ei laatikkorakennustapaa tunnettu, vaan talot olivat julkisia rakennuksia ja virastotaloja myöten

”herkempiä” ja talot sopivat maisemaan ja toisiin taloihin paremmin kuin nykyään. Ennen myös lisärakennukset tehtiin saman kaavan mukaan kuin entinen rakennus. Vanhan harjakattoisen rakennuksen siivoksi ei olisi tullut mieleenkään rakentaa nelikulmaista tiilihökkeliä, kuten nykyään usein tehdään.

Veromuna

EDULLISESTI KULTAMUNASTA

Kultamunat ovat täyttävää ja monipuolista ruokaa, joista saat edullisesti reilun

aterian. Kultamunat ovat taatusti tuoreita ja ravintorikkaita, nopeita valmistaa ja terveellisiä syödä. Kokkaa Kultamunista. Niistä M-leimatuista ja edullisista.

Munakunta

Hyvää Joulua

Kiitämme kuluneesta vuodesta.
Onnea Uudelle vuodelle.

market
Ostamo
SOMERO PUH. 46 226, 46 227

Hyvää Joulua ja
liikenneturvallista
vuotta 1985

SOMERON
AUTOKOULU OY

Varmaa
säästöä
helposti

Jos sinulla on koti-
vakuutus ja sen lisäksi
jokin muu vakuutus, voit
tulla Sammon sopimusasiak-
kaaksi ja säästää varmaa rahaa.

SAMPO-YHTIÖT
-vhtä lähellä kuin lähin puhelin
puh. 47 134

Kasvo-, käsi-, jalka-, vartalo- ym. alaan
kuuluvat hoidot.

AVOINNA:
arkisin klo 9.00—17.00, lauantaisin klo
9.00—13.00 tai sopimuksen mukaan.
Teemme myös kotikäyntejä.

**KOSMETOLOGINEN
HOITOLA**

Ritva Saarikoski ja Marja-Leena Ylenius
Joensuuntie 28 (Saukon Liiketalo)
31400 SOMERO, puhelin 924-46 588.

**Kaksi vuosikymmentä luotettavaa
maatalouskauppaa Somerolla**

**EDULLINEN
PALVELUS**

maatalous

Somero, p. 46 401

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Someron TB-Huoltamo A. Koskela, puh. 45 411	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta SOMERON LIHANSAVUSTAMO R. Kuula, puh. 46 655
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta PUUTYÖLIIKE PERUSKORJAUS puh. 43 617	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Hallikaisen Auto puh. 45 588
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Sähköurakointi J. Mäenpää & Co puh. 46 715	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Kaihdinvalmistamo K. Lehtonen puh. 45 814
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Someron Puutavara puh. 45 307	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa Someron Taksit puh. 45030

23.
Yks akseli, kolkymment pyörää.
Vastaus: leipävarras.

24.
Koko päivän tissaa, tassaa,
chtool nurkkaal lossauttaa.
Vastaus: koipeet (= koipinahasta teh-
dyt jalkineet).

25.
Sika ui seljällä,
tekkee tiätä ottallas,
kärrää kuarmaa vattallas.
Vastaus: paatti.

26.
Hepo juaksee, ohjat seisoo.
Vastaus: vesi kum mennee ojas ja syr-
jät seisoo paikallas.

27.
Tupsnenä, lankkerä,
neljä nokkaa ja tanko.
Vastaus: kissa.

28.
Haapa Haljon kaljol,
koivu Kollim mäel,
juuret yhteej jupittaa
ja lalvap päites kattelee.
Vastaus: pilvet ja sade.

29.
Perhes syä ja pöytä laulaa.
Vastaus: sika; porsaas syä ja sika röh-
kötää.

30.
Läpi pääs ja pää läves,
ja lälötil läven ovel.
Vastaus: lapsi imnee äitiis.

31.
Neljä nuarta neitsyy
pissaa yhtee kiuluu.
Vastaus: lehmää lypsetään.

32.
Päästä kun ora,
keskelt kun kerä,
persek kum petkelin terä.
Vastaus: kana.

33.
Vanha vakka ja uusi kansi.
Vastaus: järvi ja jää.

34.
Kannettava vässyy,
mutta kantaja ei väsy.
Vastaus: paatti.

35.
Kaks kultasta kerrää
kattoo yli orren.
Vastaus: silmät.

36.
Käy käymistäns,
ei kerkiip peräl.
Vastaus: ovi.

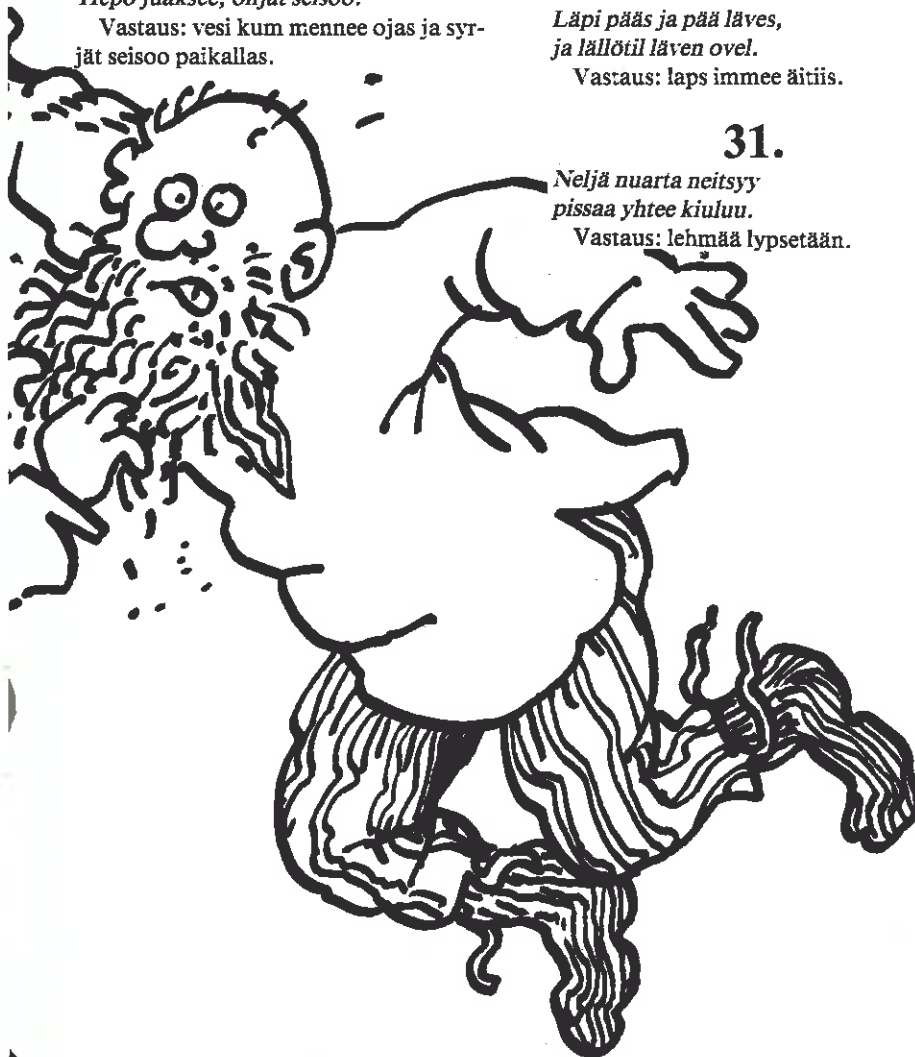
37.
Kaks kamppaa pääsä
ja esliina takapualessa.
Vastaus: lehmä.

38.
Pikkulintu liinahäntä,
koko mailman korittaa.
Vastaus: neula.

39.
Kulkee pitkim mailmaa
ja tekkee kaks jälkee.
Vastaus: reki ja kärryt.

40.
Piimä kaatus kaljol,
eikä men pyhitenkäm pois.
Vastaus: auringonpaiste.

41.
Sata sattaa, tuhannen tuhatta,
yhrellä vyällä vyätetty.
Vastaus: olkikimppu.

==HPAAKKANEN84

Arvoituksia Somerolta

1.

Ensin nahka nyljetään,
sit sualet lapataan,
sit villa keritään,
sit vast elävä löyttään.

Vastaus: kenkä, sukkanauhat ja suk-
ka riisutaan jalasta.

2.

Liha al ja luu pääl.

Vastaus: krapu.

3.

Paita al ja liha pääl.

Vastaus: kynttilyä.

4.

Liha faris
ja liämi vartaan nokas.

Vastaus: ihmiset ruuhes.

5.

Poika on enem Pohjammaal,
ennenku isä on syntynykkä.

Vastaus: ku tuli viritettää, ni sauhu on
tiäsäs ennenku valkja.

6.

Yks leipä ja kolme varrast,
ämmä reppii äijää parrast.

Vastaus: rukki.

7.

Raumatoine ja saumatoine,
ja kahta lai oltta sisäl.

Vastaus: muna.

8.

Pohjatoine ja kannetoine,
ja tuaret lihhaa täyne.

Vastaus: sormus.

9.

Yks hanhi ja neljä nokkaa.

Vastaus: tyyny.

10.

Ei ol ulkon eikä tuas,
eikä maas eikä taivaas.

Vastaus: ikkuna.

11.

Silmäk korvis ja korvas silmis,
ja kylkiluu liham pääl.

Vastaus: saavi.

12.

Musta lintu lentää,
ja siunataa häntää.

Vastaus: siunataa valkja; ku ne pelliin
kiinel lykäs ni ne siunas.

13.

Hepo tallis ja häntä rästääl.

Vastaus: sauhu.

14.

Emä immee poikias.

Vastaus: ku (vesi) kaikis pikkuojis
juaksee issoov vetteen.

15.

Or Ruatis ja Räävelis,
ja joka miähem prakkalis (= taskussa),
muttei koko Suamemmaas.

Vastaus: r-kirjain.

16.

Isä oikja, äiti väärä,
tyttäre litulatuse
ja poja hyärympyäryläise.

Vastaus: humalatappo.

17.

Neljä orhii on tallis
ja viires juaksee ympärs.

Vastaus: sukankurin.

18.

Firriläine, förriläine,
kolmel jalal seisovaine.

Vastaus: rukki.

19.

Kattila kiahuu kaljol
ilman tulta ja tervaksii.

Vastaus: vihalaiskeko.

20.

Simmonen tiinu,
ei ol kantta eikä pohjaa,
ja ol lihhaa täyteen.

Vastaus: sormus.

21.

Yhrest lävest sissääm mennään,
kolmest lävest ulos tullaan.

Vastaus: paita.

22.

Karhu tulee kartanolla,
kahreksalla kantapäällä,
kahre hännä huiskaamalla,
neljän silmäm mulkkinalla.

Vastaus: härkäpari.

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

SOMERON SÄÄSTÖPANKKI

KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
Somero

SOMERON OSUUSPANKKI

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAA**

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi
puh. 42 674

Palvelee
Joulunakin

Hyvää Joulua toivottaen
KIOSKIKOLMIO

**TILITOIMISTO
EKONOMIA**

hoitaa maatalous- ja liikekirjanpidot, tilin-
päätökset sekä veroilmoitukset
asiantuntemukella.

Yhteys ekon. Kalle Älli puh. 45 183
klo 10–12 Rantatie 10 C 17.

KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

huvikeskus

Kun ols joulukim palamatoij
ja uus vuas menis ilmap
valkjav vaaraa

toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN

**Lähipuhelu
on
sydämenasia.**

Nopeasti soitettu, mutta niin tärkeä lähipuhelu on halpaa huvia. Lantilla puhut asiat haiki ja terveiset perille. Ja sen jälkeen tuntuu niin hyvältä, että. Lisätietoa lähisoittojen hinnoittelusta saat omalta puhelinlaitokseltasi. Soitellaan.

 **Soittele joulu-
tervehdyksesi!**

**SOMERON
PUHELINOSUUSKUNTA**
Puh. 46 441

Keidas keskellä Someroa

Hyvää Joulua
monivuotisille asiakkailleen
toivottaa

Uimahallin kahvio
Arvola, puh. 45 909
Tervetuloa uimaan ja viihtymään.

Hyvää Joulua ja
menestyksellistä Uutta vuotta
toivottaa asiakkailleen

**LEHTOSEN
KASVATUSKANALA**
Puh. 45 110

Somerpaino oy

SOMERON PAIKALLISLEHTI
SOMERO

Kuva Olavi Virtanen

Prof. Pertti Virtaranta Someron museolla 12.7.1983 Somero-Seuran 30-vuotisjuhlassa, jossa hänet kutsuttiin seuran kunniajäseneksi tunnustuksena pitkäaikaisesta ansiokkaasta toiminnasta Someron murteen tallentajana, julkaisijana ja tutkijana.

tukset julkaistaan nyt niiden kerääjän luvalla uudestaan, koska oletetaan, että useimmat Someron Jou-lun lukijat eivät ole koskaan saaneet mainittua v:n 1947 vuosikirjaa käsiinsä. Kokoelmaa on ollut pakko eri syistä karsia, jolloin alkuperäinen numerointi on tietysti muuttunut.

Ensimmäisen kertojan Emma Korvenpään murteessa tuntuu hänen uskelalaisen äitinsä murteen vaikutus mm. siinä, että hän käyttää loppuheittoisia adverbejä *al* ja *pääl*, kun esim. Someron murrekirjassa ovat vallitsevia muodot *alla* ja *päälä*. Muistutamme, että murrekirjaan sisältyy sen tekijän laatima Someron murteen kieliooppi, josta lukija halutessaan löytää teoreettisia selvityksiä arvoitustenkin murreilmiöistä.

Kaikki kertojat ovat syntyneet runsaasti yli sata vuotta sitten. Heidän jälkeläisiään ja muitakin somerolaisia kiinnostanee lukea, millaista kieltä ovat puhuneet heidän esivanhempansa, joiden murretta koulu ja muu kirjasisivystys on tuskin vielä päässyt 'pilaamaan'. Historian hohdetta on siinäkin, millaisin teste-in he ovat pitkinä puhdetyöehtoi-na mitanneet toistensa hengenlahjoja, älyä ja muistia. Varsinkin nuorilla arvoitusten arvuuttelu on ollut samalla hauska seuraleikki, johon on innostuneesti osallistuttu.

TAPIO HORILA

Pertti Virtaranta

Lehden apukirjeenvaihtajan esipuhe ”Arvoituksia, Somerolta” -valikoimaan

Helsingin yliopiston täysin-palvellet suomen kielen pro-fessori Pertti Virtaranta on kielentutkija, joka laajemmin ja perusteellisemmin kuin ku-kaan muu tuntee suomen kie-len ja sen eräiden lähisuku-kieltenkin murteet. Hän on lukuisilla matkoillaan nauhoittanut Moskovan pohjois-puolella puhuttua Tverin kar-jalaa, rajantakaisia Aunuk-sen ja Vienan murteita sekä suomen murteita kautta maan lännestä itään ja etelästä poh-joiseen. Laajoja nauhoitus-matkoja Virtaranta on tehnyt myös Pohjois-Amerikan suo-malaisten luokse, joiden ame-rikansuomi häntä erityisesti kiinnostaa. Jättiläissaavutus on Virtarannan perustama Suomen kielen nauhoitearkis-to, joka tässä vaiheessa sisäl-tää n. 20000 tuntia puhuttua kieltä. Tämän kuunteleminen kahdeksan tunnin päiväru-peamina kestäisi 2500 päivää eli lähes seitsemän vuotta! Ar-kiston keskeinen aineisto, suomen murteet, on pääosin Virtarannan ja hänen oppi-

laittensa keräämää, kuitenkin niin että Virtarannan osuus on suurin. Siellä on Someronkin murretta n. 60 tuntia, johon sisältyvät myös Somerniemen nauhoitteet.

Pertti Virtarannan keruut eivät ole jääneet hyödyntämättä. Jo sota-ai-kana herännyt harrastus nykyisen Neuvosto-Karjalan alueella puhut-tuja suomenkielisiä kohtaan, mitä sit-temmin ovat seuranneet lukuisat tutkimusmatkat, on johtanut Virta-rannan kuusiosaiseksi suunnitellun Karjalan kielen sanakirjan päätoi-mittajaksi. Valmiina on kolme osaa, ja uurastus jatkuu eläkevuosinakin. Sanakirja- ym. töiden ohessa on syntynyt kymmeniä sivumääräl-täänkin muhkeita teoksia: tutki-muksia sekä ääninauhoilta kirjaan vietyjä (litteroituja) murretekstiko-koelmia, joihin sisältyvät kansanih-misten kertomukset ovat kiinnosta-via — paitsi murteen kannalta — myös usein värikkäinä kansan-elämän kuvauksina.

Yksi Virtarannan monista mur-reantologioista on kookas Someron murrekirja, joka ilmestyi 1973, en-

simmäisenä julkaisuna teossarjaan Kotiseudun murrekirjoja.

Someron murrekirjan alkusa-noissa Pertti Virtaranta on kertonut siihen mennessä kolmatta vuosi-kymmentä jatkuneista kosketuksis-taan Someron murteeseen, joten en rupea näitä tietoja tässä toistamaan. Mainitsen vain ne asiat, jotka valai-sevat jäljempänä esitettävien arvoi-tusnäytteiden alkuperää.

Vastaväitelleenä tohtorina Pertti Virtaranta oli v. 1947 Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdis-tyksen palveluksessa Forssassa va-jaan vuoden. Kolmella käynnillä (8.—9.3., 6.—7.4. ja 28.—29.9.) hän teki käsivaraisia muistiinpano-ja Someron Joensuussa ja kunnallis-kodissa. Paperille panemansa 71 ar-voitustoisintoa hän julkaisi toimit-tamassaan Lounais-Hämeen Koti-seutu- ja Museoyhdistyksen vuosi-kirjassa 1947 (”Kielennäytteitä So-merolta”, s. 119—123).

Arvoituksia ovat Virtarannan muistiinpanojen mukaan kertoneet Emma Korvenpää (s. 1871 Hän-tälässä, äiti Uskelasta) n:ot 1—19, Heikki Laakso (s. 1866 Kerkolassa) n:o 20, Emma Siren (s. 1869 Pit-käjärvellä) n:ot 21—22, Maria Frosterus (s. 1866 Saarentakana) n:ot 23—28, Iida Leppänen (s. 1869 Vi-lukselassa) n:ot 29—32 ja Jussi Saa-rinen (s. 1869 Paltassa) n:ot 33—41.

Murrenäytteiksi kerätyt arvoi-

**Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa**

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA**

Somerokulta

SOMERO
puh. 924/46222

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

J. M. TUOMINEN Ky

**Hyvää Joulua toivottaa
JALKINELIIKE
V. PELTOMÄKI Ky**
puh. 45 075

Kenkiä — laukkuja — käsiineitä — sukkia

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAA**

Forssan Varaosa Ky
Puh. 46 818

**HYVÄÄ JOULUA
toivottaa**

SOMERON KEMIKALIKAUPPA
puh. 45 217

SOMERON PIKA-PESU

kemiallista ja valkopesua
puh. 45 722

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille asiakkaille!**

DONARI

puh. 46 343

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

MARIINA-ASUSTE

Rantanen & Kavander
puh. 45 634

**Hyvää Joulua
Arvo Virtanen oy**

puh. 45 688

**Hyvää Joulua
toivottaa**

**VALOKUVAAMO
REINO LUITPARO KY**

HYVÄÄ JOULUA toivottaa valtuutettu ASKO-myyjä Someron ASKO Huonekaluliike puh. 45 125	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON HUOLTO OY
<i>HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA</i> KUKKAKESKUS Joensuuntie 25 puh. 45 385	Puutavaraliike E. HAKALA Sahattua ja höylättyä puutavaraa, suoritetaan rahtihöyläystä, kuivataan asiakkaiden puutava- raa. PUH. 42 867
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta T. Tamminiemi ja Kumpp.	HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA Kampaamo Leena Laine puh. 45 164
<i>Hyvää Joulua toivottaa</i> Kellin-VALINTA	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta NURMEN SAHA JA MYLLY Somerniemi — puh. 42 958
HYVÄÄ JOULUA JA ONNEKASTA UUTTA VUOTTA asiakkailleen ja tuttavilleen toivottaa <i>Liisa Ylitalo</i> Räsithö ja Lahja VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 45 212	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta toivottaa Härmän Kauppa puh. 45 404
Hyvää joulua ja Onnellista Uutta vuotta UNION-HUOLTO E. Valtonen	<i>Hyvää Joulua toivottaa</i> KAMPAAMO EEVA Urheilutie 23 puh. 45 441

ESTER AHOKAINEN

Rauhankyyhky

Taas oli joulukuukausi, kurkisteli jo kynnyspuulla sisään päästäkseen. Valmistelut olivat vielä keskeneräiset.

Aijai, mikä vilske kävi kouluissa! Harjoiteltiin joulunäytelmiä ja kuvaelmia. Laulettiin ja leikittiin. Tonttujen vilisti tuolla ja täällä, toinen toistaan vikkelmämpiä.

Tänään oli pulpeteille jaettu sakset, kulta-, hopea- ja kirjopapereita. Isoille oppilaille oli annettu määrätty aihe, pienet saivat päästää mielikuvituksensa valloilleen ja leikata, mitä kukin halusi.

— Minä leikkaan kolme joulukelloa: punaisen, valkoisen ja hopeisen. Ne soittavat joulun sisään, Iiris ilmoitti.

— Höpsistä! Eivät paperikellot mitään soita, Tuula tokaisi.

— Soittavatpas! Tule vaikka kuuntelemaan, niin kyllä kuulet, Iiris puolusteli.

— Minäpä leikkaan joulutähden, oikein suuren ja loistavan. Äiti laitaa sen teipillä ikkunaan. Siinä se sitten vilkuttaa koko joulunajan, sanavalmis Sari palpatti.

— Täältä tulee iloisia tonttujen. Toisen kiinnitän kynttelikköön, toisen kuusen alaoksalle, Jari touhusi.

— Tästä tulisi vinha Joulupukki. Auttaako Ope? Tapsa kyseli.

— Älä aina kiusaa toisia. Yritä itse! Opella on muutakin tehtävää.

Paperit rapisivat, sormet näpersivät. Silmistä loisti ilo. Työ oli mielekäs.

— Lauletaan! Alli ehdotti.

Niin kajahti ilmoille leikikäs joululaulu:

”Hyvää iltaa, hyvää iltaa, pienet tontut te!

Oomme tulleet kysymään, leikittekö kanssamme?

Kukin kiltti tonttu saa nyt meitä tanssittaa.”

Pikku Mari pyöritteli saksiaan avuttoman näköisenä. Laulun loputtua hän kysyi:

— Opettaja! Millainen lintu on rauhankyyhky?

Kaikki hyrähtivät nauramaan.

— Ei sellaista lintua olekaan!

— Ekaluokkalaiset tekevät aina älyvapaita kysymyksiä, Vesa toka-luokkalainen veisteli.

— Onhan onnenkyyhkykin! Mar-in vierustoveri Annukka kivahti.

— Ei ole sellaista! Huudettiin kuorossa.

— No, mutta laulettiinhan Open nimipäivillä laulukin: ”Onnenkyyhky lentää, kaukomailta entää” kimitti Kaisa.

— Kuvittelua! Pelkkää kuvittelua!

— Leikkaisin sittenkin rauhankyyhkyn, pikku Mari mieteliäänä tuumi.

Opettaja meni Mar-in pulpetin vierele, katsoi tyttöä suoraan silmiin ja sanoi:

— Leikkaa sinä vain rauhankyyhky. Juuri sellaisia lintuja nyt maailmassa kaivataan. On niin paljon sotia, riitoja ja väkivaltaa.

Opettajan silmät olivat totiset. Lapset vaikenivat, vain Mari kuiskasi hiljaa:

— Meillä kotonakin riidellään. Tuoko se rauhankyyhky rauhan?

— Toivotaan niin, opettaja lisäsi.

— Jouluhan onkin rauhanjuhla, Juha muistutti.

— Niinpä niin. Pikku Mar-in valinta on osunut oikeaan. Rauhaa kaivataan maailmassa ihmisten ja kansojen kesken ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin, opettaja vakavana jatkoi.

Tunnin päätyttyä tarkastettiin aikaansaannokset. Hiukan kömpelöltä näytti pikku Mar-in kyyhky eripituisine siipineen. Mutta opettaja kiinnitti lintuun langan ja ripusti sen pöydän yllä olevaan lamppuun.

Ja joka kerran, kun riidanpoikainen yritti luokassa saada sijaa, alkoi kyyhky heilua, ja loukkaavat sanat vaimenivat.

— Sehän on kuin jouluenkeli, huomioi Annukka eräänä päivänä.

Kun suuri luokka oli sitten koristeltu kuusijuhlaa varten, niin opettaja siirsi Mar-in linnun kuusenoksaan heilumaan. Kynttilöiden ja lamppujen loisteessa sai rauhankyyhky monta uutta värivahdetta.

Ja niin kitkatonta kuusijuhlaa tuskin koskaan oli vietetty. Kaikkien mieli oli ”hyvä, lämmin, helä,” niin kuin vanhassa hyvässä joululaulussa sanotaan.

Kun juhla oli päättynyt, irrotti opettaja linnun kuusesta, antoi sen Marille ja kuiskasi:

— Kiitos, pikku Mari, rauhankyyhkystä! Tuokoon se kotiisikin oikean joulun!

MARKKU O. PÄIVIÖ

Sisälle Joulun Tuoksuun

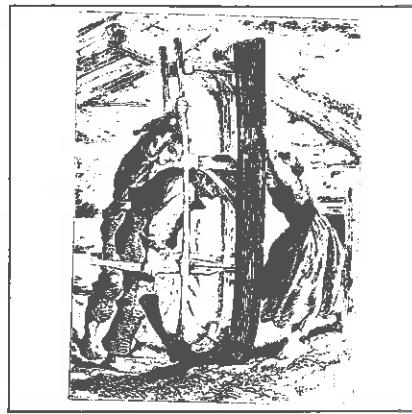
Joulu yllättää ihmisen. Se yllättää siksi, että joululla on kahdet kasvot. Valmistelut ja täyttymys. Älkäämme sekoittako näitä!

Joululla on kahdet kasvot, Seimi ja pyhä perhe sekä todellinen syntymä. Tämän ajan isäkin voi osallistua synnytykseen ja elää sitä läpi miehenä. Nainen tuntee kivun. Molemmat ilon.

”Kun aika oli täytetty, lähetti Jumala Poikansa, vaimosta syntyneen, lain alaiseksi syntyneen”. Joulu ei ole vain matka johonkin ajallisesti ja paikallisesti kaukaiseen — ja unohdettuun, vaan joulu merkitsee uutta. Syntymää. Jumalaa ihmisenä.

Sanotaan, että tuoksussa muisto säilyy pitkään. Eräänä perinteen kuljettajana toimivat joululeivonnaiset ja kynttilät. Ja niiden toisiinsa liittämä tuoksu hyasinttien keskellä. — Apostoli Paavali kirjoittaa joulusta ajan täyttymyksen juhlan, kuten edellä luimme. Hän kertoo kaikkien aikojen kristityistä tuoksun välittäjinä. ”Me olemme Kristuksen tuoksu Jumalalle.”

Ensimmäinen joulu ei ollut hygieeninen pastoraali-idylli. Ehkäpä alkuperäistä vastaavampi ”joulu-tunnelma” olisi löydettävissä edelleenkin karjasuojista. Mutta juuri tällaiseen, epäsovinnaiseen elämäntilanteeseen ja ilmapiiriin Jumala

tulee ihmiseksi. Eikö ollut ketään, joka olisi välittänyt enemmän synnytykseen valmistautuvasta nuorperheestä? Eikö ollut ketään, joka olisi valmistautunut näkemään Jumalan Pojan ja pyhän hetken Beethemissä? — Onko nytkään?

Muutamia kerrotaan olleen. Eivätkä hekään olleet siistin ja turvallisen toimeentulon kansaa. Oli paimenia ja vieraan uskon harjoittajia, maageja ”idän viisaita”. — Nämä ryhmät: halveksitut ja muukalaiset saivat nähdä muille Beethemin asukkaille näkymättömät, kätketyt joulun kasvot, yhdessä enkelkuoron kanssa. Heistä sai tulla ensimmäinen ”elämän tuoksun välittäjien” joukko. Joulu merkitsi heille Jumalan Pojan syntymää.

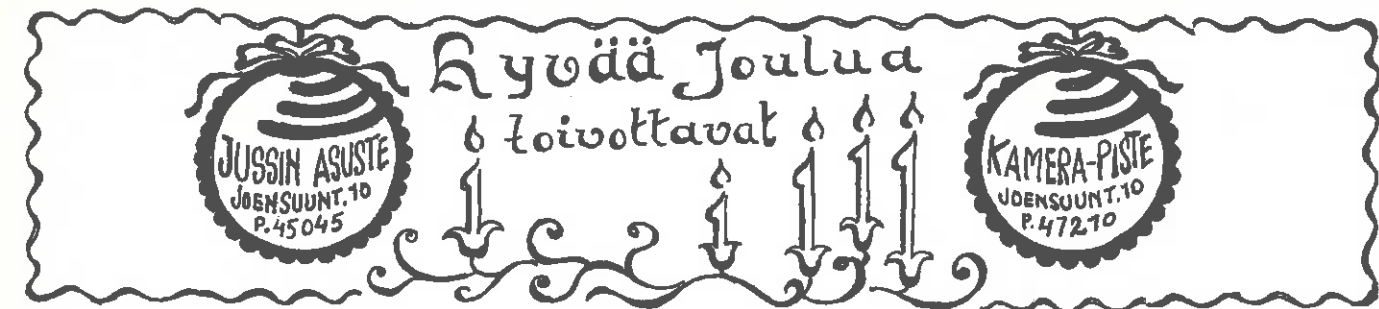
Ensimmäisen joulun juhlavieraista kehittyi vähitellen kansa, joka

yhä uudelleen saa nähdä toteutuvaksi vuosisatoja varhaisemman profetian sanat. ”Kansa, joka pimeydessä vaeltaa, näkee suuren valkeuden” ja ”lapsi on meille syntynyt, poika on meille annettu, jonka hartioilla on herraus ja hänen nimensä on: Ihmeellinen neuvonantaja, väkevä Jumala, Iankaikkinen Isä, Rauhanruhtinas.”

Useimmat meistä valmistelevat jouluamme. ”Taas kaikki kauniit muistot täyttävät mielemme, lumivalkeat pellot puistot ja — juhla Jeesuksen”. Saakoon joulun tuoksu elää perintönä edelleenkin, mutta maailman hätä kertokoon jatkuvasti myös omalla kielellään siitä, että todelliseen maailmaan Jumala lähetti Poikansa — ei joulusadun piparkakkutaloon! — Ja juuri siksi joulun täyttymys (vaikka valmistelut olisivatkin jääneet kesken...) onkin ilmaistu jo ”Paavalin joulu-evankeliumissa”, Galatalaiskirjeessä.

”Kun aika oli täytetty, lähetti Jumala Poikansa, vaimosta syntyneen, lain alaiseksi syntyneen, lunastamaan lainalaiset, että me pääsisimme lapsen asemaan.”

”Tulkaamme lapsen kaltaisiksi, niin perheen ja kärsivän maailman keskellä kuin suhteessamme Joulun Herraan. Lapselle joulu on parasta.

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

MARIINA-BAARI
PUH. 47 147

ERKIN TV-HUOLTO

Forssa Hämeentie 8 (916)21 250
Somero Joensuuntie 6 (924)46 311

Hauskaa Joulua

Valtahanju
SOMERO PUH.45176

MEILTÄ SAAT
— Paljeovet — Rullaverhot
— Kaihtimet

**HYVÄÄ JOULUA ASIAKKAILLEEN
TOIVOTTA**

SOMERON PALJEОВI
om. A. Tammisto, puh. 46 406

**Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa**

SOMERON RENGAS
om. Taisto Rosenberg

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

P. TOIVOKOSKI

Terttilä, puh. 43 415

**HYVÄÄ JOULUA
toivottaa**

MERIVIRTA OY
puh. 45 991

SÄHKÖTÖITÄ—VESILAITTEITA

**SÄHKÖ-
ERKKI OY**

Puh. 45 339

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTA**

TOIVOKOSKI OY

puh. Terttilä 43 452

**HYVÄÄ JOULUA
ASIAKKAILLEEN TOIVOTTAA**

**Palakauppa
TUUL-ARJA**

puh. 46 347

*Haluatteko yksilöllistä palvelua hiusasioissa.
Tervetuloa meille. JOULUTERVEISIN*

parturi - kampaamo

Raija Tapio

ja tytöt

☎ 45 898

Ilo on sopivat kengät

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

kenkäpiste Härkönen

puh. 45 216

Caratia

Hyvää Joulua

Caratia

*Someron
Hello ja Hilja-Aitta*

Caratia

Puh. 45 358

*HYVÄÄ JOULUA
toivottaa*

Someron Puutarhapalvelu

Kassatie 3 puh. 46 302

HYVÄÄ JOULUA

**Someron
Optiikka**

Joensuuntie 31
31400 SOMERO. Puh. 924-46133

**Hyvää Joulua
toivottaa**

**Someron
Fysioterapia**

puh. 47 047

*Hyvää Joulua
asiakkailleen toivottaa*
**KESOIL-HUOLTO
SEPPO PIEKKALA**

puh. 45 130.

Hyvää Joulua

**MIKKOLAN
KUKKAKAUPPA ja
HAUTAUSTOIMISTO**

Puh. 45 092

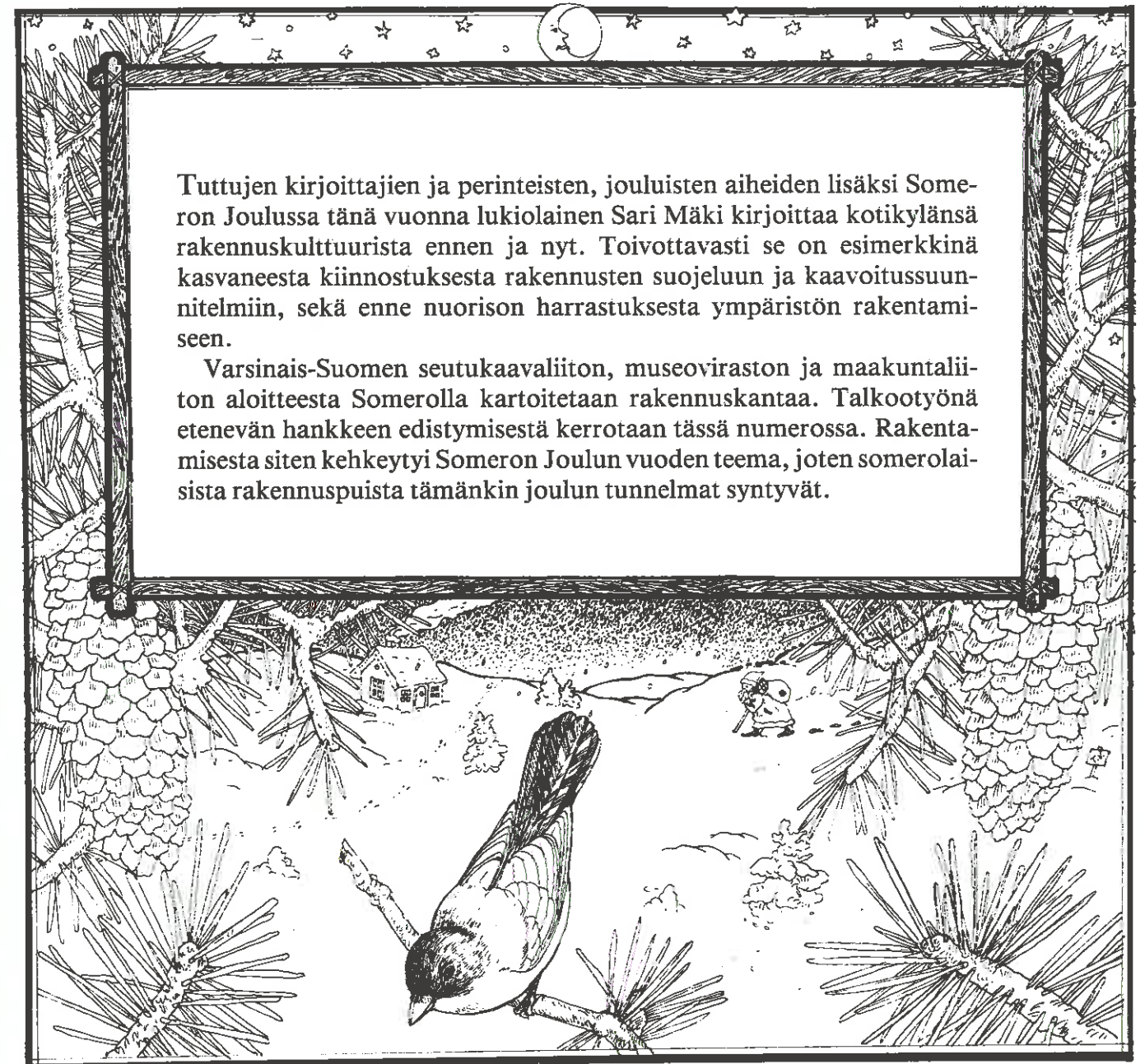
*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille asiakkailleen
toivottaa*

Jussin Baari

puh. 45 443

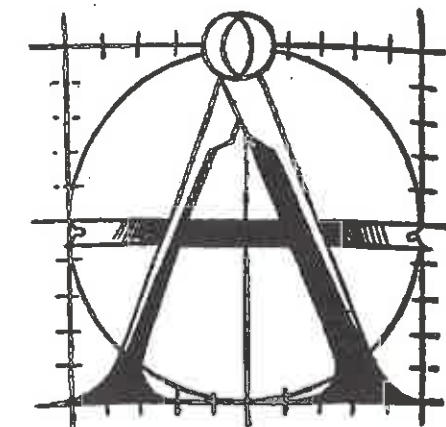

Someron Joulu

Tuttujen kirjoittajien ja perinteisten, jouluisten aiheiden lisäksi Someron Joulussa tänä vuonna lukiolainen Sari Mäki kirjoittaa kotikylänsä rakennuskulttuurista ennen ja nyt. Toivottavasti se on esimerkkinä kasvaneesta kiinnostuksesta rakennusten suojeluun ja kaavoitussuunnitelmiin, sekä enne nuorison harrastuksesta ympäristön rakentamiseen.

Varsinais-Suomen seutukaavaliiton, museoviraston ja maakuntaliiton aloitteesta Somerolla kartoitetaan rakennuskantaa. Talkootyönä etenevän hankkeen edistymisestä kerrotaan tässä numerossa. Rakentamisesta siten kehkeytyi Someron Joulun vuoden teema, joten somerolaisista rakennuspuista tämänkin joulun tunnelmat syntyvät.

SISÄLLYS

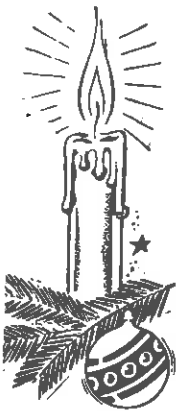
Sisälle Joulun Tuoksuun	2	Markku O. Päiviö
Rauhankyyhky	3	Ester Ahokainen
Pertti Virtaranta	4	Tapio Horila
Arvoituksia Somerolta	6	
Kotikyläni rakennuskulttuuria ennen ja nyt	8	Sari Mäki
Someron rakennustutkimuksesta	11	Pekka Kujanpää
Vanhoja rakennuksia dokumentoimassa	12	Kyllikki Kujanpää
Maatalouden rakentaminen kauneusarvojen ja taloudellisuusajattelun ristivedossa	15	Juhani Torkkomäki
Hyyrylän tienoilta	17	Matti Torkkomäki
Mietteitä maalaismiljööstä ja kaupunki-kulttuurista Toskanassa	18	Hannu Penttilä
Rakennetun ympäristön elävöittäminen kuvioin ja symbolein	20	Reijo Perko
Huikkonmäki ja Ihamäen kaupunki	23	Tuula Kämi
Naapurimme Manu Vilkinen	29	Tapio Horila
Emil Toukkari, karjalainen kotiseutumies	33	Tapio Horila
Avaa ovi jouluun	35	Ester Ahokainen
Toimi Tasanen	36	
Minun auktoriteettini	40	Kaari Utrio
Sanat maailmassamme	42	Tuula Kämi
Someron jääkärit ja jääkärimuistomerkki Somerolla	46	Esko Seppälä
Kun TV tuli taloon	49	Kaarina Pollari
Kylämäen Niku oli aikansa pop-idoli	52	Kari Somerjoki
Lastenhoidon hygieniasta ennen ja nyt	54	Antti S. Aaltonen
Joulu kaatopaikalla	56	Olavi Virtanen
Kotiseutuvuosi 1984	59	E. Lunden

Päätoimittaja Sirkku Kurkikangas
Ulkoasu Tapio Vapaasalo
Piirokset Heikki Paakkanen
Levikki Kyllikki Kujanpää
Ilmoitukset Pekka Kurkikangas

HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAA
KORVENOJA YHTIÖT

AUTO KORVENOJA OY
FORSSAN AUTO OY
YHDYSLLIENNE OY

Toivotamme
Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta

Tilitoimisto Torkkola Oy

Kohtauspaikka
Somerolla

Roppilan
& Krouvi

puh. 45 421

Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle
toivottaa
KULTELAN
TALOUSKAUPPA
PUH. 45 367

Muodikkaita asukokonaisuuksia
nuorille ja nuorekkaille.
Kiitos asiakkaille kuluneesta vuo-
desta. Hyvää Joulua ja onnea uu-
delle vuodelle.

Sapliini

VIRTASEN HALLISSA
PUH. 46 393

Hyvää Joulua
ja
Onnellista Uutta Vuotta

Keskus-Valinta puh. 45159

Lue laatua elämääsi,
pyhinä on siihen
paljon aikaa.

Rauhallista Joulua
SOMERON KIRJAKAUPPA

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

toivoo
RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY
om. Siviranta
puh. 45 929

Hyvää Joulua somerolaiset

Erikoistarjous

Reilua Maatalous-
Rauta ja Rakennus
tarvikekauppaa
Somerolla

MAATALOUS
TAMMI

SOMERO

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

K HÄRKÄTIE
halli

Someron Joulu

1984

